

การจัดการศึกษาทางเลือกในประเทศไทย

สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา
กระทรวงศึกษาธิการ

คำนำ

การจัดการศึกษาทางเลือกเป็นการเปิดโอกาสให้ทุกภาคส่วนของสังคมเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา ทั้งภาคเอกชนและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น บุคคล ครอบครัวยุทธศาสตร์ชุมชน องค์กรเอกชน องค์กรวิชาชีพ สถาบันศาสนา สถานประกอบการ และสถาบันสังคมอื่นมีสิทธิในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน ทั้งนี้เพื่อสนองตอบต่อเป้าหมายการจัดการศึกษาที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญตามเจตนารมณ์ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย

สิทธิในการจัดการศึกษาตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ เปิดโอกาสให้บุคคลทุกคนได้รับการศึกษาอย่างทั่วถึงตามศักยภาพและบุคลิกภาพของบุคคล โดยมีเป้าหมายเพื่อให้เกิดการเรียนรู้ตลอดชีวิต ซึ่งเป็นการศึกษาที่เกิดจากการผสมผสานระหว่างการศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย เพื่อให้สามารถพัฒนาคุณภาพชีวิตได้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต

เอกสารฉบับนี้เป็นเอกสารที่ได้รับการเพิ่มข้อมูลเกี่ยวกับการจัดการศึกษาทางเลือกภายหลังการประชุมทางวิชาการ ประจำปี ๒๕๕๗ ครั้งที่ ๒ ของสำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา เรื่อง “มหกรรมการเรียนรู้เพื่อสร้างสรรค์ด้วยปัญญาและการศึกษาทางเลือก” Constructionism and Alternative Education Fair ระหว่างวันที่ ๑๐-๑๑ มีนาคม ๒๕๕๗ ณ โรงแรมโฆษะ จังหวัดขอนแก่น

สำนักงานฯ หวังเป็นอย่างยิ่งว่า สารเนื้อหาในเอกสารฉบับนี้จะเป็นแนวทางในการดำเนินการจัดการศึกษาทางเลือกได้อย่างหลากหลายตามแนวคิดและเจตนารมณ์ของการพัฒนาการศึกษาไทย เพื่อให้การศึกษาเป็นปัจจัยหลักในการพัฒนาศักยภาพของมนุษย์ทุกคนในสังคมอย่างมีคุณภาพ ประสิทธิภาพ ตอบสนองต่อบุคคล ครอบครัวยุทธศาสตร์ชุมชน องค์กรเอกชน องค์กรวิชาชีพ สถาบันศาสนา สถานศึกษา สถานประกอบการ และสถาบันอื่นของสังคม

(นางสุทธศรี วงษ์สมาน)
เลขาธิการสภาการศึกษา

สารบัญ

		หน้า
	คำนำ	ก
	สารบัญ	ข
บทที่ ๑	บทนำ	๑
	ความเป็นมา	๑
	วัตถุประสงค์	๒
	กลุ่มเป้าหมาย	๒
	ขอบเขตการศึกษา	๒
	นิยามศัพท์	๒
	ประโยชน์/ผลที่คาดว่าจะได้รับ	๓
บทที่ ๒	สาระสำคัญ เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๔
	แนวคิดเกี่ยวกับการศึกษาทางเลือกในประเทศไทย	๔
	กฎหมายและระเบียบกระทรวงที่เกี่ยวกับการศึกษาทางเลือก	๕
	แนวทางการจัดการศึกษาทางเลือกในประเทศไทย	๑๔
	งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๑๘
บทที่ ๓	การจัดการศึกษาทางเลือกในประเทศไทย	๒๖
	หลักการและกรอบความคิด	๒๖
	แนวคิดในการจัดการศึกษาทางเลือกในสังคมไทย	๒๘
	- การศึกษาทางเลือกตามนิยาม มาตรา ๑๒	๒๘
	- การจัดการศึกษาโดยใช้ฐานการเรียนรู้	๒๙
	- กลุ่มการศึกษาทางเลือก	๓๓
บทที่ ๔	บทสรุป	๖๒
	การศึกษาทางเลือกกับต้นทุนชีวิต	๖๒
	แนวทางการดำเนินงานการศึกษาทางเลือก	๖๖
	บรรณานุกรม	๖๙
	ภาคผนวก	๗๑

บทที่ ๑

บทนำ

๑. ความเป็นมา

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒ ที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๔๕ และ (ฉบับที่ ๓) พ.ศ. ๒๕๕๓ มาตรา ๑๒ ได้ระบุไว้ว่า “นอกเหนือจากรัฐ เอกชน และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ให้บุคคล ครอบครัวยุ ชุมชน องค์กรชุมชน องค์กรวิชาชีพ สถาบันศาสนา สถานประกอบการ และสถาบันสังคมอื่นมีสิทธิในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน ทั้งนี้ ให้เป็นไปตามที่กำหนดในกฎกระทรวง” ซึ่งเปิดโอกาสให้ทุกภาคส่วนในสังคมเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา ทั้งบุคคล ครอบครัวยุ ชุมชน องค์กรชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เอกชน องค์กรเอกชน องค์กรวิชาชีพ สถาบันศาสนา สถานประกอบการ และสถาบันสังคมอื่น และเป็นการระดมความร่วมมือทุกส่วนในสังคม เพราะทุกคนในสังคมมีสิทธิและโอกาสเสมอกัน ในการรับการศึกษาขั้นพื้นฐานไม่น้อยกว่าสิบสองปีที่รัฐต้องจัดให้อย่างทั่วถึงและมีคุณภาพโดยไม่เก็บค่าใช้จ่าย

แนวคิดในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ ส่งผลให้องค์กรในทุกภาคส่วนของสังคมที่ตระหนักถึงวิถีทางในการพัฒนาทรัพยากรบุคคลในชุมชน ท้องถิ่นตามแนวคิดของตนเอง และได้ร่วมกันจัดตั้งสมาคมสภาการศึกษาทางเลือกไทย โดยมีสมาชิกจากทั่วประเทศ ๘ เครือข่าย จำนวนกว่า ๔๐๐ องค์กร ร่วมระดมความคิดเห็นจัดทำข้อเสนอเพื่อการปฏิรูปการศึกษาของประเทศ และการขับเคลื่อนการจัดการศึกษากับกลุ่มเป้าหมายในทุกภูมิภาค โดยมีหลักสูตรและรูปแบบการจัดการเรียนรู้ที่หลากหลาย มาตรฐานและการวัดผลตามบริบทจริงของแต่ละพื้นที่ ตามสิทธิที่ได้รับตามบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญ ส่งผลให้ทิศทางการพัฒนารูปแบบการจัดการศึกษาทางเลือกชัดเจนขึ้นในสังคมไทย

ผลของการดำเนินการจัดการศึกษาทางเลือกที่เกิดขึ้นอย่างหลากหลายในสังคมนั้น สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษาในฐานะหน่วยงานที่ดูแลรับผิดชอบในการวางนโยบาย แผน มาตรฐานการศึกษาของชาติ เพื่อพัฒนาคุณภาพและมาตรฐานการศึกษา เพิ่มโอกาสทางการศึกษาและการเรียนรู้และส่งเสริมการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน จึงเห็นสมควรดำเนินงานโครงการศึกษาการจัดการศึกษาทางเลือกในประเทศไทย เพื่อเป็นการรวบรวมองค์ความรู้ แนวคิด วิธีการดำเนินการจัดการศึกษาทางเลือก สำหรับใช้เป็นประโยชน์สำหรับการพัฒนาการศึกษาต่อไป

๒. วัตถุประสงค์

๒.๑ เพื่อรวบรวมองค์ความรู้ แนวคิด วิธีการดำเนินการจัดการศึกษาทางเลือกในประเทศไทย

๒.๒ เพื่อศึกษาวิเคราะห์ สังเคราะห์ แนวคิดและวิธีการดำเนินงานที่สอดคล้องกับบริบทของสังคมไทย

๒.๓ เพื่อศึกษาแนวทางการจัดการศึกษาทางเลือกในประเทศไทย

๓. กลุ่มเป้าหมาย

บุคคล ครอบครัว ชุมชน องค์กรชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เอกชน องค์กรเอกชน องค์กรวิชาชีพ สถาบันศาสนา สถานประกอบการ และสถาบันสังคมอื่นที่มีสิทธิ์จัดการศึกษาขั้นพื้นฐานตามมาตรา ๑๒

๔. ขอบเขตการศึกษา

การดำเนินงานโครงการนี้เป็นการศึกษาวิเคราะห์ สังเคราะห์ เอกสาร ข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาทางเลือก มาตรา ๑๒ ในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒ ที่ดำเนินการในสังคมไทยในทุกภูมิภาค

๕. นิยามศัพท์

การศึกษาทางเลือก (Alternative Education) หมายถึง แนวคิดการจัดการศึกษาในเชิงอุดมคติ เพื่อแสดงถึงคุณลักษณะของรูปแบบการศึกษาที่ไม่ใช่การศึกษาแบบเดิม มักจะถือว่าเป็นโรงเรียนอิสระ (Free School) หรือ เป็นการเรียนรู้ตามอัธยาศัย ไม่มีสถาบันการศึกษา (non-institutional) และยึดหลักชุมชนเป็นหลัก (Community-based Learning) ลดบทบาทของการจัดการศึกษาในรูปแบบโรงเรียน และหากเป็นการจัดการศึกษาในโรงเรียน ก็จะเป็นการจัดการศึกษาแบบก้าวหน้า (Progressive Education)

การศึกษาทางเลือกในสังคมไทย หมายถึง การศึกษาที่เน้นการพัฒนาความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ของผู้เรียน และพัฒนาชุมชนไปพร้อมกัน เป็นทางเลือกในการจัดการศึกษาสำหรับบุคคล ครอบครัว องค์กรสังคมอื่น ที่ไม่ใช่การศึกษารูปแบบเดิม แต่เป็นการศึกษาที่ยึดเด็กเป็นศูนย์กลาง ภายใต้ปรัชญาการเรียนรู้อย่างมีความสุข เข้าใจธรรมชาติ พัฒนาการและจิตวิทยาของเด็ก รวมทั้งความอยากรู้ของผู้เรียน ด้วยการบูรณาการเรียนการสอนกับเนื้อหาเข้าด้วยกันอย่าง

เป็นองค์รวม ที่มีลักษณะนำไปสู่การปฏิบัติ ที่สัมพันธ์กับปัญหา ชีวิตจริง ซึ่งมีการเรียนรู้ที่หลากหลาย

นวัตกรรมทางการศึกษา หมายถึง แนวคิดใหม่ วิธีการใหม่ทางการศึกษา หรือสิ่งใหม่มาใช้ หรือการพัฒนาปรับปรุง เปลี่ยนแปลง หรือเพิ่มเติม แนวคิดเดิม วิธีการเดิมหรือสิ่งเดิมที่ช่วยให้เกิดกระบวนการเรียนรู้เพื่อความเจริญงอกงามของบุคคล และสังคมอย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต

๖. ประโยชน์/ผลที่คาดว่าจะได้รับ

ข้อมูลองค์ความรู้เกี่ยวกับการจัดการศึกษาทางเลือกในสังคมไทย ทั้งที่ดำเนินการโดยบุคคล ครอบครัว ชุมชน องค์กรชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เอกชน องค์กรเอกชน องค์กรวิชาชีพ สถาบันศาสนา สถานประกอบการ และสถาบันสังคมอื่น ตามมาตรา ๑๒ ผลสำเร็จและปัญหาอุปสรรค เพื่อประโยชน์ในการพัฒนาการจัดการศึกษาทางเลือกให้ก้าวหน้าต่อไป

สาระสำคัญ เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยครั้งนี้เป็นการศึกษาวิจัยเชิงเอกสาร จากผลงานวิชาการและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อใช้ในการวิเคราะห์สาระองค์ความรู้เพื่อจัดกรอบและประเด็นการจัดการศึกษาทางเลือกในประเทศไทย ดังนี้

๑. แนวคิดเกี่ยวกับการศึกษาทางเลือกในประเทศไทย
๒. กฎหมายและระเบียบเกี่ยวกับการศึกษาทางเลือก
๓. แนวทางการจัดการศึกษาทางเลือกในประเทศไทย
๔. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๑. แนวคิดเกี่ยวกับการศึกษาทางเลือกในประเทศไทย

แนวคิดในการจัดการศึกษาทางเลือกในสังคมไทย

การศึกษาทางเลือก (Alternative Education) เป็นการจัดการศึกษาที่มีรูปแบบแตกต่างจากการศึกษาในระบบทั่วไป เป็นการศึกษาที่ได้รับการจัดบนพื้นฐานความเชื่อที่ว่า ธรรมชาติของมนุษย์มีความแตกต่างหลากหลาย การจัดการศึกษาทางเลือกในสังคมมีหลายรูปแบบ มีความยืดหยุ่น สอดคล้องกับธรรมชาติของผู้เรียน กระบวนการเรียนรู้ และสาระที่เรียนรู้ ภายใต้จุดมุ่งหมายเดียวกัน คือ เพื่อพัฒนาผู้เรียนให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งสติปัญญา และจิตใจ

โดยมีแนวคิดการจัดการ ๓ แนวคิด ดังนี้

๑. การศึกษาทางเลือกตามนิยาม มาตรา ๑๒ ระบุว่า ผู้มีสิทธิจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน นอกเหนือจากภาครัฐ เอกชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ได้แก่ บุคคล ครอบครัว องค์กรชุมชน องค์กรเอกชน องค์กรวิชาชีพ สถาบันศาสนา สถานประกอบการ และสถาบันสังคมอื่น ซึ่งเป็นแนวคิดที่ระบุไว้ในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒

๒. การจัดการศึกษาโดยใช้ฐานการเรียนรู้ ๗ อย่าง สุชาดา จักรพิสูทธิ์ และคณะ (๒๕๔๖) ได้แบ่งไว้ดังนี้

- ๑) การศึกษาทางเลือกที่จัดโดยครอบครัว หรือ Home School
- ๒) การศึกษาทางเลือกที่อิงกับระบบรัฐ ได้แก่ กลุ่มโรงเรียนทางเลือก
- ๓) การศึกษาทางเลือกสายครูภูมิปัญญา
- ๔) การศึกษาทางเลือกสายศาสนธรรม
- ๕) การศึกษาทางเลือกที่เป็นสถาบันนอกระบบรัฐ เน้นการจัดกิจกรรมการศึกษาแก่

กลุ่มเป้าหมายเฉพาะ เช่น มหาวิทยาลัยเที่ยงคืน

๖) การศึกษาทางเลือกของกลุ่มการเรียนรู้ผ่านกิจกรรม

๗) การศึกษาทางเลือกผ่านสื่อการเรียนรู้และแหล่งเรียนรู้

๓. กลุ่มการศึกษาทางเลือก

รองศาสตราจารย์ ประภาภัทร นิยม (๒๕๕๓) ได้จัดกลุ่มการศึกษาทางเลือกไว้ ๔ กลุ่ม ดังนี้

๑) การจัดการศึกษาตามความต้องการของผู้เรียน เช่น กลุ่มบ้านเรียน

(Home School)

๒) การจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานในระบบแต่มีเป้าหมายและกระบวนการเรียนรู้ที่ต่างออกไป

- แนวทางวิถีพุทธ: โรงเรียนทอสี โรงเรียนสยามไตร โรงเรียนรุ่งอรุณ โรงเรียนสัตยาไส
- แนวทางมนุษยนิยม: โรงเรียนอมตยกุล โรงเรียนวรรณสว่างจิตร โรงเรียนเพลินพัฒนา โรงเรียนลำปลายมาศ โรงเรียนปัญญาทัย
- แนวทางวอร์ดอร์ฟ: โรงเรียนอนุบาลบ้านรัก โรงเรียนแสนสนุกไตรทักษะ
- แนวการจัดการเรียนรู้เชิงสร้างสรรค์ Constructivism: โรงเรียนดรุลสิกขาลัย

๓) กลุ่มศึกษาตามอัธยาศัยอื่นๆ ที่เน้นบริบทท้องถิ่นและการจัดการการเรียนรู้เฉพาะเรื่อง

๔) กลุ่มอุดมศึกษาทางเลือกที่เน้นหลักสูตรพิเศษทั้งในระดับปริญญาตรีและโท เช่น สถาบันอาศรมศิลป์ ศูนย์จิตตปัญญาศึกษา

๒. กฎหมายและระเบียบกระทรวงที่เกี่ยวกับการศึกษาทางเลือก

กฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาทางเลือก มีจุดเริ่มต้นจากการให้ความสำคัญกับสิทธิเสรีภาพการศึกษาของประชาชน ซึ่งได้รับการบัญญัติในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๔๐ และได้รับการสานต่อเจตนารมณ์สู่กฎหมายฉบับต่าง ๆ ดังนี้

๒.๑ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๔๐

● มาตรา ๔๒ บุคคลย่อมมีเสรีภาพในทางวิชาการ การศึกษาอบรม การเรียน การสอน การวิจัย และการเผยแพร่งานวิจัยตามหลักวิชาการ ย่อมได้รับความคุ้มครอง ทั้งนี้เท่าที่ไม่ขัดต่อหน้าที่ของพลเมืองหรือศีลธรรมอันดีของประชาชน

● มาตรา ๔๓ บุคคลย่อมมีสิทธิเสมอกันในการรับการศึกษาขั้นพื้นฐานไม่น้อยกว่าสิบสองปีที่รัฐจะต้องจัดให้อย่างทั่วถึงและมีคุณภาพโดยไม่เก็บค่าใช้จ่าย การจัดการศึกษาอบรมของรัฐต้องคำนึงถึงการมีส่วนร่วมขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและเอกชน ทั้งนี้

ตามที่กฎหมายบัญญัติการจัดการศึกษาอบรมขององค์กรวิชาชีพและเอกชนภายใต้การกำกับดูแลของรัฐ ย่อมได้รับความคุ้มครอง ตามที่กฎหมายบัญญัติ

● **มาตรา ๘๑** รัฐต้องจัดการศึกษาอบรม และสนับสนุนให้เอกชนจัดการศึกษาอบรมให้เกิดความรู้คู่คุณธรรม จัดให้มีกฎหมายเกี่ยวกับการศึกษาแห่งชาติ ปรับปรุงการศึกษาให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคม สร้างเสริมความรู้และปลูกฝังจิตสำนึกที่ถูกต้องเกี่ยวกับการเมืองการปกครอง ในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข สนับสนุนการค้นคว้าวิจัยศิลปะวิทยาการต่างๆ เร่งรัดพัฒนาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีเพื่อการพัฒนาประเทศ พัฒนาวิชาชีพครู และส่งเสริมภูมิปัญญาท้องถิ่น ศิลปะและวัฒนธรรมของชาติ

ด้วยบทบัญญัติในรัฐธรรมนูญพุทธศักราช ๒๕๔๐ ส่งผลให้เกิดการเคลื่อนไหวปฏิรูปการศึกษาคั้งสำคัญอย่างเป็นวาระแห่งชาติ นำไปสู่การตราพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.๒๕๔๒ ซึ่งเป็นกฎหมายกำกับการศึกษาและการปฏิรูปการศึกษามาจนถึงปัจจุบัน

๒.๒ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๕๐ ได้สานต่อเจตนารมณ์ทั้งได้เพิ่มเติมสาระสำคัญต่อจากรัฐธรรมนูญ ปี ๒๕๔๐ ทั้งในหมวดที่เกี่ยวกับสิทธิและเสรีภาพในการศึกษา และแนวนโยบายด้านศาสนา สังคม การสาธารณสุข การศึกษา และวัฒนธรรม ดังนี้

● **สิทธิและเสรีภาพในการศึกษา**

มาตรา ๔๙ บุคคลย่อมมีสิทธิเสมอกันในการรับการศึกษาไม่น้อยกว่าสิบสองปีที่รัฐจะต้องจัดให้อย่างทั่วถึงและมีคุณภาพ โดยไม่เก็บค่าใช้จ่าย

ผู้ยากไร้ ผู้พิการหรือทุพพลภาพ หรือผู้อยู่ในสภาวะยากลำบาก ต้องได้รับสิทธิตามวรรคหนึ่ง และการสนับสนุนจากรัฐเพื่อให้ได้รับการศึกษาโดยทัดเทียมกับบุคคลอื่น

การจัดการศึกษาอบรมขององค์กรวิชาชีพหรือเอกชน การศึกษาทางเลือกของประชาชน การเรียนรู้ด้วยตนเอง และการเรียนรู้ตลอดชีวิต ย่อมได้รับความคุ้มครองและส่งเสริมที่เหมาะสมจากรัฐ

มาตรา ๕๐ บุคคลย่อมมีเสรีภาพในทางวิชาการ

การศึกษอบรม การเรียนการสอน การวิจัย และการเผยแพร่งานวิจัยตามหลักวิชาการ ย่อมได้รับความคุ้มครอง ทั้งนี้ เท่าที่ไม่ขัดต่อหน้าที่ของพลเมืองหรือศีลธรรมอันดีของประชาชน

● **แนวนโยบายด้านศาสนา สังคม การสาธารณสุข การศึกษาและวัฒนธรรม**

มาตรา ๘๐ รัฐต้องให้การศึกษ พัฒนาคุณภาพและมาตรฐานการจัดการศึกษาในทุกระดับและทุกรูปแบบ ส่งเสริมและสนับสนุนให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

ชุมชน เอกชน จัดและมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาให้ได้มาตรฐานและมีคุณภาพทัดเทียมกัน ส่งเสริมความสามัคคีของคนในชาติ ตระหนักในความสำคัญ และวางแผนศิลปวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณี ค่านิยมอันดีงามและภูมิปัญญาท้องถิ่น

นับเป็นครั้งแรกที่ “การศึกษาทางเลือกของประชาชน” ได้รับการบัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญ กฎหมายสูงสุดของประเทศ นอกจากนี้ คำว่า “การเรียนรู้ด้วยตนเอง” มีความน่าสนใจและมีความสำคัญไม่ยิ่งหย่อนกว่ากัน กล่าวคือ การที่รัฐธรรมนูญบัญญัติให้การศึกษาที่มีความแตกต่างไปจากการศึกษากระแสหลักในระบบ รวมไปถึงการไม่เข้าเรียนในสถานศึกษาใดๆ (เรียนรู้ด้วยตนเอง) เป็นสิ่งที่กระทำได้ตามสิทธิและเสรีภาพอันชอบธรรมของพลเมือง ซึ่งก่อนนี้ไม่สามารถทำได้ตามข้อกำหนดของกฎหมายการศึกษาภาคบังคับ ทั้งรัฐจะต้องให้ความคุ้มครองและส่งเสริมอย่างเหมาะสมอีกด้วย

๒.๓ พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.๒๕๔๒ แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ ๓) พ.ศ. ๒๕๕๓ จากบทบัญญัติในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๔๐ ทำให้เกิดกฎหมายการศึกษาของชาติ คือ พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.๒๕๔๒ แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ ๒) พ.ศ.๒๕๔๕ และแก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ ๓) พ.ศ. ๒๕๕๓ ซึ่งถึงแม้จะยังไม่ได้กล่าวถึงการศึกษาทางเลือกโดยตรง แต่ก็มีเจตนารมณ์อันเป็นมิติใหม่ของพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ หลายประการที่สอดคล้องกับแนวคิดและวาทกรรมที่การศึกษาทางเลือกพยายามผลักดันตลอดมา โดยเฉพาะในข้อที่เกี่ยวกับหลักการจัดการศึกษา ระบบการศึกษาและการปฏิรูปการเรียนรู้ พิจารณาได้จากบทบัญญัติในหมวดและมาตราต่างๆ ดังนี้

- **ความมุ่งหมายและหลักการ**

- **มาตรา ๔**

“การศึกษา” หมายความว่า กระบวนการเรียนรู้เพื่อการเจริญงอกงามของบุคคลและสังคมโดยการถ่ายทอดความรู้ การฝึก การอบรม การสืบสานทางวัฒนธรรม การสร้างสรรค์จรรโลงความก้าวหน้าทางวิชาการ การสร้างองค์ความรู้อันเกิดจากการจัดสภาพแวดล้อม สังคม การเรียนรู้ และปัจจัยเกื้อหนุนให้บุคคลเรียนรู้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต

“การศึกษาตลอดชีวิต” หมายความว่า การศึกษาที่เกิดจากการผสมผสานระหว่างการศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย เพื่อให้สามารถพัฒนาคุณภาพชีวิตได้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต

มาตรา ๖ การจัดการศึกษาต้องเป็นไปเพื่อพัฒนาคนไทยให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งร่างกาย จิตใจ สติปัญญา ความรู้ และคุณธรรม มีจริยธรรมและวัฒนธรรมในการดำรงชีวิต สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข

ความในมาตรา ๖ ทำให้ความหมายของการศึกษากว้างขวางมากไปกว่าการศึกษาที่จัดกันอยู่ในโรงเรียนหรือในสถานศึกษา แต่สัมพันธ์กับการศึกษาเรียนรู้อยู่ในวิถีชีวิตของบุคคลและสังคมตลอดชีวิต และเข้าถึงแก่นแท้ที่เป็นจุดมุ่งหมายของการศึกษาได้ชัดเจนยิ่งขึ้น เปลี่ยนแปลงจากเป้าหมายเดิมที่การศึกษาเป็นเรื่องคับแคบ อยู่เพียงเพื่อการผลิตทรัพยากรมนุษย์สนองต่อระบบการผลิต

มาตรา ๘ การจัดการศึกษา ให้ยึดหลัก ดังนี้

- (๑) เป็นการศึกษาตลอดชีวิตสำหรับประชาชน
- (๒) ให้สังคมมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา
- (๓) การพัฒนาสาระและกระบวนการเรียนรู้ให้เป็นไปอย่างต่อเนื่อง

หลัก ดังนี้

มาตรา ๙ การจัดระบบ โครงสร้าง และกระบวนการจัดการศึกษา ให้ยึด

- (๑) มีเอกภาพด้านนโยบาย และมีความหลากหลายในการปฏิบัติ
- (๒) มีการกระจายอำนาจไปสู่เขตพื้นที่การศึกษา สถานศึกษา และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น
- (๓) มีการกำหนดมาตรฐานการศึกษา และจัดระบบประกันคุณภาพการศึกษาทุกระดับและประเภทการศึกษา
- (๔) มีหลักการส่งเสริมมาตรฐานวิชาชีพครู คณาจารย์ และบุคลากรทางการศึกษา และการพัฒนาครู คณาจารย์ และบุคลากรทางการศึกษาอย่างต่อเนื่อง
- (๕) ระดมทรัพยากรจากแหล่งต่างๆ มาใช้ในการจัดการศึกษา
- (๖) การมีส่วนร่วมของบุคคล ครอบครัว ชุมชน องค์กรชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เอกชน องค์กรเอกชน องค์กรวิชาชีพ สถาบันศาสนา สถานประกอบการ และสถาบันสังคมอื่น

สาระสำคัญคือ การให้ความสำคัญกับการศึกษาตลอดชีวิต การยอมรับให้มีความหลากหลายในการปฏิบัติหรือการจัดการศึกษา รวมทั้งการปรับบทบาทของภาครัฐจากการเป็นผู้จัดการศึกษาเอง มาเป็นการส่งเสริมสนับสนุน เปิดโอกาสให้สถาบันทางสังคมทั้งหมดได้เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา

● สิทธิและหน้าที่ทางการศึกษา

มาตรา ๑๐ การจัดการศึกษาต้องจัดให้บุคคลมีสิทธิและโอกาสเสมอกันในการรับการศึกษาขั้นพื้นฐานไม่น้อยกว่าสิบสองปีที่รัฐต้องจัดให้อย่างทั่วถึงและมีคุณภาพโดยไม่เก็บค่าใช้จ่าย

การจัดการศึกษาสำหรับบุคคลซึ่งมีความบกพร่องทางร่างกาย จิตใจ สติปัญญา อารมณ์ สังคม การสื่อสารและการเรียนรู้ หรือมีร่างกายพิการ หรือทุพพลภาพหรือ บุคคลที่ไม่สามารถพึ่งตนเองได้ หรือไม่มีผู้ดูแลหรือด้อยโอกาส ต้องจัดให้บุคคลดังกล่าวมีสิทธิ และโอกาสได้รับการศึกษาขั้นพื้นฐานเป็นพิเศษ

การศึกษาสำหรับคนพิการในวรรคสอง ให้จัดตั้งแต่แรกเกิดหรือพบความ พิการโดยไม่เสียค่าใช้จ่าย และให้บุคคลดังกล่าวมีสิทธิได้รับสิ่งอำนวยความสะดวก สื่อ บริการ และความช่วยเหลืออื่นใดทางการศึกษา ตามหลักเกณฑ์และวิธีการที่กำหนดในกฎกระทรวง

การจัดการศึกษาสำหรับบุคคลที่มีความสามารถพิเศษ ต้องจัดด้วยรูปแบบที่ เหมาะสมโดยคำนึงถึงความสามารถของบุคคลนั้น

สาระในส่วนนี้เป็นการย้ำบทบาทหน้าที่ของรัฐในเรื่องการศึกษาของ ประชาชนตามบัญญัติของรัฐธรรมนูญ และสะท้อนถึงความแตกต่าง ความต้องการและความ จำเป็นที่ไม่เหมือนกันของบุคคล การศึกษาจึงจะต้องมีหลายรูปแบบเพื่อสามารถตอบสนองต่อ ความแตกต่างดังกล่าว โดยเคารพในสิทธิและศักดิ์ศรีคุณค่าความเป็นมนุษย์ของทุกคนอย่างเสมอ กัน

มาตรา ๑๒ นอกเหนือจากรัฐ เอกชน และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ให้ บุคคล ครอบครัว องค์กรชุมชน องค์กรเอกชน องค์กรวิชาชีพ สถาบันศาสนา สถานประกอบการ และสถาบันสังคมอื่น มีสิทธิในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน ทั้งนี้ให้เป็นไปตามที่กำหนดใน กฎกระทรวง

สาระในส่วนนี้เป็นการยืนยันสิทธิของภาคประชาชนในทุกส่วน ที่สามารถจัด การศึกษาของตนแทนการศึกษาที่จัดโดยรัฐ และองค์กรที่เกี่ยวข้องกับรัฐโดยตรง แม้ พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ ไม่ได้ระบุถึงการศึกษาทางเลือก แต่มาตรา ๑๒ นี้ก็เสมือนเป็น การรับรองสิทธิของการศึกษาทางเลือก คือการศึกษาที่แตกต่างไปจากการศึกษากระแสหลักที่รัฐ จัดอยู่ ในทางปฏิบัติหรือความรับรู้ทางสังคมมีปัญหาในการที่จะเรียกชื่อการศึกษาของภาค ประชาชนตามมาตรา ๑๒ นี้ ตลอดเวลาที่ผ่านมา ต่อเมื่อการศึกษาทางเลือกมีสถานภาพรองรับ ตามรัฐธรรมนูญแล้ว ต่อไปจึงเรียกการจัดการศึกษาตามมาตรา ๑๒ นี้ว่า เป็นการศึกษา ทางเลือกของประชาชน

พร้อมกันนี้ มีมาตรา ๑๓ และมาตรา ๑๔ กำหนดสิทธิประโยชน์ที่รัฐ จะต้องจัดสรรแก่บิดา มารดา รวมทั้งบุคคล ครอบครัว องค์กรและสถาบันทางสังคมต่างๆ ซึ่ง สนับสนุนหรือจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน ให้มีสิทธิได้รับเงินอุดหนุนการศึกษา การลดหย่อนหรือ ยกเว้นภาษี และการสนับสนุนให้มีความรู้ความสามารถในการอบรมหรือจัดการศึกษาให้กับ บุคคลในความดูแล

● ระบบการศึกษา

มาตรา ๑๕ การจัดการศึกษามีสามรูปแบบ คือ การศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย

(๑) การศึกษาในระบบ เป็นการศึกษาที่กำหนดจุดมุ่งหมาย วิธีการศึกษา หลักสูตร ระยะเวลาของการศึกษา การวัดและประเมินผล ซึ่งเป็นเงื่อนไขของการสำเร็จ การศึกษาที่แน่นอน

(๒) การศึกษานอกระบบ เป็นการศึกษาที่มีความยืดหยุ่นในการกำหนด จุดมุ่งหมาย รูปแบบ วิธีการจัดการศึกษา ระยะเวลาของการศึกษา การวัดและประเมินผล ซึ่งเป็นเงื่อนไขของการสำเร็จการศึกษา โดยเนื้อหาและหลักสูตรจะต้องมีความเหมาะสม สอดคล้องกับสภาพปัญหาและความต้องการของบุคคลแต่ละกลุ่ม

(๓) การศึกษาตามอัธยาศัย เป็นการศึกษาที่ให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ด้วยตนเอง ตามความสนใจ ศักยภาพ ความพร้อมและโอกาส โดยศึกษาจากบุคคล ประสบการณ์ สังคม สภาพแวดล้อม สื่อ หรือแหล่งความรู้อื่นๆ

สถานศึกษาอาจจัดการศึกษาในรูปแบบใดรูปแบบหนึ่งหรือทั้งสามรูปแบบได้ โดยให้มีการเทียบโอนผลการเรียนที่ผู้เรียนสะสมไว้ระหว่างรูปแบบเดียวกันหรือต่างรูปแบบได้ ไม่ ว่าจะเป็นผลการเรียนจากสถานศึกษาเดียวกันหรือไม่ก็ตาม รวมทั้งจากการเรียนรู้นอกระบบ การ เรียนรู้ตามอัธยาศัย การฝึกอาชีพ หรือจากประสบการณ์การทำงาน

นับเป็นอีกมาตราหนึ่งที่ยืนยันว่า การศึกษาไม่ได้มีเพียงระบบเดียว การศึกษา ทุกอย่างมีความเท่าเทียมกัน สถานศึกษาไม่ว่าจัดโดยรัฐหรือโดยภาคประชาชนสามารถที่จะจัด การศึกษาได้ทุกรูปแบบ และสามารถเทียบโอนผลการเรียนรู้อันได้

มาตรา ๑๘ การจัดการศึกษาปฐมวัยและการศึกษาขั้นพื้นฐานให้จัดใน สถานศึกษา ดังต่อไปนี้

(๑) สถานพัฒนาเด็กปฐมวัย ได้แก่ ศูนย์เด็กเล็ก ศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก ศูนย์ พัฒนาเด็กก่อนเกณฑ์ของสถาบันศาสนา ศูนย์บริการช่วยเหลือระยะเริ่มแรกของเด็กพิการและ เด็กซึ่งมีความต้องการพิเศษ หรือสถานพัฒนาเด็กปฐมวัยที่เรียกชื่ออย่างอื่น

(๒) โรงเรียน ได้แก่ โรงเรียนของรัฐ โรงเรียนเอกชน และโรงเรียนที่สังกัด สถาบันพุทธศาสนาหรือศาสนาอื่น

(๓) ศูนย์การเรียน ได้แก่ สถานที่เรียนที่หน่วยงานจัดการศึกษานอกโรงเรียน บุคคล ครอบครัว ชุมชน องค์กรชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น องค์กรเอกชน องค์กรวิชาชีพ สถาบันศาสนา สถานประกอบการ โรงพยาบาล สถาบันทางการแพทย์ สถานสงเคราะห์ และ สถาบันสังคมอื่นเป็นผู้จัด

เป็นการยืนยันว่า การศึกษาไม่ได้มีหรือจัดโดยระบบโรงเรียนอย่างเดียว สำหรับการศึกษทางเลือกที่จัดโดยภาคประชาชนถูกพิจารณาให้เข้าลักษณะสถานศึกษาประเภท “ศูนย์การเรียนรู้” ตามมาตรา ๑๘ (๓) นี้มากที่สุด เพียงแต่ไม่ได้จำกัดเฉพาะเป็นการศึกษาขั้นพื้นฐานเท่านั้น แต่มีจำนวนมากที่จัดการศึกษาเรียนรู้ตลอดชีวิต

● แนวการจัดการศึกษา

หมวด ๔ ของพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ กล่าวถึงแนวการจัดการศึกษาในเรื่องการปฏิรูปการเรียนรู้เป็นสิ่งสำคัญ สรุปความได้ ดังนี้

มาตรา ๒๒ การจัดการศึกษาต้องยึดหลักว่า ผู้เรียนทุกคนมีความสามารถเรียนรู้และพัฒนาตนเองได้ และถือว่าผู้เรียนมีความสำคัญที่สุด กระบวนการจัดการศึกษาต้องส่งเสริมให้ผู้เรียนสามารถพัฒนาตามธรรมชาติและเต็มศักยภาพ

มาตราที่มีสาระที่สอดคล้องตามปรัชญาของการศึกษาทางเลือก คือ จัดการศึกษาตามความหลากหลายตามธรรมชาติ และสอดคล้องกับธรรมชาติ

มาตรา ๒๓ เน้นความสำคัญทั้งความรู้และคุณธรรม กำหนดให้การศึกษาทุกรูปแบบจะต้องมีองค์ความรู้สำคัญที่เสมือนเป็นแกนกลางที่ทุกคนต้องรู้ ได้แก่ ความรู้ในตัวเอง ความสัมพันธ์ของตนเองกับครอบครัว ชุมชน สังคมไทย สังคมโลก ความรู้และทักษะด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ความรู้เกี่ยวกับศาสนา ศิลปะ วัฒนธรรม การกีฬา ภูมิปัญญาไทย ความรู้และทักษะด้านคณิตศาสตร์ ด้านภาษาโดยเฉพาะภาษาไทย และความรู้และทักษะในการประกอบอาชีพ การดำรงชีวิตอย่างมีความสุข

มาตรา ๒๔ กำหนดแนวทางการจัดกระบวนการเรียนรู้ โดยคำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคล ฝึกทักษะการคิด การจัดการ การเผชิญสถานการณ์ การแก้ปัญหา เรียนรู้จากประสบการณ์จริง เกิดการใฝ่รู้ต่อเนื่อง มีการผสมผสานความรู้ด้านต่างๆ อย่างได้สัดส่วนสมดุลกัน จัดให้มีบรรยากาศสภาพแวดล้อมและสิ่งอำนวยความสะดวกแก่การเรียนรู้ และจัดการเรียนรู้ให้เกิดขึ้นได้ในทุกเวลา ทุกสถานที่

มาตรา ๒๕ รัฐต้องส่งเสริมและจัดให้มีแหล่งการเรียนรู้ตลอดชีวิตทุกรูปแบบอย่างพอเพียงและมีประสิทธิภาพ

มาตรา ๒๖ ให้สถานศึกษาจัดการประเมินผลผู้เรียน โดยพิจารณาจากพัฒนาการของผู้เรียนอย่างมีความเหมาะสมของแต่ละระดับและรูปแบบการศึกษา และใช้วิธีการที่หลากหลายในการจัดสรรโอกาสการศึกษาต่อ โดยให้นำผลการประเมินในทางพัฒนาการของผู้เรียนมาใช้ประกอบการพิจารณาด้วย

มาตรา ๒๗ และ มาตรา ๒๘ ให้คณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานกำหนดหลักสูตรแกนกลาง และสถานศึกษาขั้นพื้นฐานจัดทำหลักสูตรในส่วนที่สอดคล้องกับสภาพชุมชน

และสังคม ภูมิปัญญาท้องถิ่น คุณลักษณะอันพึงประสงค์เพื่อเป็นสมาชิกที่ดีของครอบครัว ชุมชน สังคมและประเทศชาติ หลักสูตรจะต้องมีลักษณะหลากหลาย จัดตามความเหมาะสมของแต่ละระดับโดยมุ่งพัฒนาคุณภาพชีวิตของบุคคลให้เหมาะสมแก่วัยและศักยภาพ

ในการนี้ กระทรวงศึกษาธิการได้ดำเนินการตามกรอบกฎหมายการศึกษา ออกกฎกระทรวงและระเบียบในส่วนที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาทางเลือกไว้ ดังนี้

๑. **กฎกระทรวงว่าด้วยสิทธิในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานโดยครอบครัว พ.ศ. ๒๕๔๗** ให้บิดา มารดาซึ่งเป็นผู้ใช้อำนาจปกครองหรือผู้ปกครองตามประมวลกฎหมายแพ่ง และพาณิชย์ สามารถจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานให้กับบุตรหรือบุคคลผู้อยู่ในปกครองของครอบครัว โดยผู้จัดการศึกษาเป็นบุคคลในครอบครัวหรือผู้ที่ได้รับมอบหมายจากครอบครัวให้จัดการศึกษา ร่วมกับสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา กำหนดแผนการจัดการศึกษาตามหลักการและแนวทางการจัดการศึกษาตามกฎหมายว่าด้วยการศึกษาแห่งชาติ มีการวัดผลและประเมินผลการเรียนตามหลักเกณฑ์ของหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน และต้องจัดทำรายงานผลการจัดการเรียน การสอน สภาพปัญหา ตามที่สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา กำหนดอย่างน้อยปีละหนึ่งครั้ง

๒. **กฎกระทรวงว่าด้วยสิทธิของสถานประกอบการในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานในศูนย์การเรียนรู้ พ.ศ. ๒๕๔๗** สถานประกอบการมีสิทธิในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน ในศูนย์การเรียนรู้ให้กับลูกจ้างและบุคคลที่เกี่ยวข้องตามความพร้อม ความเหมาะสมและความ ต้องการของสถานประกอบการ ซึ่งต้องสอดคล้องกับนโยบายการศึกษา ทั้งในรูปแบบการศึกษา ในระบบ การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย ภายใต้การให้คำปรึกษา คำแนะนำ การส่งเสริมสนับสนุนด้านวิชาการ บุคลากรของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา และการเทียบโอน ผลการเรียนตามระเบียบของกระทรวงศึกษาธิการ มีการสนับสนุนของรัฐในด้านเงินอุดหนุนและ การยกเว้นด้านภาษี ตามที่กฎหมายกำหนด

๓. **กฎกระทรวงว่าด้วยสิทธิในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานโดยสถาบัน พระพุทธศาสนา พ.ศ. ๒๕๔๘** ให้สถาบันศาสนามีสิทธิในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน ที่ สอดคล้องกับนโยบายการศึกษาของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน และมหาเถร สมาคมได้ ให้ผู้เรียนซึ่งเป็นพระภิกษุและสามเณรได้รับการศึกษาที่มีคุณภาพเท่าเทียมกับ การศึกษาในรูปแบบอื่น ระดับการจัดการศึกษาโดยสถาบันพระพุทธศาสนาแบ่งออกเป็น การศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา การศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกธรรม การศึกษา พระปริยัติธรรมแผนกบาลี ชั้นเปรียญธรรม ๓ ประโยค โดยสถาบันพระพุทธศาสนาแห่งชาติ สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน และสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา ส่งเสริม สนับสนุน ให้ข้อเสนอการจัดการศึกษาในทุกๆระดับ

๔. **กฎกระทรวงว่าด้วยสิทธิของบุคคลในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานใน ศูนย์การเรียนรู้ พ.ศ. ๒๕๕๔** ให้บุคคลที่มีความพร้อมและมีความประสงค์ที่จะจัดการศึกษาขั้น

พื้นฐาน ทั้งในรูปแบบการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย เพื่อให้ผู้ขาดโอกาสในการเข้าศึกษาในระบบโรงเรียนปกติได้รับการศึกษาที่มีคุณภาพและเท่าเทียม โดยศูนย์การเรียนรู้ที่ได้รับอนุญาต ต้องจัดการศึกษาให้เหมาะสมและสอดคล้องกับนโยบายการศึกษา มีการวัดผลและประเมินผลการเรียนรู้ของผู้เรียนในช่วงชั้น ตามหลักเกณฑ์ และวิธีการของหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน รวมถึงการรายงานผลการจัดการศึกษาให้สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาทราบ อย่างน้อยปีละหนึ่งครั้ง การจัดการศึกษาของบุคคลอาจได้รับการส่งเสริม สนับสนุน จากรัฐ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น หรือองค์กรเอกชนได้

๕. กฎกระทรวงว่าด้วยสิทธิขององค์กรวิชาชีพในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานในศูนย์การเรียนรู้ พ.ศ. ๒๕๕๔ ให้องค์กรวิชาชีพมีสิทธิในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน โดยสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา มีหน้าที่ให้คำปรึกษา คำแนะนำ และความรู้ ส่งเสริมสนับสนุน ด้านวิชาการ ด้านการบริหาร ด้านการจัดการศึกษา พัฒนาทักษะความรู้ความสามารถแก่บุคลากรแก่ศูนย์การเรียนรู้ และร่วมจัดทำแผนการจัดการศึกษา ศูนย์การเรียนรู้ต้องดำเนินการวัดผลและประเมินผลการเรียนรู้ของผู้เรียนตามหลักเกณฑ์การวัดและประเมินผลของหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน และจัดทำผลการเรียนรู้ การจัดการเรียนการสอน สภาพปัญหาเกี่ยวกับการจัดการศึกษาให้สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาทราบ อย่างน้อยปีละหนึ่งครั้ง

๖. กฎกระทรวงว่าด้วยสิทธิขององค์กรชุมชนและองค์กรเอกชนในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานในศูนย์การเรียนรู้ พ.ศ. ๒๕๕๕ ให้องค์กรชุมชนและองค์กรเอกชนที่มีความประสงค์และมีความพร้อมเข้ามาช่วยรัฐในการจัดการศึกษา มีสิทธิในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน ทั้งในรูปแบบการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย โดยจัดตั้งเป็นศูนย์การเรียนรู้สำหรับผู้ขาดโอกาสในการเข้าศึกษาในระบบโรงเรียนปกติ การจัดการเรียนการสอนยึดหลักการเรียนจากสถานที่จริง แหล่งเรียนรู้ในเขตพื้นที่ และภูมิปัญญาท้องถิ่น ใช้หลักสูตรที่ศูนย์การเรียนรู้พัฒนาขึ้นและสามารถจัดการศึกษาร่วมกับสถานศึกษาอื่น เทียบโอนผลการเรียนซึ่งกันและกันได้ ให้ศูนย์การเรียนรู้วัดผลและประเมินผลตามสภาพจริงของพัฒนาการของผู้เรียนเป็นรายบุคคล และจัดทำรายงานผลการดำเนินงาน สภาพปัญหาการจัดการเรียนการสอนให้กับสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาทราบ อย่างน้อยปีละหนึ่งครั้ง

๗. ระเบียบกระทรวงศึกษาธิการว่าด้วยศูนย์การเรียนรู้ชุมชน พ.ศ. ๒๕๕๒ ให้ศูนย์การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยอำเภอหรือเขต มีสิทธิประกาศจัดตั้ง ยุบเลิกศูนย์การเรียนรู้ชุมชน โดยจัดทำเป็นประกาศของสถานศึกษา และประกาศของจังหวัด สำหรับศูนย์การเรียนรู้ชุมชนประจำตำบล เพื่อจัดกิจกรรมส่งเสริมและจัดการศึกษาพื้นฐาน การศึกษาต่อเนื่อง ส่งเสริมการเรียนรู้ตามอัธยาศัย กิจกรรม และกระบวนการเรียนรู้ของชุมชน เน้นการมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา สร้างโอกาสและให้บริการการเรียนรู้อย่างหลากหลายวิธี สนองตอบความต้องการและเสนอทางเลือกในการพัฒนาตนเองเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชน โดยยึดหลักการของชุมชนเป็นรากฐานของการพัฒนา โดยมีคณะกรรมการศูนย์การ

เรียนชุมชน มีอาคารสถานที่ สื่อ วัสดุ และเกณฑ์มาตรฐาน การประเมิน ตามที่สำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยกำหนด

๓. แนวทางการจัดการศึกษาทางเลือกในประเทศไทย

ความเป็นมา

การศึกษาทางเลือกในประเทศไทยมีพัฒนาการมาตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๒๒ เมื่อมีการจัดตั้งโรงเรียนหมู่บ้านเด็ก เป็นโรงเรียนที่จัดกระบวนการเรียนการสอนแบบเน้นความรู้เชิงประสบการณ์และการปฏิบัติที่ไม่ยึดติดกับตำราเรียน ซึ่ง ปกป้อง จันวิทย์ และ สุนทร ตันมันทอง (๒๕๕๕) ได้สรุปไว้ว่า การศึกษาทางเลือกในประเทศไทยถูกสร้างสรรค์ขึ้นมาทั้งภาครัฐและภาคประชาชน มีข้อน่าสนใจ ๒ ประการ กล่าวคือ ๑) นิยามการศึกษาทางเลือกในประเทศไทยค่อนข้างครอบคลุม และหน่วยงานภาครัฐมักเน้นการศึกษาสำหรับเด็กกลุ่มพิเศษ เช่น เด็กมีปัญหาทางพฤติกรรม เด็กเสี่ยงออกกลางคัน และเด็กกลุ่มอัจฉริยะ ซึ่งเป็นการริเริ่มใช้การศึกษาทางเลือกร่วมกับการศึกษาในโรงเรียนของรัฐเพื่อขยายโอกาสทางการศึกษาสำหรับกลุ่มเด็กที่มีแนวโน้มออกจากการเรียนกลางคัน ในขณะที่ภาคประชาชนมุ่งเน้นไปที่ความพยายามลดอำนาจการผูกขาดการจัดการศึกษาของรัฐที่มีมาตรฐานกำกับควบคุม ไปสู่การจัดการศึกษาภายใต้ปรัชญาและแนวทางที่หลากหลาย ทั้งครอบครัว ชุมชน และเอกชน ๒) นิยามการศึกษาทางเลือกมีลักษณะของบริบทพื้นที่ กล่าวคือ มีแนวคิดชุมชนท้องถิ่นและแนวคิดด้านศาสนา ซึ่งเข้ามาอยู่ในสถานศึกษาทั้งในฐานะผู้ที่มีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาและเนื้อหาสาระความรู้ที่ช่วยให้การเรียนรู้ของผู้เรียนมีความสมบูรณ์เต็มตามศักยภาพ เช่น การประยุกต์ใช้แนวคิดในพระพุทธศาสนาและภูมิปัญญาท้องถิ่นต่างๆ เข้าสู่สาระการเรียนรู้ของบางสถานศึกษาหรือศูนย์การเรียน

สำหรับพัฒนาการของโรงเรียนทางเลือกในประเทศไทย ปกป้อง จันวิทย์และสุนทร ตันมันทอง สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย ได้นำเสนอในการประชุมวิชาการ ประจำปี ๒๕๕๕ โดยได้แบ่งออกเป็น ๓ ยุค ได้แก่ ๑) ยุคบุกเบิกก่อตั้ง ๒) ยุคปฏิรูปการศึกษารอบแรก ๓) ยุครวมกลุ่มต่อสู้ผลักดัน

ความพยายามขององค์กรทางการศึกษาภาคเอกชนส่งผลให้เกิดนวัตกรรมจัดการเรียนการสอนเข้าสู่โรงเรียนของภาครัฐ โดยส่งผลให้ครูผู้สอนเกิดแนวคิดในการพัฒนาการเรียนการสอนในสถานศึกษา ตัวแปรสำคัญในการจัดการศึกษา คือ การยอมรับแนวคิดของผู้บริหารสถานศึกษา หากผู้บริหารไม่ยอมรับ ครูผู้สอนก็ไม่สามารถดำเนินการได้อย่างมีประสิทธิภาพ

รูปแบบการศึกษาทางเลือก

จากนิยามความหมายของการศึกษาทางเลือก โรงเรียนในระบบที่จัดกระบวนการเรียนการสอนแบบเน้นความรู้เชิงประสบการณ์และการปฏิบัติที่ไม่ยึดติดกับตำราเรียน อีกทั้งเป็นนวัตกรรมการเรียนรู้เป็นรูปแบบที่โรงเรียนสามารถบูรณาการแนวทางการเรียนรู้แบบทางเลือกกับหลักสูตรการเรียนการสอนของโรงเรียนได้ แต่ละโรงเรียนจะมีการแนวคิด กระบวนการเจตนาารมณ์และวิธีการของการจัดการเรียนการสอนที่แตกต่างกัน ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่า การจัดการเรียนการสอนของโรงเรียนทางเลือกไม่ได้สอนตามกรอบหลักสูตรของกระทรวงศึกษาธิการทั้งหมด แต่มีการปรับหลักสูตรและวิธีการจัดการเรียนการสอนเพื่อให้เข้ากับแนวคิดของในการจัดการศึกษาของโรงเรียน แนวคิดหรือปรัชญาในการจัดการเรียนการสอนของโรงเรียนทางเลือกนั้นมีอยู่มากมาย และมีที่มาที่แตกต่างกันทั้งจากตะวันตก และตะวันออก รวมทั้งแนวคิดที่มีรากฐานมาจากสังคมไทย ซึ่งเครือข่ายการศึกษาทางเลือกได้จัดทำคุณลักษณะของสถานศึกษาทางเลือกไว้ ดังนี้

คุณลักษณะที่บ่งถึงการเป็นสถานศึกษาทางเลือก

องค์ประกอบ	สถานศึกษาแบบแผนเดิม	นวัตกรรมสถานศึกษาทางเลือก
ปรัชญาและจุดมุ่งหมาย	เน้นความเป็นพลเมือง เพื่อความเป็นทรัพยากรมนุษย์ที่ดี ตอบสนองต่อแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมฯ ตอบสนองตลาดการจ้างงาน	ให้คุณค่าต่อความเป็นมนุษย์ และความหลากหลาย เพื่อพัฒนาความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ มีอิสระทางปัญญา มีความสุขและความสร้างสรรค์ สามารถประสบความสำเร็จได้ตามธรรมชาติและเต็มศักยภาพของแต่ละคน
หลักสูตร	ยึดตามหลักสูตรมาตรฐาน และ ๘ กลุ่มสาระวิชาของหลักสูตรแกนกลาง	มีความสมดุล ผสมผสาน ครอบคลุมองค์รวม ความเป็นทั้งหมดของชีวิต ทั้งวิชาการและวิถีชีวิต ความรู้และคุณธรรม ภูมิปัญญาตะวันตกและตะวันออก ความเป็นสากลและความเป็นไทย พัฒนาหลักสูตรตามแนวปรัชญาการศึกษาใหม่ เช่น วอลดอร์ฟ มอนเตสซอรี นีโอฮิวแมนนิส Constructionism วิถีพุทธ ฯลฯ และให้ความสำคัญกับหลักสูตรท้องถิ่น

องค์ประกอบ	สถานศึกษาแบบแผนเดิม	นวัตกรรมสถานศึกษาทางเลือก
วิธีการเรียน	เน้นการสอนมากกว่าการเรียนรู้ ครูเป็นศูนย์กลาง เรียนเป็นวิชา ตามตารางสอน อยู่ในห้องเรียน ใช้หนังสือแบบเรียน สื่อการเรียนการสอนเป็นหลัก ผู้เรียนเป็นฝ่ายรับไปตามแผนการสอนของครู	เน้นวิธีการเรียนรู้มากกว่าความรู้ ให้สามารถเลือกใช้และก้าวทันการเปลี่ยนแปลงของความรู้ ผู้เรียนสร้างทางเลือกและวิธีการเรียนรู้ของตัวเองได้ เน้นเรียนรู้จากความเป็นจริงนำไปใช้ในชีวิตจริงได้ มีความสุขในการเรียนจนเกิดความรักที่จะเรียนรู้ทั้งสิ่งที่ชอบและไม่ชอบใจ เกิดความสามารถที่จะเรียนรู้ได้ด้วยตัวเองและเรียนรู้ต่อเนื่องไปตลอดชีวิต
การวัดและประเมินผล	ยึดมาตรฐานกลาง เพื่อคัดคนเก่งทางเทคนิควิชาการ เข้าสู่ตลาดการจ้างงาน จึงกลายเป็นระบบการแข่งขัน กวดวิชา มุ่งแสวงหาความสำเร็จส่วนตัว และทำลายความมั่นใจของคนที่มีศักยภาพด้านอื่นๆ ที่แตกต่างจากมาตรฐานกลาง	เป็นกระบวนการที่มีความต่อเนื่องให้เห็นพัฒนาการตามสภาพจริง ผลของการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นภายในตัวผู้เรียน อย่างตระหนักในความแตกต่างกันของทักษะ ปัญญา ความถนัด ความสามารถ ความสนใจตามธรรมชาติของตัวผู้เรียน โดยใช้วิธีการและเครื่องมือที่หลากหลาย ทั้งอย่างเป็นทางการและไม่เป็นทางการ เพื่อนำไปสู่การพัฒนาผู้เรียนเป็นรายบุคคล/กลุ่ม สร้างโอกาสให้ทุกคนสามารถที่จะประสบความสำเร็จทางการศึกษาได้เสมอกัน
การบริหาร	เป็นสถานศึกษาของรัฐหรือในกำกับของรัฐ ภายใต้การควบคุมทั้งในทางวิชาการ มาตรฐาน การวัด ประเมินผล การบริหาร งานบุคคล การเงิน และอื่นๆ	กระจายอำนาจให้สถานศึกษามีฐานะเป็นนิติบุคคลอย่างแท้จริง มีอิสระทั้งในทางวิชาการ และการบริหารจัดการอื่นๆ เปลี่ยนบทบาทของรัฐไปมุ่งการส่งเสริมสนับสนุน และกำกับคุณภาพตามมาตรฐานขั้นต่ำ

๔. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในประเทศ

นริศรา จริยะพันธุ์ (๒๕๕๕) ได้ศึกษาการจัดการเรียนการสอนของโรงเรียนทางเลือกและพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช ๒๕๔๒ พบว่า พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช ๒๕๔๒ ก่อให้เกิดความหลากหลายในการจัดการศึกษาของประเทศไทย โรงเรียนทางเลือกจึงเป็นอีกหนึ่งทางเลือกของรูปแบบการเรียนรู้ในสังคมไทยที่ถึงแม้ว่าแนวคิดของโรงเรียนทางเลือกแต่ละโรงเรียนจะมีหลักการและที่มาของแนวคิดที่แตกต่างกัน แต่แนวคิดนั้นได้มีการนำมาบูรณาการและปรับใช้เพื่อให้เข้ากับบริบทของสังคมไทย โดยแต่ละแนวคิดจะมีจุดเด่นในการจัดการเรียนการสอนเฉพาะตัว รวมไปถึงการจัดการเรียนการสอนนั้นยังเป็นไปตามหลักการจัดกระบวนการเรียนรู้ของพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ ซึ่งไม่ได้มีความแปลกแยกหรืออยู่นอกเหนือหลักการเรียนรู้แต่อย่างใด รวมถึงเป้าหมายของโรงเรียนทางเลือกก็มีความโดดเด่นในด้านการพัฒนาให้เด็กเติบโตเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์เป็นทั้งคนดีและคนเก่ง และมีความพร้อมในทุกด้าน ดังนั้น จึงควรมีการผลักดันให้แนวคิดของโรงเรียนทางเลือกมีความกว้างขวางออกไปให้เป็นที่รู้จักและเป็นที่ยอมรับของคนในสังคมไทย รวมทั้งเพื่อเป็นทางเลือกให้แก่โรงเรียนอื่นๆ ในการนำไปประยุกต์ใช้ ทั้งนี้ เพื่อก่อให้เกิดประโยชน์ต่อการพัฒนาเยาวชนของชาติที่จะเป็นกำลังของชาติต่อไปในอนาคต

ต่างประเทศ

กรณีศึกษา Mount Barker Waldorf School ออสเตรเลีย

ในประเทศออสเตรเลีย มี โรงเรียนวอลดอร์ฟ (Waldorf) หรือ โรงเรียนสไตเนอร์ (Steiner) ประมาณ ๙๒ แห่ง โรงเรียนเหล่านี้จัดการเรียนการสอนในรูปแบบที่แตกต่างไปจากโรงเรียนรัฐบาลและโรงเรียนรูปแบบเดิมที่สังกัดศาสนาิกายต่างๆ กล่าวคือ ใช้หลักการสอนตามแนวมนุษยปรัชญาของรูดอล์ฟ สไตเนอร์ (Dr.Rudolf Steiner) ซึ่งเสนอแนวทางให้มนุษย์ได้ค้นหาและเรียนรู้ตามเส้นทางที่เลือก เรียนรู้ด้วยตนเอง (self-education) โดยเน้นกิจกรรมสามด้านของใจหรือวิญญาณ (soul) คือ ความสามารถด้านความคิด (thinking) ความรู้สึก (feeling) และความมุ่งมั่นลงมือกระทำ (willing) โดยให้ความสำคัญกับพัฒนาการของเด็กในแต่ละช่วงวัย ทั้งพัฒนาการทางกาย ความรู้สึก และจิตสำนึก

Mount Barker Waldorf School ตั้งอยู่ที่ Mount Barker ในรัฐเซาท์ออสเตรเลีย เมืองใหญ่อันดับที่ ๘ ของประเทศ ภูมิภาคนี้เป็นเนินเขา อยู่ห่างจากแอดิเลด (Adelaide) เมืองหลวงของรัฐประมาณ ๔๐ นาที โดยทางรถยนต์ Mt. Barker Waldorf School เปิดสอนตั้งแต่ชั้นอนุบาลจนถึงมัธยมศึกษาตอนปลาย (Year ๑๒) มีเด็กนักเรียนประมาณ ๔๐๐ คน เป็นนักเรียนไปกลับทั้งหมด

Mt. Barker Waldorf School ไม่มีครูใหญ่ แต่บริหารงานโดยคณะบุคคลที่เรียกว่า College of Teachers ประกอบด้วยคณะครูที่มีประสบการณ์ อันเป็นรูปแบบการบริหารงานโดยทั่วไปของโรงเรียนวอลดอร์ฟ หรือ โรงเรียนสไตเนอร์ โครงสร้างการดำเนินงานของโรงเรียนไม่มีลักษณะการสั่งการจากผู้บังคับบัญชา แต่มีผู้ที่มีประสบการณ์ทางด้านการบริหารมาดูแลงานด้านบริหารและงานธุรการ ในรูปแบบของขอบเขตหน้าที่การงานมากกว่าเรื่องของอำนาจ หัวหน้าฝ่ายบริหารทำหน้าที่เป็นผู้แทนของโรงเรียนในการติดต่อกับเจ้าหน้าที่ของรัฐ

การรับสมัครเด็กนักเรียนไม่ใช้การสอบ แต่เป็นการสัมภาษณ์เด็กและผู้ปกครอง เพื่อพิจารณาความพร้อมของเด็ก และความเข้าใจของผู้ปกครองเกี่ยวกับหลักปรัชญาการเรียนการสอนของโรงเรียน Mt. Barker Waldorf School เป็นโรงเรียนที่มีชื่อเสียงและได้รับความนิยมอย่างสูงโดยเฉพาะในระดับอนุบาลและประถมศึกษา มีผู้สมัครเรียนอยู่ในบัญชีรายชื่อเพื่อรอรับการเรียกสัมภาษณ์เป็นจำนวนมาก

ในปีแรกที่ก่อตั้ง ค.ศ. ๑๙๗๙ (พ.ศ. ๒๕๒๒) มีนักเรียนอยู่เพียง ๓๗ คน แต่ก็ค่อย ๆ เติบโตใหญ่ขยายตัวขึ้นจนกระทั่งมีนักเรียนถึงชั้นปีที่ ๑๒ ประมาณ ๔๐๐ คน ในปัจจุบัน นักเรียนที่จบการศึกษาได้จะต้องทำโครงการส่ง ซึ่งโครงการนี้จะเป็นเรื่องที่เด็กสนใจและตัดสินใจเลือกศึกษาค้นคว้าภายใต้คำแนะนำของครู และนำเสนอรายงานยาว ๔๕ นาที ต่อชุมชน ประกอบด้วยคณะครู พ่อแม่ ผู้ปกครอง และเพื่อนนักเรียน

กรณีศึกษาจาก Booroobin Sudbury School ออสเตรเลีย

Booroobin Sudbury School โรงเรียนประชาธิปไตยไม่อิงรัฐ เป็นโรงเรียนทางเลือกประเภทโรงเรียนประชาธิปไตย (Democratic School) รัฐควีนส์แลนด์ ออสเตรเลีย

จุดกำเนิดของ Booroobin Sudbury School มาจากสองสามีภรรยา โดยสามีเป็นผู้บริหารสถาบันการเงิน มีประสบการณ์การทำงานธนาคารร่วม ๒๐ ปี ทั้งคู่มีความประสงค์จะให้ลูกๆ ของตนเติบโตท่ามกลางสิ่งแวดล้อมที่เป็นชนบท และปรารถนาจะเห็นการศึกษาให้การปฏิบัติต่อเด็กอย่างเท่าเทียม ตระเตรียมเด็กให้เติบโตขึ้นมาเป็นผู้ใหญ่ที่มีส่วนร่วมรับผิดชอบต่อสังคมในอนาคต พร้อมทั้งเปิดโอกาสเด็กได้มีความสุขกับวัยเด็ก ในช่วงนั้นบุตร ๔ คน กำลังศึกษาอยู่ที่โรงเรียนรัฐบาลโดยไม่มีปัญหาใด แต่ทั้งคู่รู้สึกว่ ภายในโรงเรียนมีเรื่องนักเรียนกลั่นแกล้งและทำร้ายกัน แต่ครูหรือผู้บริหารโรงเรียนไม่ได้ให้ความสนใจแก้ไขปัญห

ด้วยเหตุนี้ สามีภรรยาคู่นี้ร่วมกับเพื่อน จึงทำการศึกษาด้านแบบของโรงเรียนตามอุดมคติของตน มีการค้นคว้าทั้งทางเอกสาร สนทนากับผู้ที่มีประสบการณ์ทางการศึกษา รวมทั้งเชิญครูจากโรงเรียนทางเลือกต่างๆ มาให้ข้อมูล เช่น โรงเรียนมอนเตสซอรี โรงเรียนสไตเนอร์ โรงเรียนซัมเมอร์ฮิลล์ และ Sudbury Valley School พวกเขารู้สึกประทับใจเป็นพิเศษกับหนังสือชื่อ Free At Last แต่งโดยผู้ก่อตั้งโรงเรียน Sudbury Valley School โรงเรียนประชาธิปไตย

(Democratic School) ในมลรัฐแมสซาชูเซตส์ (Massachusetts) สหรัฐอเมริกา Sudbury Valley School เปิดดำเนินการตั้งตั้งแต่ปี ค.ศ. ๑๙๖๘ (พ.ศ. ๒๕๑๑) และให้เด็กมีสิทธิ มีเสียง มีส่วนร่วมในการตัดสินใจเกี่ยวกับกิจกรรมใดๆ ของโรงเรียน

หลังจากใช้เวลาศึกษา พวกเขาตัดสินใจใช้หลักการประชาธิปไตยอย่างมีส่วนร่วมของ Sudbury Valley School ดำเนินการจัดตั้งสหกรณ์ขึ้นมาในปี ค.ศ. ๑๙๙๔ (พ.ศ. ๒๕๓๗) ชื่อว่า Melany District Community Learning Centre มีการร่างธรรมนูญโรงเรียนขึ้นมาโดยบรรจุวิธีการดำเนินการต่าง ๆ เกี่ยวกับประชาธิปไตยอย่างมีส่วนร่วมไว้ ต่อมาในปี ค.ศ. ๑๙๙๖ (พ.ศ. ๒๕๓๙) โรงเรียนเปลี่ยนสถานะเป็นองค์กรที่ไม่แสวงกำไร ได้รับอนุญาตให้เป็นโรงเรียนที่เปิดดำเนินการภายใต้กฎหมายของรัฐบาลกลาง และได้รับการรับรองจากรัฐควีนส์แลนด์ ให้เป็นโรงเรียนที่ไม่ใช่โรงเรียนของรัฐ โดยได้รับเงินอุดหนุนจากรัฐ ในอีก ๑ ปีให้หลัง

เมื่อแรกเริ่ม Boorobin Sudbury School มีนักเรียนอยู่ ๒๕ คน เนื่องจากโรงเรียนตั้งอยู่นอกเมือง Melany ไม่มีแม้แต่ชุมชนเล็กๆ อยู่ใกล้โรงเรียน เด็ก ๆ จึงต้องเดินทางจากในเมืองหรือจากเมืองอื่นซึ่งต้องใช้เวลาเดินทางถึง ๑.๕ ชั่วโมงโดยรถยนต์ บางครอบครัวย้ายบ้านมาจากเมืองไกล เพียงเพื่อประสงค์จะให้ลูกของตนได้เล่าเรียนที่โรงเรียนแห่งเสรีภาพแห่งนี้

ตามกฎหมายของรัฐควีนส์แลนด์ กำหนดไว้ว่า โรงเรียนอิสระ (Independent School) จะต้องมีครูอย่างน้อย ๑ คนที่ได้รับการรับรองจากรัฐ โรงเรียนจึงต้องทำการรับสมัครครู ซึ่งในการคัดเลือกครูนี้ นอกจากจะใช้วิธีการสอบประวัติ และสัมภาษณ์แบบทั่วไปแล้ว โรงเรียนยังให้สมาชิกทั้งเด็กและผู้ใหญ่ลงคะแนนเลือกอีกด้วย

ในตอนเช้า โรงเรียนเริ่มเข้าเรียนเวลา ๐๙.๐๐ น. เด็กนักเรียนจะต้องลงชื่อเข้าเรียนที่แผ่นป้ายซึ่งติดไว้ที่มุมหนึ่งของห้อง จากนั้นก็แยกย้ายกันไปใช้เวลาของตนเองอย่างเป็นอิสระ ไม่มีเสียงกริ่งบอกเวลาเริ่มเข้าเรียนหรือหมดชั่วโมง ไม่มีบทเรียนที่ครูเตรียมการสอนไว้ล่วงหน้า เด็กนักเรียนจะใช้เวลากับสิ่งที่ตนสนใจตามความประสงค์ บางคนเล่นเกมคอมพิวเตอร์ เล่นกับสัตว์เลี้ยงหรือเล่นชิงช้า แต่บางคนก็ทำการศึกษาเรื่องราวต่าง ๆ ด้วยตนเอง เช่น ชีววิทยาทางทะเล โครงสร้างของเครื่องจักร คอมพิวเตอร์ ฯลฯ ผู้ใหญ่จะช่วยเหลือเมื่อถูกร้องขอ

โรงเรียนเรียกกระบวนการเรียนประเภทนี้ว่า *การเรียนรู้ตามธรรมชาติ* โดยมีความเห็นว่า หากปล่อยให้เด็กได้ค้นหาคำที่เหมาะสม ทำயที่สุด เด็กจะค้นพบด้วยตนเองว่า ตนสนใจอะไรมากที่สุดโดยไม่ต้องมีการบังคับใดๆ ทั้งสิ้น โรงเรียนเชื่อว่า **เด็กมีความสามารถเรียนรู้ได้ตามธรรมชาติ ว่า ตนเป็นใคร สนใจเรื่องใด** และเด็กจะเรียนรู้มากที่สุดภายใต้สภาพแวดล้อมที่เป็นธรรมชาติ บทบาทของผู้ใหญ่คือ การให้ความสนับสนุนเด็กในสิ่งที่จำเป็น

โรงเรียนมีธรรมนูญบัญญัติไว้ว่า จะต้องดำเนินการตามกระบวนการประชาธิปไตยอย่างสม่ำเสมอ โดยมีองค์การต่างๆ เพื่อการนี้ เช่น ประชุมโรงเรียน ประชุมคณะกรรมการยุติธรรมในทุกวันพฤหัสบดี สมาชิกทุกคนของโรงเรียนเข้าร่วมได้ตามความสมัครใจ เด็กมีสิทธิ์ตัดสินใจบนพื้นฐานที่เท่าเทียมกัน

อย่างไรก็ตาม ฝ่ายการศึกษาของรัฐถอนการรับรองโรงเรียน ในปี ค.ศ. ๒๐๐๓ (พ.ศ. ๒๕๔๖) ด้วยข้อหาจัดการศึกษาขัดกับกฎหมายการศึกษาฉบับใหม่ แต่โรงเรียนได้จัดประชุมนักเรียน ครูและผู้ปกครอง เพื่อลงมติดำเนินการต่อ โดยปราศจากการสนับสนุนทางการเงินของรัฐและเปลี่ยนชื่อโรงเรียนเป็น The Booroobin Sudbury Democratic Centre of Learning เนื่องจากกฎหมายของรัฐอนุญาตให้ใช้คำว่า “โรงเรียน” เฉพาะโรงเรียนเอกชนที่ได้รับการรับรองจากรัฐเท่านั้น

ทั้งนี้ ชาวประชาคม Booroobin Sudbury ได้แสดงให้เห็นว่า พลังของชุมชนเล็กๆ ที่ยึดมั่นในแนวทางประชาธิปไตยสามารถจัดการศึกษาในแนวทางที่พวกเขาเชื่อมั่นได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ความหลากหลายในการจัดการศึกษาของนิวซีแลนด์

ปัจจัยความหลากหลายของเชื้อชาติและวัฒนธรรมที่รวมอยู่ในดินแดนนิวซีแลนด์ ทั้งชาวเมารีที่เป็นชนพื้นเมืองดั้งเดิม ชาวยุโรปที่เริ่มเข้ามาตั้งแต่ศตวรรษที่ ๑๘ รวมถึงชาวเอเชียและชาวพื้นเมืองในหมู่เกาะแปซิฟิก นับว่าส่งอิทธิพลสำคัญต่อการออกแบบระบบการศึกษาของประเทศนิวซีแลนด์ในปัจจุบัน ให้มีความแตกต่างหลากหลายบนพื้นฐานของการเคารพสิทธิของกลุ่มชนต่างๆ เป็นอย่างมาก อาทิ

โรงเรียน *Kura Kaupapa Maori School* จัดเป็น Designated Special Character School ตามกฎหมาย Education Act ๑๙๘๙ มาตรา ๑๕๕ ที่มีหลักสูตรแบบเดียวกับโรงเรียนรัฐ แต่ใช้ภาษาเมารีเป็นสื่อกลาง มีการเรียนการสอนบนพื้นฐานขนบธรรมเนียมและวัฒนธรรมของชาวเมารี โดยโรงเรียนประเภทนี้มีอยู่ทั่วประเทศ และยังมีโรงเรียนที่ใช้ภาษาของชนชาวพื้นเมืองในหมู่เกาะแปซิฟิกอื่นๆ

โรงเรียนทางไปรษณีย์ (*Correspondence School*) เริ่มดำเนินงานปี ค.ศ. ๑๙๒๒ (พ.ศ. ๒๔๖๕) เป็นการจัดการเรียนการสอนของรัฐเพื่อตอบสนองต่อประชากรนิวซีแลนด์ในพื้นที่ห่างไกล อาทิ พื้นที่แถบภูเขา ตามเกาะ หรือประชากร และตอบสนองต่อความต้องการพิเศษอื่นๆ เช่น กรณีผู้ป่วยที่ไม่สะดวกเดินทางมาโรงเรียน หรือการจัดโปรแกรมพิเศษให้กับโรงเรียนรัฐอื่นๆ ที่ไม่สามารถจัดการเรียนการสอนในบางวิชาได้ เป็นต้น

โรงเรียนเชิงบูรณาการ (*Integrated School*) เป็นไปตามข้อตกลงที่โรงเรียนเอกชนจะทำร่วมกับรัฐตามบทบัญญัติของกฎหมาย Private Schools Conditional Integration Act ๑๙๗๕ โดยมีความสำคัญต่อการอ้างไว้ซึ่งสิทธิของพ่อแม่ในการเลือกรูปแบบการศึกษาที่เหมาะสมกับความต้องการของลูกหลาน และเป็นส่วนที่ทำให้รูปแบบการเรียนการสอนของนิวซีแลนด์มีทางเลือกที่หลากหลาย เพราะสามารถจัดการศึกษาให้เป็นไปตามปรัชญาการศึกษาของตนได้โดยอิสระ สอดคล้องกับความต้องการของเด็ก ครอบครัว และชุมชน ปัจจุบัน Integrated School กำลังได้รับความนิยม เนื่องจากเป็นโรงเรียนเอกชนที่ได้รับความสนับสนุน

ทางการเงินในระดับเดียวกับโรงเรียนรัฐ ค่าเล่าเรียนที่เก็บเพิ่มเติมจากบรรดาพ่อแม่ผู้ปกครองมีราคาไม่สูงมากจนเกินไป

Alternative Education Program เป็นโครงการพิเศษสำหรับเด็กที่จัดเป็นกลุ่มเสี่ยง กล่าวคือ เป็นเยาวชนอายุระหว่าง ๑๓-๑๕ ปี ที่ต้องออกจากโรงเรียนกลางคัน โดยไม่ได้ไปโรงเรียนติดต่อกัน ๒ ภาคเรียนขึ้นไป หรืออาจจะถูกให้ออกจากโรงเรียนหลายครั้ง หรือมีประวัติต้องออกจากโรงเรียนหลังจากกลับเข้าไปศึกษาต่อ รวมทั้งออกจากโรงเรียน Correspondence School ภายหลังจากที่ลงทะเบียนเรียนในฐานะ “เด็กกลุ่มเสี่ยงประเภท A”

นอกจากนี้ ขาวนิวซีแลนด์มีเสรีภาพในการจัดการศึกษาในบ้านเรียน (Home school) ได้ ภายใต้งบเงื่อนไขว่าต้องจัดการศึกษาให้มีคุณภาพไม่ด้อยไปกว่าการศึกษาที่เด็กได้รับจากโรงเรียนของรัฐ ซึ่งตามรายงานของ Ministry of Education’s Homeschooling Database พบว่า จำนวนเด็กนักเรียนขาวนิวซีแลนด์ที่ได้รับการศึกษาจากระบบบ้านเรียนมีจำนวนเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ

ความหลากหลายของระบบการศึกษานิวซีแลนด์ในทุกวันนี้ จึงเป็นดั่งกระจกเงาที่สะท้อนให้เห็นได้เป็นอย่างดีว่า ประเทศนิวซีแลนด์ให้ความสำคัญกับสิทธิทางการศึกษาของประชาชนเป็นอย่างมาก อีกทั้งการที่รัฐบาลนิวซีแลนด์ได้ให้การรับรองปณิธานว่าด้วยสิทธิมนุษยชนเกี่ยวกับสิทธิทางการศึกษา ซึ่งระบุว่า “ทุกคนมีสิทธิที่จะได้รับการศึกษาอย่างเท่าเทียมกัน และพ่อแม่มีสิทธิที่จะเลือกรูปแบบการศึกษาให้กับบุตรหลานของตนได้” ยิ่งเป็นการแสดงเจตนาธรมณ์และความเอาใจใส่ต่อการจัดระบบการศึกษาให้สามารถรองรับความแตกต่างหลากหลายภายในชาติของตนได้เป็นอย่างดี

เสรีภาพการศึกษาเชิงรุกของเนเธอร์แลนด์

รัฐธรรมนูญของเนเธอร์แลนด์ ฉบับ ค.ศ. ๑๘๔๘ (พ.ศ. ๒๓๙๑) ของเนเธอร์แลนด์ ให้การรับรองเสรีภาพของประชาชนในการจัดการศึกษา ที่แม้จะไม่ได้ก่อให้เกิดเสรีภาพทางการศึกษาขึ้นในทันทีทันใด แต่ก็เป็นตัวต้นธารสำคัญที่ทำให้เนเธอร์แลนด์กลายเป็นประเทศที่มีคุณภาพทางการศึกษาสูงเป็นอันดับที่สองของโลกรองจากประเทศฟินแลนด์ จากการจัดอันดับของ PISA ในปัจจุบัน

อย่างไรก็ดี แม้ว่ารัฐบาลจะยอมให้ประชาชนจัดการศึกษาได้ แต่โรงเรียนเอกชนคงต้องหาเงินมาดำเนินการเอง ต่างจากโรงเรียนของรัฐบาลที่ได้รับเงินสนับสนุนจากรัฐทั้งหมด ความไม่เท่าเทียมระหว่างการศึกษาของรัฐและเอกชนนี้ นำไปสู่ประเด็นการต่อสู้ทางการเมืองที่เรียกว่า School Dispute ซึ่งเป็นการต่อสู้เรียกร้องสิทธิความเสมอภาคทางการศึกษาที่ยาวนานในประเทศเนเธอร์แลนด์ เนื่องจากฝ่ายนิคายโปรเตสแตนท์และนิกายคาทอลิกต้องการให้มีโรงเรียนที่สังกัดความเชื่อทางศาสนา และได้รับการสนับสนุนทางการเงินจากรัฐ ในขณะที่ฝ่ายเสรีนิยมก็

ต้องการโรงเรียนที่ไม่สังกัดความเชื่อใดๆ และต้องการได้รับการปฏิบัติอย่างเท่าเทียมทางด้านการเงินระหว่างโรงเรียนรัฐและโรงเรียนเอกชน

ความขัดแย้งดังกล่าวคลี่คลายในปี ค.ศ. ๑๙๑๗ (พ.ศ. ๒๔๖๐) ที่ทุกฝ่ายสามารถบรรลุข้อตกลงร่วมกันในเหตุการณ์ที่เรียกว่า Pacification ๑๙๑๗ มีการแก้ไขรัฐธรรมนูญ ส่งผลให้โรงเรียนรัฐและโรงเรียนเอกชนได้รับความสนับสนุนทางการเงินจากรัฐอย่างเท่าเทียมกัน ยอมรับในหลักการว่า ประชาชนมีสิทธิในการจัดตั้งโรงเรียนตามแบบของตนได้ โรงเรียนเอกชนที่จัดตั้งขึ้นมาตามหลักศาสนาหรือความเชื่อต่างๆ มีสิทธิดำเนินการได้ โดยรัฐให้การสนับสนุนค่าใช้จ่าย และโรงเรียนสามารถใช้รูปแบบวิธีการเรียนการสอนต่างๆ ได้ตามความประสงค์ อีกทั้งมีอิสระในการจ้างครู ตลอดจนสร้างสรรค์และจัดซื้ออุปกรณ์การเรียนต่างๆ ที่จำเป็นต่อการเรียนการสอนตามแบบของตนเพื่อให้บรรลุเป้าประสงค์ที่ต้องการ

เสรีภาพนี้ครอบคลุมถึงการที่ประชาชนสามารถจัดการศึกษาแบบบ้านเรียน หรือจัดตั้งโรงเรียนได้โดยไม่จำเป็นต้องขออนุญาตหรือได้รับการรับรองจากภาครัฐ เว้นแต่กรณีที่ต้องการการสนับสนุนทางการเงินจากรัฐบาลเท่านั้น จึงต้องปฏิบัติตามเงื่อนไขข้อกำหนดบางประการ แต่โรงเรียนก็มีเสรีภาพในการจัดการเรียนการสอนได้ตามแบบความคิดความเชื่อทางศาสนา อุดมการณ์ และวิธีการเรียนการสอน

ในแง่ของการบริหารจัดการ โรงเรียนของเนเธอร์แลนด์มีความเป็นอิสระทางการเงินในระดับสูง แต่ละโรงเรียนสามารถวางแผนงบประมาณค่าใช้จ่ายต่างๆ ของตนตามความจำเป็น โดยไม่มีข้อกำหนดว่าจะต้องเป็นค่าใช้จ่ายทางด้านบุคลากร ทรัพย์สิน และอื่นๆ โรงเรียนสามารถดำเนินการต่างๆ ที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะตนได้ โดยไม่มีข้อจำกัด

ในขณะที่ พ่อแม่ผู้ปกครองมีสิทธิที่จะเลือกโรงเรียนให้ลูกได้โดยไม่มี การจำกัดเขตการเรียน และไม่ต้องเสียค่าเล่าเรียนหากเข้าเรียนในโรงเรียนของรัฐหรือโรงเรียนเอกชนที่ได้รับการสนับสนุนทางการเงินจากรัฐ

ลักษณะเด่นในเรื่องความเสมอภาคทางการเงินของระบบการศึกษาของเนเธอร์แลนด์ ค่าใช้จ่ายในการดำเนินงานทั้งหมดของโรงเรียนรัฐและโรงเรียนเอกชน มาจากการสนับสนุนทางการเงินของรัฐบาล ครูของโรงเรียนเอกชนมีศักดิ์และสิทธิ์ทางกฎหมายเช่นเดียวกับครูของโรงเรียนรัฐทุกประการ ส่งผลให้เนเธอร์แลนด์กลายเป็นประเทศที่มีสัดส่วนของโรงเรียนเอกชนต่อโรงเรียนรัฐบาลสูงมาก คิดเป็นสัดส่วนประมาณ ๒ ใน ๓ ของโรงเรียนทั้งหมด อีกทั้งมีโรงเรียนนานาชาติประเภทเกิดขึ้นในแต่ละชุมชน ทำให้โรงเรียนของเนเธอร์แลนด์มีขนาดเล็กเมื่อเทียบกับประเทศอื่นๆ และมีการแข่งขันกัน ปรับปรุงคุณภาพการเรียนการสอนอย่างสม่ำเสมอ

แม้ว่าจะต้องผ่านการต่อสู้กันทางความคิดมาเนิ่นนานหลายทศวรรษ แต่ผลของเสรีภาพที่ได้มาตามรัฐธรรมนูญ นับว่า คุ่มค่า ทำให้ประชาชนมีความตื่นตัวสูง เป็นเสรีภาพเชิงบวก (active sense of freedom) ที่ประชาชนสามารถจัดตั้งโรงเรียน กำหนดแนวนโยบายของโรงเรียน รวมทั้งการจัดรูปแบบการดำเนินงานและการเรียนการสอนของโรงเรียนได้ ทำให้ระบบ

การศึกษาโดยรวมของประเทศเนเธอร์แลนด์มีคุณภาพสูงเป็นอันดับต้น ของโลก แทนที่จะเป็น เสรีภาพในแบบที่ภาคประชาชนเป็นฝ่ายตั้งรับ (passive sense of freedom) รอรับการศึกษ าฟรีแบบมาตรฐานเดียวจากภาครัฐ อันจะส่งผลให้คุณภาพการศึกษาตกต่ำลงเรื่อยๆ

ฟินแลนด์ ระบบการศึกษาอันดับหนึ่งของโลก

ไม่ใช่แค่การศึกษาที่จัดให้แก่คนทุกเพศ ทุกวัย โดยไม่คิดค่าใช้จ่าย หรือตำราเรียนหรือ อุปกรณ์การเรียนที่ฟรีทุกอย่างเท่านั้น... แต่ประเทศฟินแลนด์ยังมีการจัดเตรียมอาหารปรุงเสร็จ ใหม่ให้กับผู้เรียนวันละ ๑ มื้อ มีรถรับส่งให้นักเรียนที่อยู่ห่างไกลจากโรงเรียนตั้งแต่ ๕ กิโลเมตรขึ้นไป ให้อาหารและที่พักฟรีแก่นักเรียนที่ต้องใช้เวลาเดินทางมาโรงเรียนเกินกว่า ๓ ชั่วโมง รวมถึงสิทธิที่จะได้รับการศึกษาในระหว่างที่รักษาตัวอยู่ในโรงพยาบาล

ประเทศที่ให้สวัสดิการทางการศึกษามากมายเช่นนี้จะได้รับการจัดอันดับจากผล วิจัย PISA (Programme for International Student Assessment) ระบบการศึกษาของ ประเทศฟินแลนด์ครองตำแหน่งแชมป์อันดับหนึ่งมาโดยตลอดตั้งแต่ปี ค.ศ. ๒๐๐๐ (พ.ศ. ๒๕๔๓) ในกลุ่มประเทศ OECD

ระบบการศึกษาของฟินแลนด์มีประวัติศาสตร์ยาวนานกว่าสองร้อยปี ในระยะแรก ศาสนจักรเป็นผู้ดูแลรับผิดชอบเกี่ยวกับการศึกษาทั้งหมด จนกระทั่งในปี ค.ศ. ๑๘๖๖ (พ.ศ. ๒๔๐๙) ภาระหน้าที่ในการจัดการศึกษาให้กับประชาชนเปลี่ยนจากศาสนจักรมาเป็นของรัฐ จนกระทั่งรัฐธรรมนูญของฟินแลนด์ ค.ศ. ๑๙๑๙ (พ.ศ. ๒๔๖๒) ให้การรับรองสิทธิในการจัดตั้ง โรงเรียนของประชาชน ตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา

ระยะแรก นโยบายการศึกษาของฟินแลนด์มีเป้าหมายหลักอยู่ที่การยกระดับการศึกษา ของประเทศ และการสร้างโอกาสทางการศึกษาที่เท่าเทียมกันสำหรับประชาชนทุกคน เมื่อ โรงเรียนและสถาบันการศึกษาระดับต่างๆ ครอบคลุมไปทั่วประเทศจนเพียงพอต่อความต้องการ ของประชาชน นโยบายด้านการศึกษาของฟินแลนด์จึงเปลี่ยนเป้าหมายมาสู่การยกระดับคุณภาพ การศึกษา ให้ความสำคัญกับความยืดหยุ่นในระบบการศึกษาโดยรวมและการศึกษาทางเลือกของ แต่ละคน

ฟินแลนด์มีหลักสูตรการศึกษาแห่งชาติเป็นแกนกลางในการจัดการศึกษา แต่หลักสูตร แห่งชาติเป็นเพียงแนวทางที่ครอบคลุมความหลากหลายในการจัดการศึกษา หน่วยงานที่จัดการศึกษา ในระดับท้องถิ่นหรือสถานศึกษา สามารถกำหนดหลักสูตรการเรียนการสอนของตนภายใต้กรอบที่ กำหนด ครูผู้สอนจะเป็นผู้เลือกกระบวนการวิธีการสอนเพื่อที่จะบรรลุเป้าหมายตามหลักสูตร ดังนั้น โรงเรียนในแต่ละท้องถิ่นจะมีเอกลักษณ์ที่แตกต่างกัน การศึกษาภาคบังคับที่รัฐกำหนดขึ้น ในปี ค.ศ. ๑๙๒๑ (พ.ศ. ๒๔๖๔) เป็นไปในลักษณะของการตระหนักถึงสิทธิและเสรีภาพทางการ ศึกษาของประชาชน มิใช่จำกัดอยู่เพียงแค่การบังคับให้ประชาชนเข้าโรงเรียน เพราะรัฐมี จุดมุ่งหมายให้ช่วงวัยดังกล่าวเป็นช่วงวัยที่ให้ประชาชนได้รับการศึกษาอย่างแท้จริง พัฒนา

ประชากรของประเทศได้โดยไม่จำกัดวิธีการ ดังจะเห็นได้จากกฎหมายการศึกษาขั้นพื้นฐานที่รับรองการจัดการศึกษาตามแนวคิดอุดมการณ์ วัฒนธรรม และความจำเป็นของท้องถิ่น

ด้วยเหตุนี้ พ่อแม่ ผู้ปกครองจึงมีสิทธิในการจัดการศึกษาให้กับลูกหลานที่บ้านได้โดยไม่ต้องนำลูกหลานไปเข้าโรงเรียน เด็กฟินแลนด์ที่ได้รับการศึกษาจากที่บ้านเพิ่มจำนวนขึ้นตามลำดับ

โรงเรียนการศึกษาทางเลือกเช่นกัน เด็บโตขึ้นมาพอสมควร อาทิ โรงเรียน Christian School เป็นโรงเรียนของวัดที่เปิดการเรียนการสอนสำหรับผู้ที่มีความเชื่อถือศรัทธาในศาสนาคริสต์ ดำเนินการโดย Christian School Foundation ของท้องถิ่น และ Finnish Adventist Church

โรงเรียนวอลดอร์ฟ ที่ผ่านการต่อสู้เรียกร้องสิทธิทางด้านการศึกษาจากบรรดาพ่อแม่ผู้ปกครองมาตั้งแต่ปี ค.ศ. ๑๙๘๑ (พ.ศ. ๒๕๒๔) แต่ที่สุด รัฐก็ออกกฎหมายให้การรับรองและสนับสนุนทางการเงินแก่โรงเรียนเอกชนที่ใช้ระบบการศึกษาซึ่งเป็นที่ยอมรับในทางสากลในปี ค.ศ. ๑๙๙๑ (พ.ศ. ๒๕๓๔) ทำให้โรงเรียนวอลดอร์ฟได้รับการสนับสนุนทางการเงินจากรัฐ

ในภาพรวม จะเห็นได้ว่า การศึกษาทางเลือกอย่างเป็นทางการมีจำนวนไม่มาก แต่ก็แสดงให้เห็นถึงความยืดหยุ่นอย่างมากของระบบการศึกษาของประเทศฟินแลนด์ อีกทั้งพ่อแม่ผู้ปกครองและประชาชนทั่วไปสามารถร่วมมือกับหน่วยงานในท้องถิ่นในการกำหนดแนวทางและจัดการด้านการศึกษาให้กับชุมชนของตนเองได้ กอปรกับระบบการศึกษาของฟินแลนด์ให้ความสำคัญกับผู้เรียนทั้งในแง่การเรียนการสอนและชีวิตความเป็นอยู่ จึงทำให้ระบบการศึกษาของฟินแลนด์เป็นที่ยอมรับอย่างมากของประชาชนและมีความก้าวหน้าโดดเด่นเป็นแบบอย่างในทางสากล จนสามารถรองรับตำแหน่งผู้นำทางด้านการศึกษาของโลกมาได้เป็นอย่างดี

การจัดการศึกษาทางเลือกในประเทศไทย

๑. หลักการและกรอบความคิด

การจัดการศึกษาทางเลือกเป็นการเปิดโอกาสสร้างทางเลือกของการศึกษาเรียนรู้ที่จะทำ ให้แต่ละคนได้แสดงออก ได้ค้นพบตัวเอง พบทั้งข้อเด่น ข้อด้อย ที่จะต้องส่งเสริมและแก้ไข เกิด พัฒนาการในทางพหุวรรณคดีให้โดดเด่นขึ้นมาอย่างมีความสมดุลกับพัฒนาการด้านอื่นๆ จน สามารถประสบความสำเร็จได้ตามธรรมชาติและเต็มศักยภาพของตน

การจัดการศึกษาทางเลือกต้องสร้างวิธีการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับวิถีของธรรมชาติ ที่คน แต่ละคนย่อมมีความแตกต่างกันไป ทั้งในลักษณะ ลีลา ความถนัด ความสนใจ ความพร้อม รวมถึงสภาพแวดล้อมในวิถีชีวิต ครอบครัว โดยที่ทุกคนมีศักยภาพที่จะเรียนรู้อย่างน้อยก็ในทาง ใดทางหนึ่ง

การจัดการศึกษาทางเลือกต้องนำไปเพื่อความรู้เท่าทัน บนพื้นฐานของความสมดุลและ การผสมผสานที่กำลังเป็นทิศทางใหม่ของโลกภายหลังการเปลี่ยนแปลง คือ การพยายามหลุด ออกจากวัฒนธรรมในระบบทุนนิยมเสรี หรือ วัตถุนิยมแบบแข่งขันเอารอดเอาเปรียบ รวมทั้งความ หลงในการพัฒนาเทคโนโลยีไม่มีขีดสุด จนทำลายธรรมชาติและเกิดภัยคุกคามครอบงำมนุษย์ ด้วยการสร้างสรรค์วัฒนธรรม วิถีชีวิตแบบใหม่ที่ใฝ่หาชุมชนที่สงบ สันติ ในความสัมพันธ์ต่อกันที่ มีความซื่อตรงและความรู้สึกพอเพียง เป็นมิตรต่อตนเอง ผู้อื่น และธรรมชาติ

การจัดการศึกษาทางเลือกต้องสร้างความสุขในการเรียนรู้ เรียนรู้อย่างบูรณาการในองค์ รวมของชีวิต ผู้รู้กับสิ่งที่ถูกู้ ไม่แยกออกจากกัน วิชาการกับวิถีชีวิตเป็นเนื้อเดียวกัน เรียนรู้จาก ความเป็นจริง เรียนรู้แล้วนำไปใช้ในชีวิตจริงได้ เกิดความรักในการเรียนรู้ รู้ได้หลากหลาย รู้ เชื่อมโยง รู้สร้างสรรค์ รู้ได้ทั้งจากสิ่งที่ชอบใจและไม่ชอบใจ สามารถเรียนรู้ได้ด้วยตนเอง และ เรียนรู้ต่อเนื่องตลอดชีวิต เหล่านี้เป็นต้น

การจัดการศึกษาทางเลือกที่เป็นของชุมชน โดยชุมชน และเพื่อชุมชน จะต้องเริ่มต้นจาก ความเคารพในภูมิปัญญาดั้งเดิมของชุมชน ในฐานะสมบัติล้ำค่าที่จะช่วยให้เรารู้จักตนเอง มีราก หยั่งลงลึกจนเพียงพอต่อการพุ่งทะยานขึ้นไปอย่างไม่หวั่นไหวลงมาง่ายๆ การเรียนรู้ประวัติศาสตร์ ความเป็นมาของชุมชน ภูมิรู้ ภูมิธรรมของชุมชน องค์ความรู้ต่างๆ ที่มีอยู่ในชุมชน ตลอดจนวิถี ชีวิตและภาวะการณ์ที่เป็นจริงอยู่ในปัจจุบัน ในนามของหลักสูตรท้องถิ่น เพื่อสร้างความ

ภาคภูมิใจและความป้กใจที่จะมีส่วนร่วมในชะตากรรมทุกอย่างของบ้านเกิดเมืองนอนของตน เป็นเรื่องพื้นฐานเรื่องแรก ที่จะยืนยันได้ถึง การมอบค้ นการศึกษาให้กับชุมชน ค้ นเด็ก ๆ ลูกหลาน ให้กับชุมชน

แนวค้คิดการจัดการศึกษาทางเลือกดั่งที่กล่าวมานี้ สอดคล้องกับทศนะของพระพรหมค้ณภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต) ในเรื่อง แนวทางของกระบวนการเรียนรู้ที่เหมะสมกับธรรมชาติในการเรียนรู้ของมนุษย์ ท่านได้อธิบายไว้โดยสังเขปเป็นชั้นตอน ดั่งนี้

(๑) **เกิดฉันทะในความรู้** ความต้องการสำคัญอย่างแรกที่ควรพัฒนาขึ้นก่อน คือ ความต้องการหรือความรักในการเรียนรู้ ทำให้เกิดการเรียนรู้ กลายเป็นความสุขที่ได้รับ การตอบสนองความต้องการที่จะได้รู้นั้น

(๒) **เรียนรู้ได้จากทุกสิ่ง** เมื่อคนเริ่มเรียนรู้อย่างตอบสนองความต้องการที่จะเรียนรู้ของตนอย่างแท้จริง ก็จะไม่ขึ้นกับความชอบใจหรือไม่ชอบใจ ประสบการณ์หรือสถานการณ์ทุกอย่างล้วนเป็นสิ่งที่ จะให้การเรียนรู้ได้ทั้งสิ้น และมีความสุขที่ได้ทั้งจากสิ่งที่ชอบใจ และไม่ชอบใจ

(๓) **ยิ่งยากยิ่งทำทหาย** ขึ้นต่อไป คนจะก้าวไปสู่ความตระหนักรู้ว่า จากสิ่งที่ไม่ชอบใจ สิ่งที่เป็นปัญหาหรือยากลำบาก เรามักเรียนรู้ได้มากกว่าสิ่งที่ง่ายหรือชอบใจ ทำให้เกิดความสุขได้แม้จากการพบสิ่งที่ยาก พบปัญหาให้แก้ไข

(๔) **นำไปเชื่อมโยง** เมื่อเรียนรู้และได้ความรู้มา ก็จะมี ความก้าวหน้าต่อไปเรื่อยๆ รู้ว่าคืออะไร เป็นอะไร ทำไมเป็นอย่างนี้ เป็นเพราะอะไร เป็นมาอย่างไร โยงสัมพันธ์ถึงอะไร เอาไปใช้ทำอะไร ฯลฯ และเรียนรู้สิ่งอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องเพิ่มขยายออกไป เมื่อเรียนรู้หลายอย่างเพิ่มมากขึ้น เห็นความแตกต่าง การเรียนรู้จะเชื่อมโยงไปสู่การมองเห็นว่า อะไรควรจะเป็นอย่างไร ภาวะที่ดีที่ถูกต้องควรเป็นอย่างไร มีความต้องการชนิดใหม่ขึ้นมา คืออยากให้อะไรนั้นอยู่ในภาวะอย่างหนึ่งที่ดี ที่เห็นด้วยปัญญาวา มันควรจะเป็นเช่นนั้น

(๕) **สุขจากการกระทำ การสร้างสรรค์** เมื่อต้องการให้เป็นอย่างนั้น แต่มันยังไม่เป็น ก็เกิดความต้องการต่อไปอีก ความอยากทำให้มันดี มีการสนองความต้องการด้วยการกระทำ เป็นขั้นตอนที่สำคัญมากของการเรียนรู้และพัฒนาคน คือ เกิดความสุขจากการกระทำ เกิดภาวะการณ์สร้างสรรค์ พัฒนาจากการเป็นผู้เรียน ผู้ศึกษาไปเป็นผู้สร้างสรรค์ และจะก้าวหน้า ยิ่งขึ้นต่อไปเรื่อยๆ จากการเรียนรู้ ฝึกฝน พัฒนาดน ท่ามกลางการลงมือและสร้างสรรค์ไม่มี สิ้นสุด

พจนานุกรมศัพท์ศึกษาศาสตร์ ฉบับราชบัณฑิตยสถาน ๒๕๕๕ ได้ให้คำนิยาม การศึกษาทางเลือก (alternative education) ไว้ดังนี้ การศึกษาทางเลือก หมายถึง รูปแบบของการจัดการศึกษาซึ่งแตกต่างไปจากที่รัฐ เอกชน หรือองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเป็นผู้จัดให้ตามปกติ มีหลักสูตรหรือวิธีสอนที่แตกต่างไปจากที่เป็นทางการ อาจจัดโดยบุคคล ครอบครัวยุติธรรม องค์กรชุมชน องค์กรเอกชน องค์กรวิชาชีพ สถาบันศาสนา สถานประกอบการ เช่น การจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานโดยครอบครัว โดยอาจใช้ หลักสูตรทางเลือก (alternative curriculum) เป็นแนวทางในการจัดการศึกษา มี โรงเรียนทางเลือก (alternative school) หมายถึง โรงเรียนในรูปแบบที่แตกต่างไปจากโรงเรียนในรูปแบบปกติ อาจจะเป็นของรัฐหรือเอกชน มีความยืดหยุ่น มีหลักสูตรที่สนองความต้องการเฉพาะของผู้เรียน มีปฏิสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดระหว่างผู้เรียนกับผู้สอน โรงเรียนทางเลือกที่รู้จักกัน เช่น บ้านเรียน (home school) ซึ่งหมายถึง การจัดการศึกษาที่พ่อแม่ผู้ปกครองในครอบครัวเป็นผู้รับผิดชอบโดยตรง จัดสาระและกระบวนการเรียนรู้ที่สัมพันธ์กับวิถีการดำเนินชีวิต สอดคล้องกับความต้องการ ความเชื่อ และความสนใจของครอบครัว พัฒนาผู้เรียนให้มีวิถีชีวิตที่ดีงาม เต็มโตรอบด้าน เติบโตตามศักยภาพของแต่ละบุคคล บ้านเรียนเป็นหน่วยการศึกษาขนาดเล็กที่มีภาคี ๓ ฝ่ายร่วมมือกัน ได้แก่ (๑) ครอบครัว มีบทบาทหลักในการเป็นแบบอย่างและสร้างสรรค์กระบวนการเรียนรู้ (๒) สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา สถานศึกษามีบทบาทกำกับสนับสนุน รับรองผลสำเร็จการศึกษา และ (๓) เครือข่ายบ้านเรียนช่วยเชื่อมประสาน สนับสนุน สร้างองค์ความรู้ รวมทั้งผลักดันกลไกที่เกี่ยวข้องให้เคลื่อนตัวได้ดีขึ้น

กล่าวโดยสรุป แนวคิดการจัดการศึกษาทางเลือกเป็นแนวคิดในการจัดการศึกษาที่มีจุดมุ่งหมายเพื่อพัฒนาบุคคลที่มีความยืดหยุ่นในการกำหนดจุดมุ่งหมาย รูปแบบ วิธีการจัดการศึกษา ระยะเวลาของการจัดการศึกษา การวัดและประเมินผล ซึ่งเป็นเงื่อนไขสำคัญของการสำเร็จการศึกษา โดยที่เนื้อหาและหลักสูตรจะต้องมีความเหมาะสม สอดคล้องกับสภาพปัญหาและความต้องการของบุคคลแต่ละกลุ่ม แต่จะต่างจากการศึกษานอกระบบของสำนักงานการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย (กศน.) ตรงที่ไม่เน้นเฉพาะการศึกษาผู้ใหญ่หรือผู้ที่พลาดจากการศึกษาในระบบ (ประชากรนอกโรงเรียน) โดยจะรวมกลุ่มเป้าหมายทุกวัย ตั้งแต่เด็ก ผู้ใหญ่ และผู้สูงอายุ รวมทั้งเด็กในวัยเรียนที่ไม่ต้องการเรียนโรงเรียนปกติ

๒. แนวคิดในการจัดการศึกษาทางเลือกในสังคมไทย

การจัดการศึกษาทางเลือกในสังคมไทยมี ๓ แนวคิด กล่าวคือ การศึกษาทางเลือกตามนิยาม มาตรา ๑๒ การการศึกษาโดยใช้ฐานการเรียนรู้ และกลุ่มการศึกษาทางเลือก ดังนี้

๒.๑ การศึกษาทางเลือกตามนิยาม มาตรา ๑๒ (พรบ.การศึกษาแห่งชาติ) ได้แก่ บุคคล ครอบครัวยุติธรรม องค์กรชุมชน องค์กรเอกชน องค์กรวิชาชีพ สถาบันศาสนา สถานประกอบการ และสถาบันสังคมอื่น ซึ่งเป็นแนวคิดที่ระบุไว้ในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.๒๕๔๒

๒.๒ การจัดการศึกษาโดยใช้ฐานการเรียนรู้ สุชาติดา จักรพิสุทธิ์ และคณะ (๒๕๕๖) ได้แบ่งกลุ่มไว้ดังนี้

๑. **การศึกษาทางเลือกที่จัดโดยครอบครัว หรือ Home School** คือ การจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานโดย พ่อ แม่ ผู้ปกครอง ดำเนินการจัดกระบวนการเรียนการสอนทั้งในเรื่องของหลักสูตร การจัดกิจกรรม การวัดและประเมินผล นับเป็นนวัตกรรมใหม่ที่กำลังได้รับความสนใจจากครอบครัวที่สนใจจัดการศึกษา รู้และเข้าใจกระบวนการจัดการเรียนการสอนดูแลลูกหลานได้อย่างจริงจังและต่อเนื่อง

๒. **การศึกษาทางเลือกที่อิงกับระบบรัฐ** ได้แก่ การจัดการศึกษาของโรงเรียนในระบบที่จัดกระบวนการเรียนการสอนแบบเน้นความรู้เชิงประสบการณ์และการปฏิบัตินอกตำราเรียน หรือนวัตกรรมการเรียนรู้ที่ส่งเสริมศักยภาพตามความแตกต่างของผู้เรียน

๓. **การศึกษาทางเลือกสายครุภูมิปัญญา** ได้แก่ พ่อครู แม่ครู ปราชญ์ชาวบ้าน ที่สังกัดกลุ่มหรือเครือข่ายและดำเนินการถ่ายทอดภูมิปัญญาแก่ชนรุ่นหลังทั้งแบบเสียค่าใช้จ่ายและไม่เสียค่าใช้จ่าย ภูมิปัญญาเป็นบุคคลซึ่งมีองค์ความรู้ที่ได้รับการสืบทอดและพัฒนาสืบทอดกันมาในชุมชนท้องถิ่นของแต่ละภูมิภาค ซึ่งคณะรัฐมนตรีได้ให้ความเห็นชอบประกาศนโยบายส่งเสริมภูมิปัญญาไทยในการจัดการศึกษา ในวันที่ ๑๖ พฤศจิกายน ๒๕๔๒ โดยมีเป้าหมายเพื่อนำภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้าสู่ระบบการศึกษาอย่างเหมาะสม และมีเอกภาพเชิงนโยบายในการดำเนินงานร่วมกัน เพื่อสร้างพลังขับเคลื่อนที่เกิดจากความรอบรู้จัดเจนของคนไทยที่ได้รับการสืบทอดมาหลายชั่วคนให้แก่สังคมไทย และให้ภูมิปัญญาไทยเป็นฐานรากและเป็นพลังขับเคลื่อนที่สำคัญส่วนหนึ่งในการพัฒนาคนและการพัฒนาเศรษฐกิจ การเมือง สังคม วัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม

สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา ได้ดำเนินการโครงการตามนโยบายส่งเสริมภูมิปัญญาไทยในการจัดการศึกษา โดยคัดเลือกบุคคลที่องค์ความรู้ด้านภูมิปัญญาไทยให้คำนิยาม “ภูมิปัญญาไทย” ไว้ว่า หมายถึง องค์ความรู้ ความสามารถและทักษะของคนไทย อันเกิดจากการสั่งสมประสบการณ์ที่ผ่านกระบวนการเรียนรู้ เลือกสรร ประยุกต์ พัฒนา และถ่ายทอดสืบทอดกันมา เพื่อใช้แก้ปัญหาและพัฒนาวิถีชีวิตของคนไทยให้สอดคล้องกับสภาพแวดล้อมและเหมาะสมกับยุคสมัย

ภูมิปัญญาไทยมีลักษณะเป็นองค์รวมและมีคุณค่าทางวัฒนธรรมเกิดขึ้นในวิถีชีวิตไทย ซึ่งภูมิปัญญาท้องถิ่นอาจเป็นที่มาขององค์ความรู้ที่งอกงามขึ้นใหม่ที่จะช่วยในการเรียนรู้ การแก้ปัญหา การจัดการและการปรับตัวในการดำเนินวิถีชีวิตของคนไทย ลักษณะองค์รวมของภูมิปัญญา มีความเด่นชัดในหลายด้าน เช่น

๑. **ด้านเกษตรกรรม** ได้แก่ ความสามารถในการผสมผสานองค์ความรู้ ทักษะและเทคนิคด้านการเกษตรกับเทคโนโลยี โดยการพัฒนาบนพื้นฐานคุณค่าดั้งเดิม ซึ่งคนสามารถพึ่งพาตนเองในสภาวะการณ์ต่างๆ ได้ เช่น การทำการเกษตรแบบผสมผสาน การ

แก้ปัญหาการเกษตรด้านการตลาด การแก้ปัญหาด้านการผลิต และการรู้จักปรับใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสมกับการเกษตร เป็นต้น

๒. *ด้านอุตสาหกรรมและหัตถกรรม* ได้แก่ การรู้จักประยุกต์ใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ในการแปรรูปผลิต เพื่อการบริโภคอย่างปลอดภัย ประหยัด และเป็นธรรมชาติ อันเป็นขบวนการให้ชุมชนท้องถิ่นสามารถพึ่งตนเองทางเศรษฐกิจได้ ตลอดทั้งการผลิตและการจำหน่ายผลผลิตทางหัตถกรรม เช่น การรวมกลุ่มของกลุ่มโรงงานยางพารา กลุ่มโรงสี กลุ่มหัตถกรรม เป็นต้น

๓. *ด้านการแพทย์แผนไทย* ได้แก่ ความสามารถในการจัดการป้องกันและรักษา สุขภาพของคนในชุมชน โดยเน้นให้ชุมชนสามารถพึ่งพาตนเองทางด้านสุขภาพและอนามัยได้ เช่น ยาจากสมุนไพรอันมีอยู่หลากหลาย การนวดแผนโบราณ การดูแลและรักษาสุขภาพแบบพื้นบ้าน เป็นต้น

๔. *ด้านการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม* ได้แก่ ความสามารถเกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ทั้งการอนุรักษ์ การพัฒนา และการใช้ประโยชน์จากทรัพยากร ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างสมดุลและยั่งยืน เช่น การบวชป่า การสืบชะตาแม่น้ำ การทำแนวปะการังเทียม การอนุรักษ์ป่าชายเลน การจัดการป่าต้นน้ำและป่าชุมชน เป็นต้น

๕. *ด้านกองทุนและธุรกิจชุมชน* ได้แก่ ความสามารถในการประสานและบริหารกองทุนและสวัสดิการชุมชน ทั้งที่เป็นเงินตราและโภคทรัพย์เพื่อเสริมสร้างความมั่นคงให้แก่ชีวิตความเป็นอยู่ของสมาชิกในกลุ่ม เช่น การจัดการกองทุนของชุมชนในรูปแบบของสหกรณ์ออมทรัพย์ รวมถึงความสามารถในการจัดสวัสดิการในการประกันคุณภาพชีวิตของคนให้เกิดความมั่นคงทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม โดยการจัดตั้งกองทุนสวัสดิการรักษายาบาลของชุมชน และการจัดระบบสวัสดิการบริการชุมชน

๖. *ด้านศิลปกรรม* ได้แก่ ความสามารถในการสร้างสรรค์ผลงานทางด้านศิลปะสาขาต่างๆ เช่น จิตรกรรม ประติมากรรม นาฏศิลป์ ดนตรี ทัศนศิลป์ คีตศิลป์ การละเล่นพื้นบ้าน และนันทนาการ

๗. *ด้านภาษาและวรรณกรรม* ได้แก่ ความสามารถในการอนุรักษ์และสร้างสรรค์ผลงานด้านภาษา คือ ภาษาถิ่น ภาษาไทยในภูมิภาคต่างๆ รวมถึงด้านวรรณกรรมท้องถิ่นและการจัดทำสารานุกรมภาษาถิ่น การปริวรรตหนังสือโบราณ การฟื้นฟูการเรียนการสอนภาษาถิ่นของท้องถิ่นต่าง ๆ

๘. *ด้านปรัชญา ศาสนา และประเพณี* ได้แก่ ความสามารถประยุกต์และปรับใช้หลักธรรม คำสอนทางศาสนา ปรัชญาความเชื่อและประเพณีที่มีคุณค่าให้เหมาะสมต่อบริบททางเศรษฐกิจ สังคม เช่น การถ่ายทอดวรรณกรรม คำสอน การบวชป่า การประยุกต์ประเพณีบุญประเพณีต่าง ๆ

๙. ด้านโภชนาการ ได้แก่ ความสามารถในการเลือกสรร ประดิษฐ์และปรุงแต่งอาหารและยาได้เหมาะสมกับความต้องการของร่างกายในสภาวะการณ์ต่าง ๆ ตลอดจนผลิต เป็นสินค้าและบริการส่งออกที่ได้รับความนิยมแพร่หลายมาก รวมถึงการขยายคุณค่าเพิ่มของทรัพยากรด้วย

ผู้ที่สมควรได้รับการยกย่องเชิดชูเกียรติเป็น “ครูภูมิปัญญาไทย” นั้น คือ บุคคลที่มีองค์ความรู้ในภูมิปัญญาด้านนั้น ๆ อย่างชัดเจน และได้รับการยอมรับจากสังคมทั้งในระดับท้องถิ่น ระดับชาติ และระดับนานาชาติ และที่สำคัญที่สุดคือ ต้องเป็นผู้ที่นำองค์ความรู้ที่ตนเองได้รับการถ่ายทอดมาจากผู้รู้ และองค์ความรู้ที่ตนได้ค้นคว้า ค้นพบ และทดลองจนประสบความสำเร็จแล้ว เผยแพร่และถ่ายทอดให้แก่ชุมชนและสังคมจนเกิดประโยชน์ในภาพกว้าง มิใช่เป็นเพียงผู้ที่มีภูมิปัญญาอันเป็นเลิศแต่เก็บไว้มิได้ถ่ายทอดให้แก่ผู้อื่น ซึ่งไม่ก่อให้เกิดประโยชน์ต่อสังคม

สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา ได้ดำเนินการประกาศยกย่องเชิดชูเกียรติครูภูมิปัญญาไทยจำนวน ๗ รุ่น รวมทั้งหมด ๔๓๗ คน ดังนี้

พ.ศ. ๒๕๔๔	ครูภูมิปัญญาไทย รุ่นที่ ๑	จำนวน ๓๐ คน
พ.ศ. ๒๕๔๕	ครูภูมิปัญญาไทย รุ่นที่ ๒	จำนวน ๕๖ คน
พ.ศ. ๒๕๔๖	ครูภูมิปัญญาไทย รุ่นที่ ๓	จำนวน ๔๕ คน
พ.ศ. ๒๕๔๘	ครูภูมิปัญญาไทย รุ่นที่ ๔	จำนวน ๙๖ คน
พ.ศ. ๒๕๔๙	ครูภูมิปัญญาไทย รุ่นที่ ๕	จำนวน ๖๔ คน
พ.ศ. ๒๕๕๒	ครูภูมิปัญญาไทย รุ่นที่ ๖	จำนวน ๕๙ คน
พ.ศ. ๒๕๕๔	ครูภูมิปัญญาไทย รุ่นที่ ๗	จำนวน ๙๖ คน

ในปี ๒๕๕๕ สำนักงานฯ ได้ประกาศให้มีศูนย์การเรียนรู้ภูมิปัญญาไทย จำนวน ๔๐๖ ศูนย์ ทั่วประเทศ ประกอบด้วย ด้านเกษตรกรรม ๕๙ ศูนย์ ด้านอุตสาหกรรมและหัตถกรรม ๔๒ ศูนย์ ด้านการแพทย์แผนไทย ๓๔ ศูนย์ ด้านการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ๓๑ ศูนย์ ด้านกองทุนและธุรกิจชุมชน ๒๙ ศูนย์ ด้านศิลปกรรม ๑๒๕ ศูนย์ ด้านภาษาและวรรณกรรม ๓๔ ศูนย์ ด้านปรัชญา ศาสนาและประเพณี ๔๑ ศูนย์ และด้านโภชนาการ ๑๑ ศูนย์ เพื่อให้ครูภูมิปัญญาไทยทำหน้าที่ถ่ายทอดองค์ความรู้เข้าสู่ระบบการศึกษา ทั้ง ๓ รูปแบบ ได้อย่างเต็มศักยภาพ

๔. การศึกษาทางเลือกสายศาสนธรรม ได้แก่ การจัดการกระบวนการเรียนรู้แก่สมาชิกในสังกัด ทั้งแนวเศรษฐกิจพอเพียง การต่อต้านบริโภคนิยม การปฏิบัติสมาธิหรือการ

ปฏิบัติธรรมในแนวทางต่างๆ หลากหลายตามความเชื่อแต่ละสำนัก และก่อให้เกิดการเรียนรู้แก่ผู้เข้าร่วมปฏิบัติ

๕. การศึกษาทางเลือกที่เป็นสถาบันนอกระบบรัฐ ได้แก่ กลุ่มกิจกรรมทางการศึกษาที่มีเจตนาในการจัดกระบวนการวิชาความรู้แก่กลุ่มเป้าหมายของตน ทั้งแบบเสียค่าใช้จ่ายและไม่เสียค่าใช้จ่าย เช่น สถาบันการเรียนขององค์กรพัฒนาเอกชน ศูนย์ ชมรมฯ อาทิสาวिकासิกขาลัย มหาวิทยาลัยเที่ยงคืน สถาบันพัฒนาศักยภาพชุมชน เสริมสิขาลัย เป็นต้น

๖. การศึกษาทางเลือกของกลุ่มการเรียนรู้ผ่านกิจกรรม ได้แก่ กิจกรรมกระบวนการเรียนรู้เพื่อเรียนรู้ เพื่อแก้ไขปัญหา ผ่านการปฏิบัติ การสาธิต ทดลอง แลกเปลี่ยนเรียนรู้ ฝึกอบรม โดยการมีส่วนร่วมของผู้เกี่ยวข้องหลากหลายรูปแบบ ทั้งกลุ่มการเรียนรู้ผ่านกิจกรรมอ้อมทรัพย์ การเกษตร การแพทย์พื้นบ้าน การพัฒนาอาชีพ การสืบสานภูมิปัญญาและวัฒนธรรม การอนุรักษ์ฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม การอนามัยและสาธารณสุข การดูแลเด็กและเยาวชน การฟื้นฟูดูแลผู้ป่วยเอดส์ การป้องกันยาเสพติด การจัดการชุมชน เป็นต้น ตัวอย่างที่รู้จักกันดี เช่น ศูนย์วนเกษตรของผู้ใหญ่วิบูลย์ เข้มเฉลิม กลุ่มของพ่อผาย สร้อยสระกลาง กลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ของครูชบ ยอดแก้ว เป็นต้น

๗. การศึกษาทางเลือกผ่านสื่อการเรียนรู้และแหล่งเรียนรู้ ทั้งที่ผ่านสื่อสารมวลชนประเภทสิ่งพิมพ์ วิทยุ โทรทัศน์ สื่อเทคโนโลยีสารสนเทศ รวมทั้งแหล่งเรียนรู้เพื่อให้เกิดการเรียนรู้ตามเป้าหมาย คือ การเรียนรู้ตลอดชีวิตสำหรับประชาชน การให้สังคมมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา และการพัฒนาสาระกระบวนการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง กล่าวคือต้องมีการสร้างสังคมแห่งการเรียนรู้ การเรียนรู้เกิดขึ้นได้ตลอดเวลา ทุกสถานที่ ส่งผลให้มีการเร่งปฏิรูปการเรียนรู้ในรูปแบบต่างๆ เพื่อให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ตลอดชีวิตอย่างต่อเนื่อง แหล่งการเรียนรู้ตลอดชีวิตจัดเป็นห้องเรียนนอกระบบ ห้องเรียนเพื่อชีวิตสำหรับผู้เรียนทุกเพศ ทุกวัย ทุกกลุ่มเป้าหมาย ให้ทั้งความรู้ ทักษะ อาชีพ และความบันเทิง โดย มาตรา ๒๕ ได้กำหนดว่า รัฐต้องส่งเสริมการดำเนินงานและการจัดตั้งแหล่งการเรียนรู้ตลอดชีวิตทุกรูปแบบ ได้แก่ ห้องสมุดประชาชน พิพิธภัณฑ์ หอศิลป์ สวนสัตว์ สวนสาธารณะ สวนพฤกษศาสตร์ อุทยานวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ศูนย์กีฬาและนันทนาการ และแหล่งข้อมูลและแหล่งการเรียนรู้อื่นอย่างพอเพียงและมีประสิทธิภาพ

สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา ได้ศึกษาการจัดการเรียนรู้ของแหล่งการเรียนรู้ประเภทต่างๆ มีการสรรหาและประกาศยกย่องแหล่งการเรียนรู้ตลอดชีวิตต้นแบบจากทุกภูมิภาคของประเทศ ๒ รุ่น จำนวน ๖๔ แห่ง ประกอบด้วย

- ห้องสมุดประชาชน	จำนวน	๑๓ แห่ง
- พิพิธภัณฑ์	จำนวน	๑๔ แห่ง
- หอศิลป์	จำนวน	๕ แห่ง

- สวนสัตว์	จำนวน	๘ แห่ง
- สวนพฤกษศาสตร์	จำนวน	๖ แห่ง
- อุทยานวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี	จำนวน	๒ แห่ง
- ศูนย์กีฬาและนันทนาการ	จำนวน	๑ แห่ง
- แหล่งเรียนรู้อื่นๆ		
➢ ห้องสมุดมหาวิทยาลัย	จำนวน	๓ แห่ง
➢ ศูนย์การเรียนรู้	จำนวน	๕ แห่ง
➢ วัด	จำนวน	๑ แห่ง
➢ อุทยานการเรียนรู้	จำนวน	๓ แห่ง
➢ ศูนย์เกษตรกรรม/ป่าชุมชน	จำนวน	๓ แห่ง

แหล่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต จัดเป็นการศึกษาทางเลือกรูปแบบหนึ่งที่มีผู้เรียน
 ผู้สนใจ สามารถศึกษาเรียนรู้ได้ตามความต้องการทั้งเนื้อหาและความบันเทิง วิชาการและสนทนา
 การ

๒.๓ กลุ่มการศึกษาทางเลือก รศ. ประภาภัทร นิยม ได้จัดกลุ่มการศึกษาทางเลือกไว้
 ๔ กลุ่ม ดังนี้

๑) การจัดการศึกษาตามความต้องการของผู้เรียน

สภาพการณ์การจัดการศึกษาโดยครอบครัวจากอดีตสู่ปัจจุบัน

ย้อนอดีตยุคก่อนปฏิรูปพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒ ก่อน
 หน้าที่จะเกิดการขับเคลื่อนสังคมไทยในห้วงเวลาของการปฏิรูปพระราชบัญญัติการศึกษา
 แห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒ ให้มีการกลับมาใหม่อีกครั้งหนึ่งของสิทธิพ่อแม่ในการจัดการศึกษาชั้น
 พื้นฐานคืนสู่รากฐานทางวัฒนธรรมการศึกษาที่ยกย่องให้พ่อแม่เป็นครูของลูก มีกลุ่มครอบครัวที่
 มั่นใจในการเลือกรับผิดชอบต่อการจัดการศึกษาให้กับลูกหลาน ดำเนินการกันอย่างอิสระและ
 ดำเนินการอย่างเงียบๆ เพราะไม่ได้รับการยอมรับจากสังคมและภาครัฐ เนื่องจากพัฒนาการของ
 การศึกษาของสังคมไทยได้ถูกระบบการบริหารจัดการด้วยอำนาจบริหารส่วนกลางจนสังคมไทย
 ได้รับประสบการณ์การดำรงชีวิตที่ครอบงำมาจากนโยบายภาครัฐทั้งทางวิถีคิดและวิถีประพฤติ
 ปฏิบัติตามระบบการจัดการโดยภาครัฐ ให้เข้าใจว่า การศึกษาสำหรับประชาชนนั้นถูกจัดเป็น
 ระบบการบริหารงานที่กำหนดจากส่วนกลางโดยภาครัฐ

เมื่อประชาชนกลุ่มเล็กจำนวนหนึ่งเกิดแนวคิดในการรักษาสิทธิขั้นพื้นฐานโดย
 ธรรมชาติ และดำเนินตามจารีตเดิมของสังคมไทยในการให้การเลี้ยงดูอบรมบุตรหลานให้เป็นคน
 ดี มีความคิดและส่งเสริมการเจริญเติบโตทางปัญญาโดยตระหนักในการทำหน้าที่รับผิดชอบต่อ
 การกำหนดทิศทางการจัดการศึกษาของลูกหลานด้วยตนเอง ในยุคนั้น คนในสังคมส่วนใหญ่
 โดยเฉพาะเจ้าหน้าที่การศึกษาของภาครัฐมองเห็นเป็นเรื่องแปลกแยกที่ครอบครัวบ้านเรียนมี

ระบบความคิดแตกต่างจากการศึกษาที่จัดโดยภาครัฐ ในขณะที่ครอบครัวในกลุ่มเล็กๆ จำนวนหนึ่งก็ยังยืนยันสิทธิในการจัดการศึกษาโดยครอบครัวโดยการจัดอย่างอิสระบ้าง หรือได้ไปเชื่อมโยงจัดการศึกษาโดยครอบครัวร่วมกับโรงเรียนหมู่บ้านเด็ก โดยโรงเรียนหมู่บ้านเด็กเป็นโรงเรียนที่มีประสบการณ์ของการรับจดทะเบียนครอบครัวบ้านเรียนมาตั้งแต่ยุคก่อนการปฏิรูปการศึกษาหลายสิบปี

โรงเรียนหมู่บ้านเด็ก นับเป็นสถานศึกษาที่พึงสำคัญของครอบครัวบ้านเรียนที่ดำเนินการรับรองสิทธิทางการศึกษาให้กับเด็กและเยาวชนตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๔๐ ที่ให้ประชาชนมีความเสมอภาคในการได้รับการศึกษา โดยให้ความสำคัญกับความมีอิสระในการเลือกรับการศึกษาได้ทุกรูปแบบของประชาชน และมุ่งให้การศึกษาลูกหลานได้รับความคุ้มครองและส่งเสริมที่เหมาะสมจากรัฐ โดยการเปิดโครงการโฮมสคูลขึ้นเป็นส่วนหนึ่งของการบริหารจัดการศึกษาภายในโรงเรียนร่วมกับกลุ่มพ่อแม่จากทั่วทุกภูมิภาคของประเทศไทย และขณะเดียวกันงานหลักของโรงเรียนคือ การบริหารจัดการศึกษาเพื่อเด็กและเยาวชนผู้ด้อยโอกาสด้วยการเลือกใช้ปรัชญาการศึกษาแนวทางซัมเมอร์ฮิลล์ที่แตกต่างไปจากการศึกษาของรัฐไทยในสมัยนั้น

ในขณะที่มีกลุ่มพ่อแม่ได้ร่วมขับเคลื่อนแนวคิดของการจัดการศึกษาโดยครอบครัวให้กลับคืนสู่สังคมไทยโดยการติดตามเข้าร่วมการประชุมสัมมนาเพื่อการปฏิรูปพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒ นั้น ได้มีครอบครัวเริ่มทยอยสนใจกันมาจดทะเบียนกับโรงเรียนหมู่บ้านเด็กกันมากขึ้น

บทเริ่มของพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒ มาถึงยุคสมัยที่สังคมไทยเริ่มมีการเปลี่ยนแปลงเรื่องการศึกษาของชาติครั้งใหญ่ด้วยการขับเคลื่อนจากประชาชนทุกภาคส่วนของสังคม จนกระทั่งมีการประกาศใช้พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒ เจตนารมณ์ของพระราชบัญญัติการศึกษานี้ประกาศให้ภาคประชาชนโดยบุคคล ครอบครัว องค์กรต่างๆ ของสังคม สถานประกอบการ สถาบันศาสนา มีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานได้ โดยกำหนดบทบาทและสิทธิไว้ในมาตรา ๑๒ ไว้ว่า “นอกเหนือจากภาครัฐ เอกชนและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ให้บุคคล ครอบครัว องค์กรชุมชน องค์กรวิชาชีพ สถาบันศาสนา สถานประกอบการ และสถาบันสังคมอื่น มีสิทธิในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน ทั้งนี้ ให้เป็นไปตามที่กำหนดในกฎกระทรวง” และกำหนดสิทธิประโยชน์ในมาตรา ๑๓ และ ๑๔ เพื่อให้เกิดความเสมอภาคเช่นเดียวกับการศึกษาที่จัดในรูปแบบเดิม ทำให้การศึกษาโดยครอบครัวเป็นส่วนร่วมหนึ่งของการจัดการศึกษา นับเป็นทางออกของการศึกษาของไทยที่ได้สะท้อนแนวทางการแก้ปัญหาใหม่ๆ ที่แตกต่างไปจากเดิม ทำให้ครอบครัวจำนวนหนึ่งหันกลับมามองความรับผิดชอบต่อการเลือกจัดการศึกษาด้วยตนเองและเริ่มมีการขยายแนวคิดมากยิ่งขึ้น มีการพิสูจน์ทราบจากการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันระหว่างกลุ่มครอบครัวบ้านเรียนในเวทีประชุมเสวนา และมีนิสิตนักศึกษาหลายระดับทั้งปริญญาตรี ถึงปริญญาเอกที่เลือก

ทำงานวิจัยเรื่องเกี่ยวกับการจัดการศึกษาโดยครอบครัวหลายฉบับ ได้สรุปเป็นข้อมูลศึกษาตรงกันว่า วิธีการเลือกจัดการศึกษที่บ้านเรียนทุกยุคสมัย ล้วนมีส่วนร่วมสร้างคุณภาพชีวิตของครอบครัวและเสริมสร้างสังคมพอเพียงและเป็นสุข นับเป็นการประกาศความสำเร็จเบื้องต้นของการใช้สิทธิในการจัดการศึกษาโดยครอบครัวตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ

กระนั้นก็ดี แม้มีกฎหมายรองรับ แต่การจัดการศึกษาโดยครอบครัวก็ได้รับอุปสรรคปัญหามากมายประการที่ครอบครัวผู้จัดการศึกษาประสบกับข้อติดขัดในการทำความเข้าใจกับภาครัฐมาตั้งแต่ก่อนการประกาศใช้กฎกระทรวงว่าด้วยการจัดการศึกษาโดยครอบครัว พ.ศ. ๒๕๔๗ โดยกลุ่มครอบครัวพยายามรวมตัวกันขับเคลื่อนและผลักดันเรื่องสิทธิพ่อแม่ในการจัดการศึกษา จนภาครัฐตระหนักและพิจารณาร่างกฎกระทรวงจากความเห็นของภาคประชาชนผู้ขับเคลื่อนการจัดการศึกษาให้กับลูกหลาน ทำให้ในห้วงเวลาต่อมา ภาครัฐจัดทำและประกาศกฎกระทรวงว่าด้วยการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานโดยครอบครัว พ.ศ. ๒๕๔๗ กฎกระทรวงฉบับนี้ทำให้เครือข่ายครอบครัวบ้านเรียนที่รวมตัวกัน ล้วนมั่นใจว่าแนวทางที่ครอบครัวเลือกทำนั้นเป็นกระบวนการส่วนหนึ่งที่สามารถบรรลุเป้าหมายของพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ และสนองต่อนโยบายในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติในการพัฒนาคุณภาพคนและสังคมไทยสู่สังคมแห่งภูมิปัญญาและการเรียนรู้

หลังจากมีการประกาศใช้กฎกระทรวงฯ ดังกล่าวแล้ว ในปี พ.ศ. ๒๕๔๘ ภาครัฐจึงได้มีการจัดทำแนวปฏิบัติสำหรับการดำเนินงานเกี่ยวกับการจัดการศึกษาโดยครอบครัว มีการอบรมและจัดการประชุมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างเจ้าหน้าที่ผู้เกี่ยวข้องของภาครัฐกับครอบครัวบ้านเรียน ดังนั้น ในยุคเริ่มต้นของการใช้แนวปฏิบัตินั้น ครอบครัวจำนวนมากได้เลือกเข้าสู่การดำเนินการจัดการศึกษาอย่างเป็นทางการโดยการจดทะเบียนขออนุญาตจัดการศึกษากับสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาตามภูมิลำเนา

ในช่วงแรก สำหรับครอบครัวที่จดทะเบียนเรียบร้อยแล้ว ยังไม่ปัญหาเกิดขึ้นเนื่องจากเมื่อได้รับการอนุญาตด้วยความเข้าใจที่ถูกต้องทั้ง ๒ ฝ่าย พ่อแม่ผู้ปกครองหรือผู้จัดการศึกษาเป็นผู้ดำเนินการ และรับผิดชอบการจัดประสบการณ์การเรียนรู้ให้กับลูกหลานอย่างมีความสุขและดำเนินชีวิตอยู่อย่างเป็นปกติ ต่อมาครอบครัวเริ่มถูกกำหนดแผนการจัดการศึกษาให้เข้าสู่กรอบแนวทางปฏิบัติเช่นเดียวกับระบบโรงเรียน คือ การจำกัดให้ครอบครัวทำแผนการจัดการศึกษาด้วยการใช้ ๘ กลุ่มสาระการเรียนรู้เป็นตัวตั้งเพียงรูปแบบเดียว และสิทธิในการจัดทำแผนการศึกษาในรูปแบบที่ใช้วิถีชีวิตและการวิเคราะห์พัฒนาการผู้เรียนเป็นตัวตั้งเริ่มหายไปจากการดำเนินงานตามแนวทางที่ภาครัฐเคยร่วมกับครอบครัวกำหนดเป็นแนวปฏิบัติในการจัดการศึกษที่บ้านเรียน การยอมรับให้เกิดความหลากหลายและยืดหยุ่นของการจัดการศึกษาที่สอดคล้องกับการศึกษานอกระบบและหรือการศึกษาตามอัธยาศัยของบ้านเรียนก็เริ่มหายไป จนกลายเป็นความเข้าใจผิดหลักแนวปฏิบัติตามสิทธิอันชอบธรรมความสำเร็จของบ้านเรียนตามแนวทางพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒

วิกฤตบ้านเรียนกับการประกาศใช้หลักสูตรแกนกลาง พ.ศ. ๒๕๕๑ สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานประกาศใช้หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ. ๒๕๕๑ ดูเหมือนหน่วยงานการศึกษาภาครัฐตั้งใจปรับเปลี่ยนการจัดการศึกษาในระบบโรงเรียนทั่วประเทศเป็นภาระงานหลัก จนลืมนำแนวทางปฏิบัติที่สอดคล้องกับวิธีการจัดการศึกษาโดยครอบครัว มีการกำหนดแนวทางตามหลักสูตรแกนกลาง พ.ศ. ๒๕๕๑ ที่จำกัดสิทธิในการจัดการศึกษาโดยครอบครัว ครอบครัวบ้านเรียนจึงถูกกลบเลือนการจัดทำแผนการศึกษาที่เน้นวิถีชีวิตและแผนพัฒนาศักยภาพผู้เรียน การใช้ ๘ กลุ่มสาระการเรียนรู้เป็นแนวทางเดียวที่เจ้าหน้าที่เขตพื้นที่การศึกษาใช้บังคับครอบครัวตามเหตุผลเพียงการอ้างอำนาจที่กฎกระทรวงว่าด้วยการจัดการศึกษาโดยครอบครัว พ.ศ. ๒๕๔๗ ระบุให้การดำเนินการจัดการศึกษาอยู่ในการกำกับดูแลของภาครัฐโดยอยู่ในความรับผิดชอบของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานและสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษานั้น เจ้าหน้าที่ภาครัฐละเลยการใช้แนวปฏิบัติสำหรับบ้านเรียน และนำระเบียบปฏิบัติตามแนวทางการเปลี่ยนหลักสูตรแกนกลาง พ.ศ. ๒๕๕๑ ที่ใช้กับระบบโรงเรียนมาใช้กับครอบครัวบ้านเรียน ครอบครัวบ้านเรียนในระยะต่อมาจึงเกิดความเข้าใจผิดคิดว่า ครอบครัวไม่มีสิทธิดำเนินการจัดการศึกษาในรูปแบบอื่นๆ นอกจากการถูกกำหนดจากภาครัฐให้ใช้ ๘ กลุ่มสาระการเรียนรู้มาจัดทำแผนการศึกษาเท่านั้น ด้วยเหตุนี้ จึงทำให้เกิดข้อจำกัดที่ครอบครัวในระยะที่สังคมไทยเข้าสู่ยุคของการปฏิรูปการศึกษาทศวรรษที่สอง หลายครอบครัวเริ่มหันหลังกลับออกจากการจดทะเบียนกับสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา เพราะไม่ได้รับคำแนะนำจากเจ้าหน้าที่ที่มีความเข้าใจสิทธิในการจัดการศึกษาโดยครอบครัวอย่างถูกต้อง และครอบครัวรุ่นต่อมาจึงหันกลับไปเชื่อมโยงการศึกษาโดยครอบครัวร่วมกับโรงเรียนหมู่บ้านเด็กเช่นเดิม ส่วนครอบครัวที่จดทะเบียนจัดการศึกษากับสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา ก็เกิดความไม่เข้าใจในสิทธิของรูปแบบการจัดการศึกษาที่สอดคล้องกับบริบทที่หลากหลายอีกครั้ง กลายเป็นปัญหาบ้านเรียนกับงานที่ไม่ก้าวหน้าของการปฏิรูปการศึกษา

สมาคมบ้านเรียนไทยได้มีความพยายามในการประสานหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เพื่อแก้ไขปัญหากจากสาเหตุของข้อกำหนดในหลักสูตรแกนกลางไม่สอดคล้องกับแนวทางการจัดการศึกษาอย่างหลากหลายตามบริบทที่แตกต่างกัน ตามแนวคิดการจัดการศึกษาโดยบ้านเรียน

แม้ว่าขณะนี้ สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (สพฐ.) มีแนวทางแก้ไขปัญหากโดยให้ดำเนินการจัดตั้งศูนย์ประสานงาน โดยมอบหมายงานให้กับกลุ่มงานโครงการพิเศษเข้ามารับผิดชอบงานที่เกี่ยวกับการจัดการศึกษาโดยครอบครัวนำร่องกลุ่มการศึกษาทางเลือกอื่นๆ ภายใต้ความรับผิดชอบของสำนักพัฒนานวัตกรรมการจัดการศึกษา เพื่อทำหน้าที่ส่งเสริมงานเกี่ยวกับการศึกษาบ้านเรียนตามมาตรา ๑๒, ๑๓, ๑๔ และมาตรา ๑๕ ของพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ ในระดับปฏิบัติการ อย่างไรก็ตาม แม้ว่าการจัดการศึกษารูปแบบบ้านเรียนได้กำหนดให้เป็นสิทธิและบทบาทของภาคประชาชนในการจัดการศึกษาได้ตามหลักสิทธิเสรีภาพตามรัฐธรรมนูญและเจตนารมณ์ของพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ แต่

ทิศทางการนำนโยบายไปสู่การปฏิบัติยังไม่ปรากฏรูปแบบชัดเจนอย่างเป็นรูปธรรมตามเจตนารมณ์ ส่งผลทำให้การพัฒนาการศึกษาในส่วนนี้ยังไม่สามารถพัฒนาไปสู่เป้าหมายที่แท้จริงของการจัดการศึกษาตามเจตนารมณ์ของรัฐธรรมนูญและพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ ได้

๒) การจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานในระบบมีเป้าหมายและกระบวนการเรียนรู้แตกต่างกัน หรือเรียกว่า โรงเรียนนวัตกรรมทางการศึกษา มีหลากหลายแนวคิด ดังนี้

- **แนวคิดการจัดการศึกษาแบบวิถีพุทธ** การจัดการศึกษาแบบวิถีพุทธ เป็นโรงเรียนที่ได้ดำเนินการยึดหลักการของพุทธปรัชญาการศึกษา ในระยะแรกการพัฒนาโรงเรียนวิถีพุทธ หมายถึง โรงเรียนในวิถีแห่งปัญญาที่พัฒนาอย่างบูรณาการในระบบแห่งไตรสิกขาสู่ความเป็นพุทธ ผู้เข้าถึงธรรมซึ่งทำให้เป็นอิสระ โดยมีชีวิตที่ดี เจริญอกงาม มีความสุขจริงแท้ และอยู่ร่วมสังคมอย่างสร้างสรรค์เกื้อกูล สามารถนำโลกไปในวิถีที่ถูกต้อง/วิถีธรรม พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต) มีแนวคิดเริ่มดำเนินการใน ปี ๒๕๔๕ โดยให้โรงเรียนในสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน สมัครเข้าร่วมดำเนินงานโดยให้นำหลักธรรมคำสอนพระพุทธศาสนาบูรณาการการบริหารจัดการในโรงเรียน ในระยะต่อมาเมื่อพัฒนาแนวคิดได้ชัดเจน จึงได้พัฒนาโรงเรียนวิถีพุทธเป็นโรงเรียนคุณธรรมชั้นนำ ทั้งนี้เพื่อเปิดโอกาสให้สถานศึกษาสามารถพัฒนาแนวคิดในการพัฒนาคุณธรรมให้หลากหลายมากขึ้น อย่างไรก็ตามปรัชญาและแนวคิดในการจัดการศึกษาได้ยึดหลักของพุทธปรัชญาการศึกษา ซึ่งมีสาระสำคัญ ดังนี้^๑

ความมุ่งหมายของการศึกษา

๑. เพื่อพัฒนาร่างกายและจิตใจของผู้เรียนให้สมบูรณ์
๒. เพื่อให้เข้าใจอุดมการณ์สังคมที่ผู้เรียนในฐานะเป็นพลเมืองดี
๓. เพื่อพัฒนาความสามารถในการคิดของผู้เรียนไปสู่การคิดที่ถูกต้อง
๔. เพื่อพัฒนาศีลธรรมและจริยธรรมของผู้เรียนให้มีความสัมพันธ์อย่างสงบระหว่างสมาชิกของสังคมและโลก
๕. เพื่อให้ผู้เรียนมีความรู้ ทักษะและเจตคติในกลุ่มสาระตามหลักสูตร และระดับชั้นเรียนตามความต้องการของแต่ละบุคคล และความแตกต่างระหว่างบุคคล

สถานศึกษา

สถานศึกษาที่จัดการศึกษาตามพุทธปรัชญาการศึกษา เชื่อว่าผู้เรียนทุกคนพร้อมที่จะเป็นคนเก่ง คนดี และคนมีความสุขทุกช่วงชีวิตทั้งในปัจจุบันและอนาคต ดังนั้นสถานศึกษาต้องมีจุดมุ่งหมาย ดังนี้

^๑ จาก <http://www.vitheeбудdha.com> เข้าถึง วันที่ ๑๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๗

๑. เตรียมความพร้อมให้ผู้เรียนทุกคนเป็นคนเก่ง คนดี และมีความสุขในทุกช่วงชีวิตทั้งในปัจจุบันและอนาคต
๒. จัดสิ่งแวดล้อม อาคารสถานที่ และสิ่งอำนวยความสะดวกให้เอื้อและสอดคล้องต่อการพัฒนาร่างกายและจิตใจของผู้เรียนทุกคน
๓. ส่งเสริมให้ผู้เรียนรู้จักแบ่งปัน และการมีส่วนร่วมภายในสถานศึกษาและในสังคมภายนอกสถานศึกษา
๔. ส่งเสริมการเรียนรู้ ทักษะ และเจตคติกลุ่มสาระต่างๆ ทั้งรายบุคคลและเป็นกลุ่ม
๕. ส่งเสริมความแตกต่างระหว่างบุคคลในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน

หลักสูตร

จุดมุ่งหมายสำคัญของหลักสูตร คือ การพัฒนาขั้น ๕

๑. เพื่อพัฒนาผู้เรียนให้มีร่างกาย สุขภาพ พละนาามัยที่แข็งแรง สมบูรณ์ สมส่วน คล่องแคล่ว ว่องไว มีพัฒนาการทางด้านร่างกายตามวัยและได้มาตรฐานสากล
๒. เพื่อพัฒนาผู้เรียนในด้านความรู้สึกรู้จักโดยใช้ประสาทสัมผัสทั้งห้าได้อย่างถูกต้อง เหมาะสมและมีพัฒนาการไปตามลำดับขั้น
๓. เพื่อพัฒนาการเรียนรู้ของผู้เรียนให้มีสติปัญญา ความรู้ และความสามารถ และการเข้าใจที่ถูกต้องเกี่ยวกับตนเอง สังคมและโลก และอยู่ในสังคมอย่างมีความสุขในปัจจุบันและอนาคต
๔. เพื่อพัฒนาแรงขับและคุณสมบัติทางจิตใจของผู้เรียน ได้แก่ อารมณ์ เจตคติ คุณธรรม ศีลธรรม และจริยธรรม
๕. เพื่อพัฒนาผู้เรียนให้เป็นผู้มีจิตสำนึกทั้งทางกาย ทางวาจา และทางใจ (การคิด)

เนื้อหาของหลักสูตร

๑. มีเนื้อหาวิชาความรู้ ความเข้าใจ และทักษะเกี่ยวกับการพัฒนา ด้านร่างกาย ได้แก่ วิชาคหกรรมศาสตร์ วิชาพละนาามัย วิชาสุขศึกษา เป็นต้น
๒. ควรมีเนื้อหาเกี่ยวกับการเสริมสร้างและฝึกฝนร่างกายให้แข็งแรง เช่น พลศึกษา การกีฬา นันทนาการ เป็นต้น
๓. ควรมีเนื้อหาด้านการพัฒนาความรู้สึกรู้จักคิด ได้แก่ วรรณคดี ภาษาศาสตร์ ประวัติศาสตร์ ภูมิศาสตร์ ธรรมชาติวิทยา ชีววิทยา และนิเวศวิทยา เป็นต้น
๔. ควรมีเนื้อหาด้านการพัฒนาความคิดและการใช้สมอง ได้แก่ วรรณคดี คณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์ในสาขาต่างๆ คอมพิวเตอร์และเทคโนโลยี เป็นต้น

๕. ควรมีเนื้อหาด้านการพัฒนาอารมณ์ เจตคติ คุณธรรม ศิลธรรม และจริยธรรม ได้แก่ ประวัติศาสตร์ ภูมิศาสตร์ ศิลปะ ดนตรี เป็นต้น

๖. ควรมีเนื้อหาด้านการพัฒนาจิตสำนึกและการใช้เหตุผลทั้งทางกาย ทางวาจา และทางจิตใจ ได้แก่ วิชาศีลธรรม จริยธรรม สุนทรียภาพ สังคมศึกษา สังคมวิทยา สิ่งแวดล้อม และธรรมชาติศึกษา เป็นต้น

การเรียนการสอน

วิธีการสอนต้องสอดคล้องกับจุดมุ่งหมายของหลักสูตรและสภาพของผู้เรียน โดยยึดหลักปฏิบัติตามอริยสัจสี่ และ มรรคแปด ดังนี้

๑. ยึดผู้เรียนเป็นสำคัญ เพื่อให้ผู้เรียนเป็นคนเก่ง คนดี และมีความสุข
๒. ส่งเสริมการเรียนรู้ของผู้เรียนโดยวิธีการแก้ปัญหาและการเรียนรู้ด้วยตนเอง ทั้งวิธีการเรียนเป็นรายบุคคลและเป็นกลุ่ม

๓. คำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคลของผู้เรียน
๔. จัดสภาพภายในห้องเรียน บริเวณสถานศึกษาและสภาพแวดล้อมภายนอกให้เอื้อต่อการเรียนรู้ และการเรียนด้วยตัวเอง ส่งเสริมการมีวินัยในตนเอง การมีสมาธิของผู้เรียนแต่ละคน และการเรียนเป็นกลุ่มในบางครั้งตามความเหมาะสม เพื่อส่งเสริมการเป็นคนดีในหมู่คณะ รู้จักแบ่งปัน และการมีส่วนร่วมในกิจกรรมซึ่งส่งผลต่อการเป็นพลเมืองดีของชาติ รู้จักเสียสละ แบ่งปัน การให้ และการมีส่วนร่วมในสังคมประชาธิปไตยต่อไป

๕. ให้ความสำคัญกับผู้เรียนที่มีความต้องการพิเศษเป็นรายบุคคล และต้องส่งเสริมเด็กเรียนเก่งให้เจริญงอกงาม ทั้งความรู้สึกละและสติปัญญา

๖. คิดหาวิธีสอน กิจกรรมและประสบการณ์ที่หลากหลายทั้งในและนอกห้องเรียน สอดคล้องกับสื่อและเนื้อหา ความรู้และทักษะของแต่ละกลุ่มสาระการเรียนรู้

ผู้สอน - ครู

๑. เป็นผู้ให้วิทยากร (สืบทายก) ได้แก่ การให้ความรู้ทางวิชาการ และการประกอบอาชีพแก่ผู้เรียน รวมถึงต้องหมั่นค้นคว้าและหาความรู้

๒. มีหน้าที่ชี้แนะแนวทางในการดำเนินชีวิตที่ถูกต้อง (กัลยาณมิตร) คือ สอนให้รู้จักคิด มองความหมายของสิ่งต่างๆ อย่างถูกต้อง รู้จักแสดงออกอย่างมีเหตุผล มีความรับผิดชอบ และรู้จักการการดำเนินชีวิตที่ดี

ผู้เรียน

๑. เป็นผู้ที่มีความเคารพและศรัทธาต่อครู
๒. เป็นผู้รับฟังคำแนะนำของครู
๓. เป็นผู้ที่มีความพร้อมและมีวุฒิภาวะ รู้จักใช้เหตุผลและคุณธรรมในการตัดสินใจ

การวัดและประเมินผล

๑. โดยวัดผลจากการกระทำของนักเรียน ด้วยการสังเกตพฤติกรรม
๒. ด้วยการประพฤติปฏิบัติตนของนักเรียน

- **แนวคิดการจัดการศึกษาแบบมนุษยนิยม:** เป็นแนวคิดที่มองมนุษย์ว่ามีคุณค่า มีความดีงาม มีความสามารถ มีความต้องการและแรงจูงใจที่จะพัฒนาศักยภาพของตนเอง เพื่อความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ จัดเป็นนวัตกรรมใหม่ที่ครอบคลุมชนชั้นกลางต้องการให้บุตรหลานเรียนรู้กับนวัตกรรมการจัดการศึกษาเพื่อให้เป็นผู้เรียนรู้ด้วยตนเอง โรงเรียนหลายแห่งเริ่มใช้นวัตกรรมการเรียนรู้แบบนี้ช่วยเหลือผู้เรียนให้รู้จักตนเอง มีจุดมุ่งหมายใดในชีวิตเพื่อก้าวต่อไป บรรลุและเกิดความพึงพอใจในผลกระทำ บางแห่งจัดตั้งมูลนิธิเพื่อนำผลกำไรของโรงเรียนไปดำเนินการสาธารณประโยชน์และพัฒนาการเรียนรู้ในรูปแบบต่างๆ อาทิ โรงเรียนอมาตยกุล โรงเรียนวรรณสว่างจิตกร โรงเรียนเพลินพัฒนา โรงเรียนลำปลายมาศ โรงเรียนปัญญาพิบูล

- **แนวคิดการจัดการศึกษาแบบวอลดอร์ฟ (Waldorf)** เป็นแนวคิดของนักปรัชญา ชื่อ รูดอล์ฟ สไตเนอร์ ที่มีพื้นฐานมาจากหลักมนุษยปรัชญา (Anthroposophy) กล่าวคือ แนวคิดวอลดอร์ฟเป็นการศึกษาเกี่ยวกับธรรมชาติของมนุษย์และการแสวงหาความจริง เพื่อนำมาจัดการศึกษาให้มีความสอดคล้องกับลักษณะของมนุษย์และพัฒนาการในแต่ละช่วงวัย โดยพัฒนาการของมนุษย์ช่วงวัยศึกษาเรียนรู้ในระบบการศึกษา คือ ตั้งแต่แรกเกิดถึง ๒๑ ปี สามารถแบ่งออกเป็น ๓ ช่วง ช่วงละ ๗ ปี ดังนี้

- ๑) ช่วงอายุ แรกเกิด – ๗ ปี เด็กจะเรียนรู้ด้วยการกระทำ การสอนต้องเน้นให้เด็กมุ่งมั่นตั้งใจกับการกระทำความคิด
- ๒) ช่วงอายุ ๗-๑๔ ปี เด็กจะเรียนรู้จากความประทับใจ การสอนต้องเน้นให้รู้สึกถึงความงาม
- ๓) ช่วงอายุ ๑๔-๒๑ ปี เด็กจะเรียนรู้จากการคิด การสอนต้องเน้นให้เด็กคิดจนเกิดปัญญา เห็นสัจธรรมและความจริงในโลก

ทั้งนี้ พัฒนาการในแต่ละช่วงวัยจะมีลักษณะเฉพาะแตกต่างกัน แต่การศึกษาทุกระดับต้องมีการพัฒนาร่างกายและจิตวิญญาณควบคู่กัน โดยให้เกิดความสมดุลในการเรียนรู้ด้วยกาย (การลงมือกระทำ) หัวใจ (ความรู้สึก ความประทับใจ) และสมอง (ความคิด) แต่สิ่งที่สำคัญที่สุดคือ การศึกษาที่เกิดขึ้นต้องเป็นไปเพื่อการพัฒนาคนมนุษย์ไปสู่ความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ โดยสร้างพื้นฐานความเป็นมนุษย์ให้แก่เด็กเพื่อให้เด็กเติบโตอย่างสร้างสรรค์ มีอิสระทางปัญญา รู้จักตนเอง รู้จักโลก และพร้อมที่จะทำในสิ่งที่เป็นประโยชน์ต่อโลกและเพื่อนมนุษย์ เป้าหมายของการจัดการศึกษาตามแนวคิดวอลดอร์ฟ คือ การช่วยให้มนุษย์บรรลุศักยภาพสูงสุดที่ตนมีและ

สามารถกำหนดความมุ่งหมายและแนวทางแก่ชีวิตของตนได้อย่างอิสระตามกำลังความสามารถของตน ทั้งนี้ การศึกษาแบบวอลดอร์ฟจะเน้นการศึกษาเรื่องมนุษย์และความเชื่อมโยงของมนุษย์กับโลกและจักรวาล การเชื่อมโยงทุกเรื่องกับมนุษย์ ไม่ใช่เพื่อให้มนุษย์ยึดตนเอง แต่เป็นการสอนให้มนุษย์รู้จักจุดยืนที่สมดุลของตน (พร พันธุ์โอสถ, ๒๕๔๓: ๑-๗)

โรงเรียนที่ดำเนินการตามแนวคิดการจัดการศึกษาแบบวอลดอร์ฟ: โรงเรียนอนุบาลบ้านรัก โรงเรียนแสนสนุกไตรทักษะ

- **แนวคิดการจัดการศึกษาแบบมอนเตสซอรี (Montessori)** เป็นแนวคิดของ ดร.มาเรีย มอนเตสซอรี แพทย์หญิงคนแรกของอิตาลี ปัจจุบันได้มีการนำไปใช้ทั้งในระดับประถมศึกษาและปฐมวัยอย่างแพร่หลาย แนวคิดมอนเตสซอรีเป็นแนวคิดที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ และเชื่อว่ามนุษย์เป็นผู้ให้การศึกษาแก่ตัวเอง การเรียนรู้ของเด็กไม่ได้เกิดจากการนั่งฟังครูผู้สอนเพียงอย่างเดียวเท่านั้น แต่การเรียนรู้เป็นกระบวนการที่ค่อยๆ เกิดขึ้นและสั่งสมขึ้นจากประสบการณ์ที่เด็กได้รับ การสอนแบบมอนเตสซอรีอยู่บนหลักการพื้นฐาน ดังต่อไปนี้

๑) ช่วงสำคัญของการเรียนรู้ คือ ช่วง ๐-๖ ปีแรกของชีวิต (ช่วงวิกฤต) เพราะเป็นช่วงของการพัฒนาสติปัญญา และบุคลิกภาพ เด็กจะสามารถเรียนทักษะเฉพาะอย่างได้ดีและง่ายดาย ดังนั้น ผู้ใหญ่จึงควรสังเกตเด็กเพื่อจัดสภาพแวดล้อมและกิจกรรมต่างๆ ให้สอดคล้องกับความต้องการเพื่อพัฒนาเด็กได้ในจังหวะที่เหมาะสม

๒) เด็กมีจิตที่จะซึมซับได้ จิตเด็กเปรียบเหมือนกับฟองน้ำที่จะซึมซับสิ่งแวดล้อมรอบตัวให้เกิดความรู้ และเพิ่มพูนประสบการณ์ให้แก่ตัวเองได้ ดังนั้น ผู้ใหญ่จึงมีหน้าที่จัดสภาพแวดล้อมให้สมบูรณ์เพื่อให้เด็กมีอิสระในการใช้จิตของตนซึมซับสิ่งต่างๆ รอบตัว

๓) เด็กต้องได้รับการยอมรับนับถือ เด็กแต่ละคนมีความแตกต่างกัน และมีศักยภาพไม่เท่ากัน การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนจึงควรคำนึงถึงเด็กเป็นหลักและเป็นรายบุคคล โดยจัดการเรียนการสอนให้สอดคล้องและตอบสนองความต้องการตามธรรมชาติและพัฒนาการของเด็กแต่ละคน

๔) การจัดเตรียมสิ่งแวดล้อม แนวคิดมอนเตสซอรีเชื่อว่า เด็กเรียนได้ดีที่สุดในสภาพการจัดสิ่งแวดล้อมที่ได้เตรียมไว้อย่างมีจุดมุ่งหมาย ทั้งนี้เพื่อให้เด็กได้มีอิสระจากการควบคุมของผู้ใหญ่ และเพื่อให้เด็กได้ทำกิจกรรมตามความคิดของตนเอง

๕) การศึกษาด้วยตนเอง โดยเชื่อว่า มือ คือ ครูที่สำคัญของเด็ก เด็กสามารถเรียนรู้จากการใช้มือสัมผัสจับต้อง ผู้ใหญ่ควรให้อิสระแก่เด็กในการสัมผัสจับต้อง อิสระในการเลือกกิจกรรม อุปกรณ์ที่จะปฏิบัติเอง เลือกสถานที่ที่จะทำงานเอง และเลือกทำงานคนเดียวหรือกับเพื่อนคนใดคนหนึ่งก็ได้ เพราะ

สิ่งที่จะตามมาก็คือ เด็กสามารถตัดสินใจได้ด้วยตนเอง แก้ไขข้อผิดพลาดได้ด้วยตนเอง เป็นตัวของตัวเอง ช่วยเหลือตนเองได้ และมีวินัยในตนเอง

นอกจากนี้ แนวคิดมอนเตสซอรีเชื่อว่า เด็กทุกคนมีความสามารถหากได้รับการส่งเสริมที่ตรงจุดและถูกวิธี โดยผ่านการเคลื่อนไหวและประสาทสัมผัสทั้ง ๕ เพื่อการเรียนรู้ของเด็ก โดยจัดแบ่งการเรียนรู้เป็น ๓ กลุ่ม คือ เรียนรู้ผ่านประสบการณ์ชีวิตประจำวัน เพื่อสนองความต้องการภายในและฝึกทักษะในตัวเด็กให้สอดคล้องกับวัฒนธรรมไทย เรียนรู้ผ่านประสาทสัมผัสและวิชาการ เมื่อเด็กได้พัฒนาทักษะต่างๆ ตามวัย เด็กจะเกิดความสนใจและเชื่อมโยงการเรียนรู้ในระดับต่อไปอย่างมีสมาธิด้วยตนเอง ทั้งนี้ โรงเรียนจะไม่เน้นให้เด็กเกิดการแข่งขันกัน แต่ส่งเสริมให้เด็กแต่ละคนมีศักยภาพที่เป็นไปตามวัย รวมถึงการปลูกฝังให้มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อกัน (จิระพันธ์ พูลพัฒน์ และคำแก้ว ไกรสรพงษ์, ๒๕๔๔: ๕-๗)

- **แนวคิดการจัดการเรียนรู้เพื่อสร้างสรรค์ด้วยปัญญา (Constructionism)** Media Lab Constructionism ได้พัฒนาและคิดค้นขึ้น โดยศาสตราจารย์ Seymour Papert แห่ง Massachusetts of Technology สหรัฐอเมริกา เป็นแนวคิดที่พัฒนาต่อยอดมาจากทฤษฎี Constructivism ของ Jean Piaget นักจิตวิทยา (Epistemologist) ชาวสวิสเซอร์แลนด์ ทฤษฎี Constructivism เป็นทฤษฎีพื้นฐานสำคัญของการพัฒนาการเรียนรู้ของมนุษย์

ทฤษฎี Constructivism ของ Jean Piaget ได้อธิบายเรื่องความเข้าใจของมนุษย์เกี่ยวกับสิ่งใดๆ จะเกิดจากการสร้างความหมายให้กับสิ่งนั้นด้วยตัวของผู้เรียนเอง โดยไม่รับเอาความรู้ของผู้อื่นมาเป็นความรู้ของตนเองตามแบบการสำเนาเอกสาร ดังนั้น สิ่งที่ผู้เรียนใช้ในการตีความสิ่งที่ได้รับรู้มานั้นถูกกำหนดโดย Schema ของตนเอง เมื่อตีความเสร็จแล้ว Schema ของผู้เรียนจะมีการปรับเปลี่ยน และมีความซับซ้อนมากขึ้น แต่จะมากขึ้นหรือน้อยลงนั้นขึ้นอยู่กับสถานการณ์ในแต่ละเรื่อง

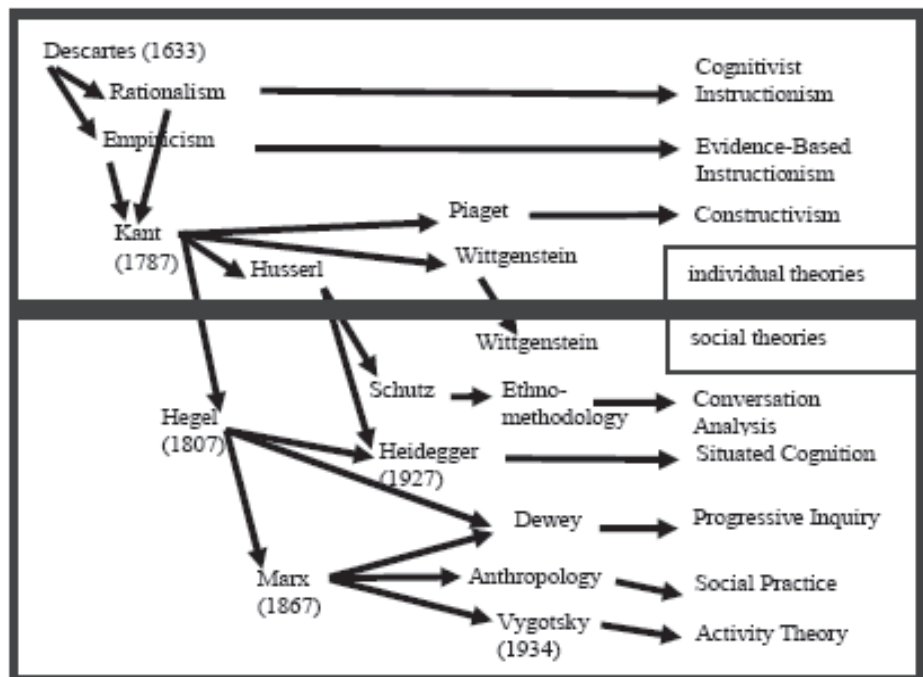
Piaget สรุปว่า การสร้างคำตอบจากประสบการณ์ของตนเอง (ผู้เรียน) นั้นเป็นผลของกระบวนการดูดซึม (Assimilation) คือการสร้างคำตอบที่สามารถเชื่อมโยงเข้ากับประสบการณ์และความเข้าใจเดิมที่อยู่แล้ว สำหรับเด็ก การสร้างคำตอบที่ทำให้สามารถดูดซึมเข้าไปใน Schema ของเขาโดยไม่เกิดความขัดแย้ง การต่อต้านการเปลี่ยนแปลงเป็นธรรมชาติของมนุษย์ แต่เมื่อพบสิ่งที่ขัดแย้งกับกระบวนการคิดของตน เมื่อสะสมเข้ามามากๆ ในที่สุดก็จะเกิดกระบวนการเปลี่ยนแปลง ซึ่ง Piaget เรียกว่า การปรับโครงสร้าง (Accommodation) สิ่งที่ขัดแย้งเหล่านี้ก่อให้เกิดขึ้นในความคิดมากเข้า จะส่งผลให้ Schema ของผู้เรียนขาดความสมดุล และเมื่อถึงจุดๆ หนึ่งก็จะเกิดการปรับโครงสร้าง ผลที่ได้คือ Schema ใหม่ที่สนับสนุนแนวคิดใหม่ การปรับโครงสร้างจากแบบเก่าไปเป็นแบบใหม่นี้มักจะใช้เวลาไม่นาน

กระบวนการดูซึมและปรับโครงสร้างนี้ Piaget คิดว่าเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นกับผู้ใหญ่ด้วย แต่ผลจะไม่ชัดเจนและรวดเร็วเหมือนเด็ก เพราะ Schema ของผู้ใหญ่มีความซับซ้อนมากกว่าและค่อนข้างจะอยู่ตัว ทำให้ผู้ใหญ่มัก “หาที่ลง” ให้กับสิ่งต่าง ๆ ได้มากขึ้น การปรับโครงสร้างจึงเกิดได้ไม่ถี่ยัก

แผนภาพที่ ๑ แสดงที่มาของแนวคิด Piaget

ทฤษฎีการเรียนรู้เพื่อสร้างสรรค์ด้วยปัญญา (Constructionism) นั้น Seymour Papert ได้เพิ่มเติมจาก Constructivism ว่า กระบวนการเรียนรู้แบบที่ Piaget อธิบายไว้นั้นเกิดขึ้นได้ดีเป็นพิเศษในขณะที่ผู้เรียนสร้างชิ้นงานที่เป็นรูปธรรมจับต้องได้ ไม่ว่าจะชิ้นงานนั้นจะเป็นเรียงความ ตึกตา รูปภาพ โปรแกรมคอมพิวเตอร์ หุ่นยนต์ บทเพลง หรืออะไรก็ได้ที่ทำออกมาแล้ว ผู้อื่นเห็นเป็นรูปธรรม เนื่องจากกระบวนการเรียนรู้พื้นฐานที่ Constructivism กล่าวถึงนั้น มีลักษณะเป็นวัฏจักร ดังนี้

๑. ผู้เรียนได้รับการกระตุ้นจากสภาพแวดล้อม เช่น พบเห็นสิ่งใหม่ หรือต้องการทำอะไรบางอย่าง
๒. ผู้เรียนคิดวิธีตอบสนองการกระตุ้นที่ได้รับ โดยใช้ Schema ที่ตนมีอยู่
๓. ผู้เรียนแสดงเพื่อตอบสนองต่อสิ่งเร้าตามที่ได้คิดไว้

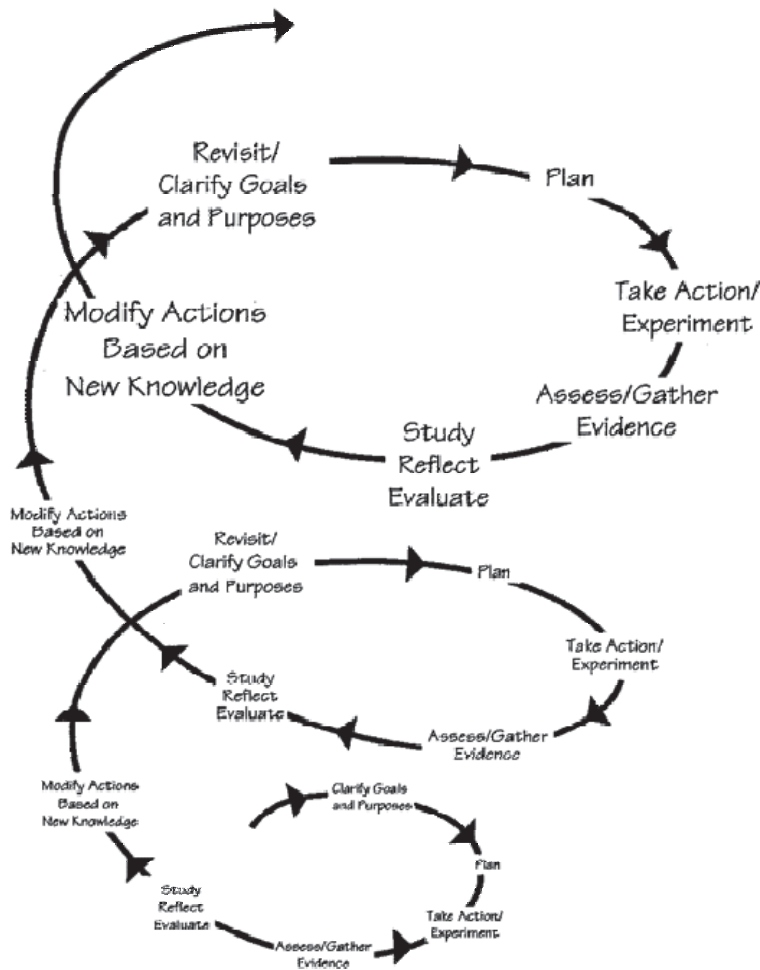

๔. ผลที่เกิดขึ้นจะสะท้อนกลับมาที่ผู้เรียน เกิดเป็นการกระตุ้นในรอบใหม่ และวนกระบวนการกลับไปยังข้อที่ ๑

ในแต่ละรอบนั้น ข้อ ๒ จะมีโอกาสดีที่สุดในการนำไปสู่กระบวนการดูดซึม (Assimilation) หรือกระบวนการปรับโครงสร้าง (Accommodation) ซึ่งเป็นกระบวนการพื้นฐานของ Constructivism ที่ทำให้เกิดการพัฒนาความรู้ความเข้าใจของมนุษย์

ทฤษฎี Constructionism แสดงให้เห็นว่า การที่ผู้เรียนได้สร้างชิ้นงานที่เป็นรูปธรรมนั้น จะช่วยให้วัฏจักรการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นได้ดีเป็นพิเศษ ซึ่งแนวความคิดดังกล่าวสอดคล้องกับแนวความคิดของ Peter M. Senge แห่ง Sloan School - MIT ที่กล่าวว่าการเรียนรู้เป็นเหมือนรูปก้นหอยจำลอง (Spiral Model) ที่แต่ละรอบการเรียนรู้จะนำไปสู่การเรียนรู้สิ่งใหม่ๆ ต่อเนื่องกันไปไม่สิ้นสุด

แผนภาพที่ ๒ กระบวนการเรียนรู้ต่อเนื่อง ในรูปแบบก้นหอยจำลอง

กระบวนการเรียนรู้ต่อเนื่องของมนุษย์ ในรูปแบบก้นหอยจำลอง (spiral model) ๗ กระบวนการ ที่เรียนรู้ได้อย่างต่อเนื่อง นี้ ผู้บริหารสถานศึกษาและผู้สอนควรเก็บข้อมูลเรียนรู้ทุกอย่างที่เกี่ยวข้องทั้งความรู้ ทักษะ เจตคติ ทศนคติ รูปแบบการเรียนการสอน ผลการเรียนรู้ และพฤติกรรมที่เกิดขึ้น ทั้งของผู้สอนและผู้เรียน รวมทั้ง หลักสูตร อุปกรณ์การเรียนการสอน และสิ่งแวดล้อมเพื่อการเรียนการสอน ทั้งในและนอกห้องเรียน เริ่มตั้งแต่

๑. กำหนดเป้าหมายและวัตถุประสงค์ที่ชัดเจน (clarify goals and purposes)
๒. แผน (plan) มีขั้นตอนดำเนินงาน เอกสารข้อมูลที่ต้องรวบรวม
๓. ปฏิบัติงานหรือทดลอง (take action/experiment) ตามแผนที่กำหนด
๔. ประเมิน/รวบรวมหลักฐาน (assess/gather evidence) ที่ได้จากการปฏิบัติ
๕. ศึกษาผลกระทบ (study, reflect, evaluate) กลุ่มเป้าหมายเพื่อแนะนำ และสรุปผลการเรียนรู้
๖. ปรับกิจกรรมจากฐานความรู้ใหม่ (modify actions based on new knowledge)
๗. ทบทวนเป้าหมายและวัตถุประสงค์ (revisit, clarify goals and purposes) จุดนี้คือขั้นตอนแรกสำหรับการเริ่มรอบใหม่ในกระบวนการพัฒนาการเรียนรู้ต่อเนื่อง ไม่มีที่สิ้นสุด

Seymour Papert มีความเชื่อมั่นว่า เทคโนโลยีคอมพิวเตอร์เป็นเครื่องมือที่ช่วยให้กระบวนการเรียนรู้ตามทฤษฎี Constructionism เกิดขึ้นได้อย่างแพร่หลายและเกิดขึ้นได้กับองค์ความรู้ในหลากหลายสาขาวิชา จึงออกแบบเทคโนโลยีเพื่อสนับสนุนการเรียนรู้ตามทฤษฎี Constructionism เช่น โลโก้ (Logo) ภาษาคอมพิวเตอร์สำหรับเด็ก ชุดสมองกลหุ่นยนต์สำหรับเด็ก (Programmable Bricks) การถ่ายภาพดิจิทัลและสื่อข่าว (Digital Photography and Journalism) และร่วมมือกับ Nicholas Negroponte จัดตั้งโครงการ One Laptop per Child (OLPC) เพื่อออกแบบคอมพิวเตอร์พกพาสำหรับการเรียนรู้ของเด็กโดยเฉพาะ

ในปี ๒๕๕๖ และปี ๒๕๕๗ สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา ได้ดำเนินการทดลองขยายเครือข่ายโรงเรียนที่ดำเนินการจัดการศึกษาตามแนวคิดการเรียนรู้เพื่อสร้างสรรค์ด้วยปัญญา จำนวน ๒๑ โรงเรียน เช่น โรงเรียนบางบัว (เฟังตั้งตรงจิตรวิทยาคาร) ได้นำแนวคิดทฤษฎี Constructionism มาประยุกต์ใช้ด้วยกระบวนการ M - SAKE บูรณาการเนื้อหา ๘ กลุ่มสาระการเรียนรู้ในชั้น ป. ๖ หน่วยการเรียนรู้บูรณาการ “สองมือนี้ ที่สืบสานภูมิปัญญา พัฒนาสิ่งแวดล้อม” ให้นักเรียนได้เรียนรู้ในแหล่งเรียนรู้ในชุมชนเกี่ยวกับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ภูมิปัญญาท้องถิ่น ผ่านกระบวนการ M - SAKE ๕ ขั้นตอน ได้แก่ ขั้นที่ ๑ สร้างแรงจูงใจ (M - Motivation) ๒) นำไปศึกษา (S-Study) ๓) ค้นคว้าและปฏิบัติ (A-Action) ๔) รวบรวมจัดองค์ความรู้ (K - Knowledge) ๕) สู่การนำเสนอผลงาน (E-Exhibition) ผลจากการเรียนรู้ได้ฝึกทักษะให้นักเรียนสามารถแสวงหาความรู้ มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสูงขึ้น มีนิสัยรักการอ่าน ใฝ่รู้ใฝ่เรียน ตระหนักในความสำคัญของการอนุรักษ์ รักษาสิ่งแวดล้อมในชุมชนบางบัว และสร้าง

องค์ความรู้ได้ด้วยตนเอง อาทิ โครงการพืชน้ำบำบัดน้ำเสีย การประดิษฐ์หุ่นสายจากวัสดุเหลือใช้ การประดิษฐ์เสื้อแสนสวยด้วยถุงนมกระเป่าจากขวดน้ำพลาสติก ประดิษฐ์ตุ๊กตาญี่ปุ่น ฯลฯ

๓) กลุ่มศึกษาตามอัธยาศัยอื่นๆ ที่เน้นบริบทท้องถิ่นและการจัดการการเรียนรู้เฉพาะเรื่อง ตัวอย่างของการจัดการศึกษาทางเลือกที่มีความหลากหลายทั้งบริบท เครื่องมือและกระบวนการเรียนรู้ ให้ความสำคัญกับการปฏิบัติมากกว่าการท่องจำ การแก้ไข วิเคราะห์สถานการณ์และปัญหาที่เชื่อมโยงตนเองกับชุมชน สังคม และโลก

- *การจัดการเรียนรู้โดยครอบครัว* เช่น กลุ่มบ้านเรียน กลุ่มโฮมสคูล (บ้านเรียน) คือการจัดการศึกษาที่มุ่งเน้นให้ผู้เรียนได้เรียนในสิ่งที่ตนเองสนใจอย่างเต็มที่ เป็น การจัดการศึกษาโดยครอบครัว

- *การจัดการเรียนรู้โดยอิงกับ กศน.* เช่น โรงเรียนมอนแตงดาว โรงเรียนมอวาดี โรงเรียนสาธิตชุมชนการเรียนรู้สมเด็จย่า โรงเรียนมอนแตงดาวธรรมชาตวิทยา อำเภอมือง จังหวัดเชียงราย คือ ศูนย์การเรียนรู้การศึกษาทางเลือกอยู่ประจำสำหรับเด็ก หญิง ด้อยโอกาสทางการศึกษา สอนตั้งแต่ระดับชั้นมัธยมต้นถึงมัธยมปลาย โดยมีการจัดการเรียนรู้ที่ มุ่งเน้นสืบสานวัฒนธรรม ฝึกทักษะชีวิต ทักษะอาชีพ เช่น การนวดแผนไทย คหกรรม เกษตร อินทรีย์ โดยใช้วิธีการเรียนรู้การปฏิบัติจริงจากพ่อครู แม่ครู การศึกษาค้นคว้าด้วยตนเองแล้ว นำความรู้มาแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกันในโรงเรียน

- *โรงเรียนมอวาดี* อำเภอม่วงสามสิบ จังหวัดอุบลราชธานี คือ โรงเรียนของ ชุมชนป่าเกะฮวยที่มีหลักสูตรเรียนรู้ที่มุ่งสร้างการเรียนรู้อัตลักษณ์ของความเป็นป่าเกะฮวย โดยมีปราชญ์ชุมชนมาถ่ายทอดความรู้ต่างๆ เช่น ตำนาน/นิทาน การเล่นต๋น การอ้อฮา (การ ขับบทธา) รวมทั้งมีการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ในห้องเรียนธรรมชาติ เพื่อสร้างความเข้าใจในวิถีป ่าเกะฮวยที่ป่าเป็นฐานทรัพยากรธรรมชาติที่สำคัญของชีวิต ด้วยโครงการที่สอนน้อง

- *โรงเรียนสาธิตชุมชนการเรียนรู้สมเด็จย่า มศว.* อำเภอมแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่ คือ โรงเรียนที่มุ่งเน้นสร้างการเรียนรู้ทักษะชีวิต ทักษะอาชีพ การทำมาหากิน โดยมีการสร้างการเรียนรู้เรื่องการปลูกข้าว การเลี้ยงสัตว์ การปลูกผักกินเอง ที่กระบวนการ จัดการเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงนี้ยึดหลักตามคำสอนของสมเด็จพระเจ้า ดั่งนั้น การเรียนการสอนของ โรงเรียนจึงเน้นการปฏิบัติเป็นหลัก ตามความถนัด ตามความเหมาะสม บนอัตลักษณ์ที่สำคัญ ของโรงเรียน คือ “เลือกรับสิ่งใหม่ ไม่ทิ้งสิ่งเก่า หนักเอาเบาสู้ รู้พึ่งตนเอง”

- *การจัดการเรียนรู้บนฐานชุมชนโดยกลุ่มเยาวชน* เช่น โองเฮียนสืบ สานภูมิปัญญาล้านนา กลุ่มรักษะเขาชะเมา กลุ่มเกอญอโพ กลุ่มยุวชนสร้างสรรค์ และโรงเรียน ชุมชนชานา

- *โฮงเฮียนสืบสานภูมิปัญญาล้านนา* อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ คือ องค์การสาธารณประโยชน์ที่ทำงานด้านวัฒนธรรมและภูมิปัญญาล้านนาที่มีการกิจเพื่อรวบรวมองค์ความรู้ด้านภูมิปัญญาให้คงอยู่ต่อไป กระบวนการเรียนรู้ของโฮงเฮียนสืบสานภูมิปัญญาล้านนาจะมีการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ผ่านการจัดค่ายการเรียนรู้ และการจัดฝึกอบรมด้านต่างๆ เช่น ค่ายเรียนรู้ภูมิปัญญาล้านนา และการจัดฝึกอบรมด้านต่างๆ เช่น ค่ายเรียนรู้เรื่อง ภูมิปัญญาล้านนา ค่ายการเรียนรู้เรื่องราวแห่ ฯลฯ การจัดฝึกอบรมให้กับเยาวชน และมีหลักสูตรเรียนรู้วิชาภูมิปัญญาล้านนา เช่น ฟ้อนพื้นเมือง ดนตรีพื้นเมือง ตีกลองสะบัดชัย ภาษาล้านนา การทอผ้า การดูแลสุขภาพแบบพื้นบ้าน อาหารพื้นเมือง เป็นต้น

- *กลุ่มรักษะเขาชะเมา* อำเภอแกลง จังหวัดระยอง คือ กลุ่มที่ทำงานเรื่องการพัฒนาเด็ก เยาวชน และชุมชน ที่มีการจัดกิจกรรมการเรียนรู้กับเด็ก เยาวชน และชุมชน โดยผ่านค่ายต่างๆ เช่น ค่ายสิ่งแวดล้อม ค่ายวัฒนธรรม มีการยกระดับการทำงาน สร้างกระบวนการเรียนรู้ร่วมกับชุมชน มีการจัดการเรียนรู้ฝ่ายเวทีระดับตำบลร่วมกัน เกิดการพัฒนาศูนย์การเรียนรู้ร่วมกับชุมชนท้องถิ่นแล้ว จำนวน ๕ ศูนย์การเรียนรู้

- *กลุ่มแก่อูโผ* อำเภอสะเมิง จังหวัดเชียงใหม่ คือ กลุ่มเด็ก เยาวชนปกากะญอที่รวมตัวกันเพื่อสร้างการเรียนรู้ในเรื่องวิถีชุมชน การสืบทอดวัฒนธรรม ประเพณี โดยมีการเรียนรู้ที่หลากหลาย เช่น การเรียนรู้ด้วยตัวเขียนปกากะญอ การเรียนรู้ประวัติศาสตร์ชุมชนผ่านตำนาน/นิทาน บทบาท การเรียนรู้เรื่องทรัพยากรธรรมชาติผ่านการเรียนรู้เรื่องสมุนไพร ป่าชุมชน ที่มีปราชญ์ชุมชนเป็นผู้ถ่ายทอดความรู้

- *กลุ่มยุวชนสร้างสรรค์* อำเภอเมือง จังหวัดสุราษฎร์ธานี คือ กลุ่มกิจกรรมที่เริ่มต้นจากสนับสนุนทุนการศึกษาให้แก่เด็ก ที่ต่อมาได้ยกระดับงานเป็นส่งเสริมให้เกิดกิจกรรมการเรียนรู้กับชุมชน ศึกษาวิเคราะห์บริบทและปัญหาชุมชน จนเกิดเป็นกลุ่มกิจกรรมตามชุมชนของสมาชิก ที่มีกระบวนการเรียนรู้ตั้งแต่ระดับเพื่อนสู่เพื่อน (ทั้งในโรงเรียนและชุมชน) พี่เลี้ยงสู่น้อง ผ่านการจัดกระบวนการเรียนรู้ที่ใช้งานวิจัยท้องถิ่นเป็นเครื่องมือในการสร้างกระบวนการเรียนรู้ที่มีเป้าหมายเพื่อสร้างคนรุ่นใหม่ที่สืบสานภูมิปัญญา วิถีชุมชน และรักษาฐานทรัพยากรธรรมชาติ

- *โรงเรียนชุมชนชาวนา* อำเภอบ้านนา จังหวัดมหาสารคาม คือ โรงเรียนทางเลือกที่เปิดขึ้นมาสำหรับชาวนาและลูกหลานชาวนา ที่มีการจัดกระบวนการเรียนรู้ที่มุ่งเน้นให้เด็กเยาวชนเกิดสำนึกรักและหวงแหนในชุมชนถิ่นกำเนิด ภายใต้โครงการพื้นที่สร้างสรรค์ แบ่งฝัน ปันยิ้ม โดยใช้วัฒนธรรมโปงลางเป็นจุดดำเนินงานสื่อสารอุดมการณ์ให้เป็นรูปธรรม จากการมีพื้นที่ดี มีศูนย์เรียนรู้ ปราชญ์ชาวบ้าน นิทานพื้นบ้าน มีเด็กกลุ่มเป้าหมายที่กล้าแสดงออก เพื่อให้วิถีชีวิตชาวนา ความเชื่อ ความศรัทธาต่อสิ่งเหนือธรรมชาติ ได้รับการแบ่งปันเรียนรู้และมีคุณค่าต่อไป

- **การจัดการเรียนรู้โดยโรงเรียนในระบบ** เช่น โรงเรียนรุ่งอรุณ เขตบางขุนเทียน กรุงเทพฯ คือ โรงเรียนวิถีพุทธที่มีการเรียนรู้จากสภาพแวดล้อมจริง ปัญหาจริง แหล่งข้อมูลจริง เพื่อมุ่งเน้นให้เด็กได้เรียนรู้เพื่อทำความเข้าใจตัวเองและสังคม โดยมีกระบวนการเรียนรู้และเครื่องมือสร้างการเรียนรู้ที่หลากหลาย เช่น การเรียนรู้ผ่านการทำโครงการ การลงพื้นที่ การพัฒนาสื่อเพื่อถ่ายทอดความรู้ เป็นต้น

- **โรงเรียนทอสี** เป็นโรงเรียนที่มีปรัชญาการสอนวิถีพุทธ สอนให้มองมนุษย์เป็นชีวิต ซึ่งต้องมีการพัฒนาด้านศีล สมาธิ และปัญญา มองมนุษย์เป็นทรัพยากรทางด้านเศรษฐกิจและทางด้านสังคม เปลี่ยนบรรยากาศในโรงเรียนให้เป็นชุมชนของผู้มีปัญหา มีความเข้าใจธรรมชาติของชีวิต ค้นหาวิธี มองโลกอย่างเข้าใจ รู้จักวิธีปฏิบัติเพื่อพัฒนาตนเอง รวมถึงการปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่น ธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมได้อย่างเป็นกัลยาณมิตรตามหลักทางสายกลาง

- **โรงเรียนสยามสามไตร** จัดการศึกษาเพื่อพัฒนาเด็กให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ คือ ความรู้ทางโลกและความรู้ทางธรรม นำให้เกิดปัญญา การพัฒนาเด็กไปสู่ความเป็นคนที่สมบูรณ์ ทั้งพฤติกรรม จิตใจ ปัญญา เป็นจุดสร้างความสามารถพัฒนาเด็กได้แตกต่างจากระบบการศึกษาในระบบโรงเรียนทั่วไป เริ่มต้นเข้าใจแก่นแท้ในพระพุทธศาสนา ซึ่งเป็นผลจากการที่ครู เด็ก และผู้ปกครองเข้าปฏิบัติธรรมทั้งโรงเรียน

- **โรงเรียนอนุบาลบ้านรัก** ด้วยแนวคิดที่มุ่งมั่นเตรียมพร้อมเด็กตามธรรมชาติของการพัฒนามนุษย์ จึงทำโรงเรียนให้มีสภาพแวดล้อมที่เป็นธรรมชาติ สอดคล้องกับระบบนิเวศซึ่งเป็นบ่อเกิดแห่งปัญญาในการเรียนรู้ของเด็กได้ดีที่สุด และยังได้จัดทำหลักสูตรให้สอดคล้องตามฤดูกาล เน้นการเตรียมความพร้อมเพื่อให้เป็นประโยชน์ต่อชีวิตในระยะยาว เน้นการอยู่ร่วมในสังคมพึ่งพา เปิดโอกาสให้เด็กต่างชาติ ต่างภาษา และเด็กพิเศษเรียนร่วมด้วย ใช้ชีวิตอยู่ในโรงเรียนด้วยความเบิกบาน ร่างกายแข็งแรงและสติปัญญาที่ถูกบ่มเพาะให้มีไฟแห่งการเรียนรู้ แต่อยู่ในพื้นฐานของเด็กที่มีความสงบสุข

- **การจัดการเรียนรู้โดยมีหลักสูตรเฉพาะของตนเอง** เช่น โรงเรียนหมู่บ้านเด็ก อำเภอมะนัง จังหวัดกาญจนบุรี คือ โรงเรียนทางเลือกสำหรับเด็กด้อยโอกาส เช่น ยากจน กำพร้า เป็นต้น ที่มุ่งสร้างกระบวนการเรียนรู้เพื่อให้เด็กสามารถดำเนินชีวิตได้อย่างมีคุณภาพและมีความสุขในสังคม บนหลักการที่เคารพต่อความเสมอภาค มาตรฐาน และสิทธิเสรีภาพระหว่างกัน

- **โรงเรียนรุ่งอรุณ** เป็นโรงเรียนการศึกษาแนวพุทธมีเป้าหมายให้นักเรียนเรียนรู้อย่างเป็นองค์รวม ดังนั้นสภาพแวดล้อมโดยรวมของโรงเรียน จึงเน้นความเป็นธรรมชาติเป็นพื้นฐาน เพื่อกระตุ้นให้นักเรียนในแต่ละวัยใช้เป็นห้องเรียนธรรมชาติ เพื่อบูรณาการการเรียนรู้ได้ด้วยตนเอง นำกระบวนการการเรียนรู้แบบองค์รวม โดยมีแนวทางพุทธธรรมเป็นแกนหลักเชื่อมโยงกับตัวอย่างจริงที่เป็นทักษะชีวิตของผู้เรียนมาจัดเป็นแนวทางการศึกษา

ของโรงเรียน คณะครูเป็นผู้ออกแบบและพัฒนาหน่วยการเรียนรู้ให้สอดคล้องกับอายุและพัฒนาการของนักเรียน เมื่อสิ้นสุดภาคเรียน นักเรียนจำเป็นต้องนำเสนอการประยุกต์ใช้องค์ความรู้ที่เขาประมวล สะสม กลั่นกรองเข้ากับชีวิตของเขาเองภายใต้ชื่อว่า “งานหยดน้ำแห่งความรู้”

- *โรงเรียนเพลินพัฒนา* ชุมชนแห่งการเรียนรู้ผ่านกระบวนการทางวัฒนธรรมใช้แนวทางการสอนพหุปัญญาของ Howard Gardner เชื่อว่า “เด็กจะเป็นอย่างที่เราเป็นมากกว่าจะเป็นอย่างที่เราสอน” ในขณะที่ครูทำตัวเป็นแบบอย่างที่ดี นักเรียนก็เป็น “ครู” ของครูด้วย เพราะครูได้เรียนรู้จากการอยู่กับนักเรียนและผู้ปกครองทุกวันเช่น ดังนั้นโรงเรียนเพลินพัฒนาจึงพยายามทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ขึ้นในทุกๆ ส่วนของโรงเรียน และมีความต่อเนื่องจนเกิดเป็นวัฒนธรรมของโรงเรียน

- *โรงเรียนดรุณสิกขาลัย* เป็นโรงเรียนที่อยู่ในมหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระจอมเกล้าธนบุรี ใช้แนวทางการสอน Constructionism ของ Seymour Papert ที่เชื่อว่าความรู้เป็นของบุคคล ถ่ายทอดให้คนอื่นไม่ได้ ความรู้ของคนอื่นเป็นเพียง Fact เท่านั้น นำทฤษฎีการเรียนรู้เพื่อสร้างสรรค์ด้วยปัญญา (Constructionism) มาใช้อย่างเต็มรูปแบบ ให้ผู้เรียนได้เรียนรู้จากการปฏิบัติจริงในเรื่องที่ตนเองสนใจผ่านโครงงาน บูรณาการคุณธรรม จริยธรรม เทคโนโลยี วิชาการต่างๆ รวมไปถึงศิลปวัฒนธรรม และความเป็นไทยเข้าไปในทุกโครงงานเพื่อนำไปปฏิบัติให้เกิดการเรียนรู้และปัญญาอย่างยั่งยืน

- *โรงเรียนปัญญาไทย* หนึ่งในเครือข่ายโรงเรียนวอลดอร์ฟนับพันแห่งจาก ๕๐ ประเทศทั่วโลก ยึดมั่นในหลักการของ รูดอร์ฟ สไตเนอร์ โดยปรับให้สอดคล้องกับบริบทของสังคมและเยาวชนไทย บ่มเพาะความเป็นมนุษย์ในตัวเด็ก ปลูกความสามารถที่ซ่อนเร้นอยู่ในตัวเขาให้ปรากฏออกมา เพื่อให้เขาเติบโตขึ้นอย่างมนุษย์ผู้สร้างสรรค์ มีอิสระทางปัญญา รู้จักตนเอง รู้จักโลก

๔) กลุ่มอุดมศึกษาทางเลือกที่เน้นหลักสูตรพิเศษทั้งในระดับปริญญาตรีและโท เช่น สถาบันอาศรมศิลป์ ศูนย์จิตตปัญญาศึกษา

- **สถาบันอาศรมศิลป์**

สถาบันอาศรมศิลป์^๒ เป็นสถาบันอุดมศึกษาเอกชนระดับบัณฑิตศึกษาในประเทศไทยที่ไม่แสวงหาผลกำไร (Not-for-Profit Organization) ได้รับการสนับสนุนด้านบุคลากร เงินทุน ที่ดิน จากมูลนิธิโรงเรียนรุ่งอรุณ มูลนิธิสานแสงอรุณ และมูลนิธิยุมาลุดดีน สถาบันได้รับอนุญาตจัดตั้งเป็นสถาบันอุดมศึกษาเอกชนระดับบัณฑิตศึกษาจากสำนักงาน

^๒ จาก <http://www.arsomsilp.ac.th> เข้าถึงเมื่อ วันที่ ๑๙ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๗

แผนภาพ: ๓ องค์ประกอบ ของกระบวนการเรียนรู้ที่สำคัญ ที่นำไปสู่ การเปลี่ยนแปลงสังคม

แผนภาพ : ๓ องค์ประกอบ ของการเรียนรู้ที่สำคัญ ที่นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงสังคม

มูลนิธิโรงเรียนทางเลือกในประเทศไทย
มูลนิธิโรงเรียนทางเลือกในประเทศไทย
มูลนิธิโรงเรียนทางเลือกในประเทศไทย

มูลนิธิโรงเรียนทางเลือกในประเทศไทย
มูลนิธิโรงเรียนทางเลือกในประเทศไทย

ดรณสิขาลัย
บ้านเรียนแห่งความสุข
สู่ความดี
เพื่อความเก่ง

โรงเรียนเพลินพัฒนา
ชุมชนแห่งการเรียนรู้ผ่านกระบวนการพัฒนา

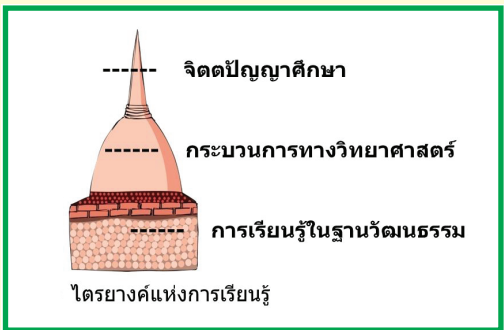
ทุกเช้าของวันหยุดปิดเทอม ตั้งแต่เวลา
0๘.๓0-๑0.00 น. เราชาวหมู่บ้านเด็ก จะเจ้าทำ
เกษตรก่อนทำกิจกรรมอื่นๆ ทุกวัน สำหรับวันนี้ เรา
ช่วยกัน

คณะกรรมการการอุดมศึกษา เมื่อวันที่ ๑๗ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๕๔ โดยมูลนิธิโรงเรียนรุ่งอรุณ ผู้ยื่น
ทะเบียน คือ ศาสตราจารย์ นายแพทย์ ประเวศ วะสี มีนายกสภาสถาบัน คือ ศาสตราจารย์ ระพี
สาคริก และรองศาสตราจารย์ ดร.วีระ สัจกุล เป็นอธิการบดี

สถาบันอาศรมศิลป์ เกิดจากประสบการณ์และแนวคิดในการจัด
การศึกษาทางเลือกใหม่ให้กับสังคมไทย ในนามของโรงเรียนรุ่งอรุณ ซึ่งเป็นโรงเรียนวิถีพุทธที่มี
ประสบการณ์ในการเรียนการสอนมาร่วม ๑๐ ปี จนเป็นสัญลักษณ์ของความสำเร็จระดับหนึ่งใน
การจัดการเรียนการสอนแบบบูรณาการแห่งชีวิต ที่มุ่งเน้นการผสมกลมกลืนกัน ระหว่างศิลปะ
กับวิทยาการ ประการหนึ่ง และเป็นความกลมกลืนกันระหว่างวิชาการกับการเรียนรู้ร่วมกันโดย
ผ่านวิถีของชุมชน อีกประการหนึ่ง

ปราชญ์ ผู้รู้ นักการศึกษา ศิลปิน สถาปนิกและนักวิชาการที่มี
ประสบการณ์ตรงถึงปัญหาของการศึกษาของไทย ที่ใช้วิชาเป็นตัวตั้งมาเป็นเวลานาน จนทำ
ให้ผู้เรียนแปลกแยกออกจากสิ่งแวดล้อมและสังคมมากยิ่งขึ้น ผู้รู้เหล่านี้จึงปรึกษาหารือกันถึงการ
ก่อตั้งสถาบันอุดมศึกษาที่เป็นสถาบันอุดมศึกษาทางเลือก เป็นการศึกษาแบบบูรณาการชีวิตใน
ชั้นอุดมศึกษา ที่จะนำไปสู่ความเป็นสถาบันการพัฒนาศักยภาพการเรียนรู้สูงสุดของมนุษย์ ด้วย
ความมุ่งหวังที่จะสร้างสรรค์ชุมชนแห่งการเรียนรู้ใหม่ที่ผสมผสานภูมิปัญญาดั้งเดิมเข้ากับองค์ความรู้
ร่วมสมัย ภายใต้บรรยากาศการเรียนรู้ที่เป็นมิตร และความเอาใจใส่ดูแลนักศึกษาอย่างใกล้ชิด
จากคณาจารย์และผู้เชี่ยวชาญพิเศษในด้านต่างๆ โดยมีเป้าหมายที่ชัดเจนในการเป็น
สถาบันอุดมศึกษาทางเลือกที่เข้าถึงวิชาการและวิชาชีพชีวิต

สถาบันอาศรมศิลป์เป็นสถาบันอุดมศึกษาทางเลือก ด้วยอุดมการณ์ที่
มุ่งสร้างสรรค์กระบวนการเรียนรู้ที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงคุณภาพของผู้เรียนอย่างแท้จริง คือ
การเรียนรู้ศาสตร์และศิลป์อย่างเป็นองค์รวม เชื่อมโยงถึงการขัดเกลาตนเองให้มีคุณค่า และ
พัฒนาศักยภาพการเรียนรู้สูงสุด จัดการเรียนการสอนในระดับบัณฑิตศึกษา และระดับ
ประกาศนียบัตร รวม ๕ หลักสูตร โดยมีกระบวนการสำคัญ ๓ ด้าน คือ

- ๑) การเรียนรู้อย่างลึกซึ้ง (Deep Learning) เพื่อให้ นักศึกษา
เป็นผู้เรียนรู้ด้วยตนเอง (Self-Directed Learning) จนเข้าถึง
คุณค่าของสิ่งแวดล้อมต่างๆ ได้
- ๒) การเรียนรู้จากการลงมือปฏิบัติจริง (Learning by Doing)
จากการเรียนรู้บนการทำงานจริง (Work Based Learning)
ผ่านโครงงานวิจัยและบริการวิชาการต่างๆ ของสถาบันฯ
- ๓) การเรียนรู้จากการสื่อสาร (Communication Based
Learning) เช่น การฟังอย่างลึกซึ้ง การสื่อสารอย่างเท่าเทียม
เคารพความเป็นมนุษย์

จากกระบวนการดังกล่าว จะทำให้นักศึกษามีทักษะและทัศนคติในการ
เรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลง อันจะนำมาซึ่งการสร้างสรรคพัฒนาคุณภาพของบุคคล และสังคมไป
พร้อมกัน

หลักสูตรที่เปิดสอน สถาบันอาศรมศิลป์ เปิดทำการสอนในระดับ

ปริญญาโท ๒ หลักสูตร ปริญญาตรี ๒ หลักสูตร และประกาศนียบัตร ๑ หลักสูตร ได้แก่

- สถาปัตยกรรมศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาสถาปัตยกรรมเพื่อชุมชน และสิ่งแวดล้อม
- ศึกษาศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาการศึกษาแบบองค์รวม
- ศึกษาศาสตร์บัณฑิต สาขาวิชาครุปฐมวัย
- ศิลปศาสตรบัณฑิต สาขาผู้ประกอบการสังคม
- ประกาศนียบัตรบัณฑิตวิชาชีพครู

ทั้งนี้ นักศึกษาทุกคนต้องเรียนวิชาพื้นฐาน ๔ วิชา คือ วิชามงคลชีวิต วิชาธรรมชาตวิจิตรทัศน์ วิชาการศึกษาชุมชนและสาระสังยุจร และวิชาการดูแลสุขภาพองค์รวม

● ศูนย์จิตตปัญญาศึกษา มหาวิทยาลัยมหิตล

ศูนย์จิตตปัญญาศึกษา มหาวิทยาลัยมหิตล ศูนย์จิตตปัญญาศึกษา มหาวิทยาลัยมหิตล^๓ จัดตั้งขึ้นโดยมีวิสัยทัศน์ว่า ศูนย์จิตตปัญญาศึกษา มุ่งมั่นเรียนรู้ พัฒนาตนเองอย่างสมดุล และสร้างเสริมกระบวนการเรียนรู้ เพื่อนำพาสังคมสู่ความสุขที่แท้ ด้วยความรักความเมตตา (The Contemplative Education Center focuses on balanced self-development and strengthening the learning process for truly happiness with compassion)

จิตตปัญญา คือ อะไร ศาสตราจารย์ นายแพทย์ประเวศ วะสี กรรมการที่ปรึกษาผู้ทรงคุณวุฒิของศูนย์จิตตปัญญาศึกษาได้ให้แนวคิดเรื่องจิตตปัญญาศึกษาไว้ว่า “จิตตปัญญาศึกษา คือ การศึกษาที่ทำให้เข้าใจด้านในของตนเอง รู้ตัว เข้าถึงความจริง ทำให้เปลี่ยนมุมมองเกี่ยวกับโลกและผู้อื่น เกิดความเป็นอิสระ ความสุข ปัญญา และความรักอันไพศาล ต่อเพื่อนมนุษย์และสรรพสิ่ง หรืออีกนัยหนึ่ง เกิดความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ โดยเน้นการศึกษาจากการปฏิบัติ เช่น การทำงานศิลปะ โยคะ ความเป็นชุมชน การเป็นอาสาสมัครเพื่อสังคม สุนทรียสนทนา การเรียนรู้จากธรรมชาติ และจิตตภาวนา เป็นต้น”

มนุษย์เราเคยชินกับการเรียนรู้เรื่องราวและสิ่งต่างๆมากมายรอบตัว ทั้งในเรื่องราวของวิชาการ ความรู้พื้นฐานและความรู้ต่อยอดในชั้นสูง ซึ่งทั้งหมดนั้น อาจสรุปได้ว่า สิ่งที่เราได้เรียนรู้เป็นสิ่งที่อยู่เพียง “ภายนอก” ตัวตนของเราแทบทั้งสิ้น เราละเลยที่จะเรียนรู้สิ่งที่เรียกว่า “จิตใจ” ซึ่งอยู่ภายในตัวตนของเรา และเมื่อเราไม่สามารถเข้าถึงและพัฒนาจิตใจของตนเองได้ ความเอินเอียง แบ่งแยกฝักฝ่าย และไม่พร้อมที่จะเผชิญหน้าความเป็นจริงของโลก จึงเกิดขึ้น กลายเป็นการบิบบิ้นและมุ่งหวังให้ทุกสิ่งทุกอย่างต้องเปลี่ยนและดำเนินไปตามวิถีของเรา จากปัญหาระดับบุคคล กลายเป็นระดับครอบครัว องค์กร สังคมและลูกกลามกลายเป็นปัญหา ระดับประเทศ ดังที่เราได้เห็นกันในทุกวันนี้

ดังนั้น กุญแจสำคัญที่จะสามารถเปลี่ยนแปลงอนาคตของมนุษยชาติที่จะได้ผลมากที่สุดนั้นก็คือการเปลี่ยนแปลงขั้นพื้นฐาน (Transformative Learning) ทั้งในระดับของตัวเอง (Personal Transformation) หรือแม้แต่ในเชิงองค์กร (Organizational

● ศูนย์จิตตปัญญาศึกษา มหาวิทยาลัยมหิดล

ศูนย์จิตตปัญญาศึกษา มหาวิทยาลัยมหิดล ศูนย์จิตตปัญญาศึกษา มหาวิทยาลัยมหิดล^๓ จัดตั้งขึ้นโดยมีวิสัยทัศน์ว่า ศูนย์จิตตปัญญาศึกษา มุ่งมั่นเรียนรู้ พัฒนาตนเองอย่างสมดุล และสร้างเสริมกระบวนการเรียนรู้ เพื่อนำพาสังคมสู่ความสุขที่แท้ ด้วยความรักความเมตตา (The Contemplative Education Center focuses on balanced self-development and strengthening the learning process for truly happiness with compassion)

จิตตปัญญา คือ อะไร ศาสตราจารย์ นายแพทย์ประเวศ วะสี กรรมการที่ปรึกษาผู้ทรงคุณวุฒิของศูนย์จิตตปัญญาศึกษาได้ให้แนวคิดเรื่องจิตตปัญญาศึกษาไว้ว่า “จิตตปัญญาศึกษา คือ การศึกษาที่ทำให้เข้าใจด้านในของตนเอง รู้ตัว เข้าถึงความจริง ทำให้เปลี่ยนมุมมองเกี่ยวกับโลกและผู้อื่น เกิดความเป็นอิสระ ความสุข ปัญญา และความรักอันไพศาล ต่อเพื่อนมนุษย์และสรรพสิ่ง หรืออีกนัยหนึ่ง เกิดความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ โดยเน้นการศึกษาจากการปฏิบัติ เช่น การทำงานศิลปะ โยคะ ความเป็นชุมชน การเป็นอาสาสมัครเพื่อสังคม สุนทรียสนทนา การเรียนรู้จากธรรมชาติ และจิตตภาวนา เป็นต้น”

มนุษย์เราเคยชินกับการเรียนรู้เรื่องราวและสิ่งต่างๆมากมายรอบตัว ทั้งในเรื่องราวของวิชาการ ความรู้พื้นฐานและความรู้ต่อยอดในชั้นสูง ซึ่งทั้งหมดนั้น อาจสรุปได้ว่า สิ่งที่เราได้เรียนรู้เป็นสิ่งที่อยู่เพียง “ภายนอก” ตัวตนของเราแทบทั้งสิ้น เราละเลยที่จะเรียนรู้สิ่งที่เรียกว่า “จิตใจ” ซึ่งอยู่ภายในตัวตนของเรา และเมื่อเราไม่สามารถเข้าถึงและพัฒนาจิตใจของตนเองได้ ความเอนเอียง แบ่งแยกฝักฝ่าย และไม่พร้อมที่จะเผชิญหน้าความเป็นจริงของโลก จึงเกิดขึ้น กลายเป็นการบีบคั้นและมุ่งหวังให้ทุกสิ่งทุกอย่างต้องเปลี่ยนและดำเนินไปตามวิถีของเรา จากปัญหาระดับบุคคล กลายเป็นระดับครอบครัว องค์กร สังคมและลูกกลมกลายเป็นปัญหา ระดับประเทศ ดังที่เราได้เห็นกันในทุกวันนี้

ดังนั้น กุญแจสำคัญที่จะสามารถเปลี่ยนแปลงอนาคตของมนุษยชาติที่จะได้ผลมากที่สุดนั้นก็คือการเปลี่ยนแปลงขั้นพื้นฐาน (Transformative Learning) ทั้งในระดับของตัวเอง (Personal Transformation) หรือแม้แต่ในเชิงองค์กร (Organizational Transformation) และนี่จึงเป็นเหตุผลสำคัญที่ผลักดันให้เกิด “ภาควิชาจิตตปัญญาศึกษา” ขึ้น ซึ่งเป็นการรวมตัวกันอย่างไม่เป็นทางการของกลุ่มผู้ที่สนใจ ในการเข้าร่วมหารือและช่วยกันขับเคลื่อนงานทางด้านจิตตปัญญาศึกษาให้เกิดขึ้นในประเทศไทยของเรา

สมาชิกในเครือข่ายดังกล่าวนั้น ประกอบไปด้วย เครือข่ายผู้ทรงคุณวุฒิ อาทิ พระไพศาล วิสาโล ศาสตราจารย์ นายแพทย์ประเวศ วะสี ศาสตราจารย์กิตติคุณ สุนทร อมร

^๓ จาก <http://www.ce.mahidol.ac.th>. เข้าถึงเมื่อวันที่ ๒๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๖

วิวัฒน์ และจากที่อื่นๆอีกมากมาย อีกทั้งคณาจารย์ภายในมหาวิทยาลัยมหิดลเอง หรือแม้แต่จาก จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย สถาบันอาศรมศิลป์ เสริมสิกขาลัย สถาบันการศึกษาสัตยาไส สถาบัน ขวัญเมือง ศูนย์คุณธรรม สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ เสถียรธรรมสถาน และมูลนิธิสวดศรี-สฤชดีวงศ์ และผู้ทรงคุณวุฒิจากหลากหลายสาขาวิชา อาทิ วิทยาศาสตร์ สังคมศาสตร์ แพทย์ศาสตร์ วิศวกรรมศาสตร์ การศึกษา ศาสนา สิ่งแวดล้อม ธุรกิจ เป็นต้น ซึ่ง สมาชิกผู้ทรงคุณวุฒิบางท่านนั้นจะพัฒนาตนเองขึ้นจนเป็นวิทยากร และอาจารย์ผู้สอนใน หลักสูตรปริญญาโทและปริญญาเอกต่อไปเพื่อเป็นการเพิ่มจำนวนบุคลากรและผู้เชี่ยวชาญให้มากขึ้น ตามลำดับ และดำเนินการตามจุดมุ่งหมายเดียวกันนั้นคือผลักดันให้การศึกษาตามแนวทาง จิตตปัญญานั้นได้เกิดขึ้นจริงและหลอมรวมเป็นส่วนหนึ่งกับการศึกษาทั่วไป ในทุกระดับ การศึกษาและทุกหลักสูตร

หลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาจิตตปัญญาศึกษา (Master of Arts Program in Contemplative Education) เกิดจากแนวคิดของผู้ทรงคุณวุฒิและองค์กร หลายฝ่าย ที่เห็นพ้องต้องกันว่า กระบวนการเรียนรู้ที่เราเคยชินมานานหลายศตวรรษนั้น เมื่อนำมาพิจารณาอย่างจริงจังแล้วพบว่า การศึกษาในปัจจุบันนั้น เป็นการศึกษาที่เน้นเพียง การประกอบวิชาชีพ และวิทยาการที่เป็นเรื่องที่อยู่ “ภายนอก” ตัวเราเพียงอย่างเดียว ซึ่งก็ไม่สามารถแก้ไขสภาวะการณ์ของสังคมที่กำลังถดถอย และไม่สามารถที่จะเยียวยาจิตใจ ที่ขาดความ เข้าใจในตนเอง ของคนในปัจจุบันได้เลยแม้แต่น้อย

ศูนย์จิตตปัญญาศึกษา มหาวิทยาลัยมหิดล จึงได้เปิดการจัดการเรียน การสอนใน “ระดับมหาบัณฑิต” ตามแนวทางจิตตปัญญาศึกษา ในปีการศึกษา ๒๕๕๑ ซึ่ง หลักสูตรดังกล่าว มีการจัดกระบวนการเรียนการสอนโดยเน้นให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ทุกสิ่งทุก อย่างด้วยใจอย่างใคร่ครวญ ผ่านกระบวนการเรียนรู้ในรูปแบบต่างๆมากมาย อาทิ การเรียนรู้ แบบบูรณาการและผสมผสานสรรพศาสตร์ การเรียนรู้ผ่านประสบการณ์ตรง และการเรียนรู้ที่จะ นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงภายใน ซึ่งนับได้ว่าเป็นหัวใจสำคัญที่สุดนั่นเอง

ปรัชญาของหลักสูตร เพื่อผลิตมหาบัณฑิตให้เป็นผู้ที่ใฝ่ศึกษาและ เรียนรู้ตนเอง ยกระดับจิตใจด้วยสติปัญญา ให้เข้าใจชีวิตและธรรมชาติถึงแก่นแท้ และฝึกฝนการ ดำรงตนให้เป็นประโยชน์แก่ผู้อื่น โดยการส่งเสริมให้เกิดการพัฒนาสู่ปัญญาและความรัก ทั้งใน ระดับบุคคล ชุมชน องค์กร และสังคม บนพื้นฐาน ที่สอดคล้องกับบริบททางสังคมและ วัฒนธรรม

บทที่ ๔

บทสรุป

การจัดการศึกษาทางเลือก เป็นการจัดการศึกษาที่มีหลักคิด ปรัชญา วิธีการ และผู้จัดที่หลากหลายรูปแบบในทุกระดับการศึกษา ตั้งแต่การศึกษาก่อนวัยเรียนจนถึงการอุดมศึกษา มุ่งพัฒนาผู้เรียนให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ สอดคล้องกับธรรมชาติและศักยภาพของตนเอง

การศึกษาทางเลือกกับต้นทุนชีวิต

การศึกษาทางเลือก การสร้างกระบวนการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องทั้งในเชิงวิชาการและเชิงปฏิบัติ ผู้เรียนมีโอกาสในการเรียนรู้ที่หลากหลาย ได้พบกับบริบท สถานที่ สถานการณ์และผู้คนที่แตกต่างกันไป การมีพื้นที่แลกเปลี่ยนอยู่เสมอ การมีกิจกรรมให้ลงมือปฏิบัติอยู่เสมอ เหล่านี้ จะเกิดคุณค่าเมื่อผู้เรียนได้เอาประสบการณ์ต่างๆ เหล่านี้มาคิด วิเคราะห์ สรุปความรู้ ความเข้าใจของตนเอง ขณะเดียวกัน กระบวนการสรุปการเรียนรู้ สรุปบทเรียนร่วมกันระหว่างผู้เรียนเป็นสิ่งสำคัญ เพื่อให้เกิดพื้นที่ในการรังพึง สนทนา วิเคราะห์ และสังเคราะห์ข้อมูล ประสบการณ์ร่วมกัน โดยการสรุปอย่างต่อเนื่องเช่นนี้จะทำให้เกิดการปรับทัศนคติทั้งต่อตัวเอง และต่อสังคมอันเป็นกระบวนการสร้างคนที่ยั่งยืนและแข็งแรง

“ต้นทุนชีวิต” คืออะไร

ต้นทุนชีวิต มาจากคำว่า Life Assets หมายถึง ทุนชีวิตของเด็กและเยาวชน ไม่ใช่ แค่เพียงทักษะชีวิตเท่านั้น แต่รวมถึงจิตสำนึกทั้งต่อตนเองและแวดล้อมด้วย อีกนัยหนึ่งก็เป็นปัจจัยสร้าง หรือเป็นปัจจัยเชิงบวกทางด้านจิตใจ อารมณ์ สังคม และมีผลต่อการพัฒนาการทางด้านจิตใจ สังคม สติปัญญาที่จะหล่อหลอมให้เด็กคนหนึ่งเจริญเติบโตและดำรงชีพอยู่ในสังคมได้อย่างเข้มแข็ง

“ต้นทุนชีวิต” มาจากไหน

เราทุกคนเกิดมามีทุนชีวิตในระดับหนึ่งแล้ว ทั้งทุนชีวิตภายในและทุนชีวิตจากแวดล้อม ทุนชีวิตนี้จะเพิ่มขึ้นตามการเลี้ยงดูของพ่อแม่ สิ่งแวดล้อมที่ดี และความใกล้ชิดกับธรรมชาติ แต่โลกยุคเทคโนโลยีในปัจจุบัน ทำให้ชีวิตผู้คนมีความเป็นวัตถุนิยม ห่างไกลธรรมชาติมากขึ้น ต้องแย่งกันอยู่ แย่งกันกิน แย่งกันเรียน แย่งกันทำมาหากิน พ่อแม่จำนวนไม่น้อยเลี้ยงลูกแบบเครื่องจักรรถยนต์ ขาดความเข้าใจในพัฒนาการ มีความคาดหวังเกินความเป็นจริง จนเกิดความเครียด

เด็กๆ คร่ำครึกับการเรียน ผู้ใหญ่คร่ำครึกับการทำงานหาเงิน การวัดคุณค่าจึงแตกต่างจากอดีต คุณค่าที่จำเป็นต่อการมีชีวิตที่ดีถูกบั่นทอนโดยไม่รู้ตัว เด็กคนไหนโชคดีเกิดมาท่ามกลางครอบครัวและสิ่งแวดล้อมที่อบอุ่น มีความเข้าอกเข้าใจกัน ทุนชีวิตก็จะพัฒนาเพิ่มพูนเป็นทุนที่เข้มแข็ง เด็กคนไหนโชคไม่ดีเกิดมาท่ามกลางความขัดสน ด้อยโอกาส เด็บโตในสังคม สิ่งแวดล้อมที่ไม่เอื้อต่อการเรียนรู้สิ่งที่ดี ทุนชีวิตก็จะค่อยๆ ถูกบั่นทอน ลดลงไปเรื่อยๆ ทุนชีวิตจึงไม่ใช่ของใหม่ แต่เป็นสิ่งที่เรามีมาแต่เดิมแล้ว สมัยก่อน สังคมไทยเป็นครอบครัวขยาย มีชุมชนที่เข้มแข็ง มีความสมานฉันท์ อยู่กันด้วยความรัก มีสัมพันธ์ภาพที่ดีต่อกัน รู้จักการแบ่งปัน การให้ การทำกิจกรรมร่วมกัน นี่คือ ทุนชีวิตแบบไทยๆ ที่ดีที่เรามีอยู่แล้ว

“**ต้นทุนชีวิต**” มีการพัฒนาแบบวัดประเมินที่ชาวบ้านทำได้เอง โดยการสำรวจด้วยความรู้สึกที่จะประเมินตนเองและสิ่งแวดล้อมในวิถีชีวิต ประกอบด้วย ๕ พลังสำคัญ คือ พลังตัวตน พลังครอบครัว พลังสร้างปัญญา พลังเพื่อนและกิจกรรม และพลังชุมชน มีตัวชี้วัด ๔๘ ข้อ แบบสำรวจนี้ไม่สามารถสำรวจวิถีชีวิตที่สมบูรณ์แบบเพราะคนเรามีพื้นฐานที่หลากหลาย แต่ก็เป็นกรอบแนวคิดที่ช่วยให้เรารู้ว่า เราหลงลืมบางเรื่องที่สำคัญไปหรือเปล่า

๕ พลัง ประกอบด้วย

๑. พลังตัวตน คือ พลังที่เกิดจากภายใน อานาจภายใน การคิด การตัดสินใจด้วยตนเอง เลือกทางเดินเอง ทำให้เราเห็นคุณค่าของตัวเอง

๒. พลังครอบครัว การเอาใจใส่ การให้คำปรึกษา เวลามีปัญหาให้โอกาส ให้การสนับสนุนในสิ่งที่เราอยากทำ ความรัก ความเข้าใจจากพ่อแม่ ญาติพี่น้อง

๓. พลังสร้างปัญญา คือ โรงเรียน การศึกษาทางเลือกที่ทำให้เราคิดวิเคราะห์เป็น ทำให้รู้ทันโลก สร้างเรื่องภูมิปัญญาต่างๆ

๔. พลังเพื่อนและกิจกรรม คือ เพื่อน ถ้าเพื่อนดีจะทำให้เรามีชีวิตทางบวก พลังด้านนี้จะพร้อมไปกับกิจกรรมต่างๆ ที่ต้องทำเป็นกลุ่ม

๕. พลังชุมชน อาจจะเป็นชุมชนรอบโรงเรียน หมู่บ้านรอบๆ พลังชุมชนจะเกิดขึ้นจากการที่เราได้ไปเรียนรู้เกี่ยวกับชุมชน จากผู้คนในชุมชนนั้น

การวิเคราะห์ต้นทุนชีวิตกับการศึกษาทางเลือก

การวิเคราะห์ต้นทุนชีวิตเป็นเครื่องมือที่ช่วยให้มีกระบวนการวิเคราะห์เพื่อเข้าใจตนเองของเด็ก เยาวชน ให้รู้จักตนเองและบริบทของตนเองที่ชัดเจน ที่ทำให้ผู้จัดการเรียนรู้กับเด็กและเยาวชนเห็นเหตุปัจจัยต่างๆ ที่เอื้อต่อเด็ก รวมทั้งเห็นข้อจำกัด อันจะนำไปสู่การวางแผนการจัดการเรียนรู้และพัฒนาคุณภาพเด็กและเยาวชนได้อย่างสอดคล้อง เหมาะสมกับสภาพที่เป็นจริง

กลุ่มการศึกษาทางเลือกกับการวิเคราะห์ต้นทุนชีวิต

กลุ่มโฮมสคูล / บ้านเรียน

- *พลังตัวตน* เกิดจากการทำกิจกรรมต่างๆ ทำให้ได้เรียนรู้ในสิ่งที่ตนมีความสนใจ และมีความถนัด
- *พลังครอบครัว* เกิดจากพ่อแม่ให้ลูกตัดสินใจเองว่า อยากเรียนอะไร ให้การสนับสนุนในสิ่งที่ลูกมีความสนใจ ทำให้เกิดความเข้าใจกันภายในครอบครัว
- *พลังสร้างปัญญา* เกิดจากการช่วย ถ่ายทอดความรู้ให้ผู้อื่น เช่น สอนการบ้าน ให้น้อง ซึ่งทำให้ได้ทบทวนตนเอง ได้เพิ่มพูนปัญญาของตนเองด้วย
- *พลังเพื่อน* เกิดจากการทำกิจกรรมต่างๆ ร่วมกับเพื่อน ทำให้ได้ช่วยเหลือกันและกัน มีความสนิทสนมกัน
- *พลังชุมชน* เกิดจากการได้เข้ามามีส่วนร่วมทำกิจกรรมทางสังคม เช่น การร่วมเดินขบวนค้านการสร้างเขื่อนแม่วังก และ การเข้าร่วมกิจกรรมงานวัด งานวัฒนธรรมของชุมชน

โรงเรียนมอนแตงดาวรรณชาติวิทยา

- *พลังตัวตน* ทำให้รู้จักการเป็นผู้นำ กล้าแสดงออก
- *พลังครอบครัว* สร้างความสามัคคีปรองดองกัน
- *พลังปัญญา* คือ จัดกิจกรรมเสร็จแล้วมาถอดบทเรียนด้วยกัน ทำให้เกิดการคิดวิเคราะห์
- *พลังเพื่อน* ได้เจอเพื่อน ได้รู้จักกัน ได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้ความคิดเห็น ประสบการณ์ต่างๆ
- *พลังชุมชน* มีผู้ใหญ่จากบ้านครุมาสนับสนุนการจัดกิจกรรม มีการเรียนรู้จากชุมชน

โรงเรียนมอวาติ

- *พลังตัวตน* เกิดจากการนำเสนองานหน้าชั้นเรียน ทำให้ภาคภูมิใจในตัวเอง
- *พลังครอบครัว* เกิดจากพ่อแม่เล่านิทานให้ฟัง การดูแลเอาใจใส่ของพ่อแม่ การอบรมสั่งสอน ส่งเสริมการทำกิจกรรมของลูก
- *พลังสร้างปัญญา* เกิดจากการฟังนิทานจากผู้รู้ การถ่ายทอดองค์ความรู้จากผู้รู้
- *พลังเพื่อน* เกิดจากการเข้าร่วมกิจกรรมของชุมชนต่างๆ เช่น การเข้าค่ายในป่า ทำให้ได้รู้จักเพื่อน ได้ช่วยเหลือกัน
- *พลังชุมชน* เกิดจากกิจกรรมการพัฒนาโรงเรียน ทำให้ได้ร่วมกับชุมชนในการวางแผนการทำงาน

โรงเรียนสาธิตชุมชนการเรียนรู้สมเด็จย่า

- **พลังตัวตน** เห็นคุณค่าของตัวเอง ชุมชน สังคม รักป่า ภาควงใจในความสามารถของตนเอง มีความเชื่อมั่น ฟังพาตัวเองได้
- **พลังครอบครัว** เกิดจากการสร้างรายได้ให้ครอบครัว ครอบครัวมีความสุขเพราะทุกคนช่วยเหลือกัน ทักษะในการทำงาน ได้ช่วยเหลืองานพ่อแม่
- **พลังสร้างปัญญา** มีความรู้ภูมิปัญญาในด้านต่างๆ เช่น การสร้างฝาย การสร้างเตาเผาถ่าน
- **พลังเพื่อนและกิจกรรม** เกิดจากการทำกิจกรรมร่วมกับเพื่อน ทำให้ได้รู้จักเพื่อนจากองค์กรต่างๆ ได้ฝึกการทำงานร่วมกับผู้อื่น
- **พลังชุมชน** เกิดจากการเรียนรู้เรื่องต่างๆ เกี่ยวกับชุมชน มีการถ่ายทอดความรู้มาสู่โรงเรียน ร่วมงานเทศกาลของชุมชน ศึกษาขนบธรรมเนียมประเพณี ความเป็นอยู่ของชุมชน

กลุ่มรักษ์เขาชะเมา

- **พลังตัวตน** กิจกรรมค่าย ทำให้ได้ทำงานร่วมกับผู้สูงอายุทำให้ฝึกความอดทน เห็นคุณค่าในตัวเองเมื่อทำให้คนอื่นมีความสุข ค้นพบว่า ตนเองชอบอะไรจากสิ่งที่ได้เรียนรู้
- **พลังครอบครัว** มีการทำงานร่วมกันในครอบครัว ทำให้เห็นคุณค่าของคนในครอบครัว
- **พลังสร้างปัญญา** ผู้ใหญ่ถ่ายทอดความรู้ให้เด็ก ทำให้เด็กรู้ถึงภูมิปัญญาของชุมชน
- **พลังเพื่อนและกิจกรรม** ทำงานร่วมกันสร้างความสนิทสนม มีการช่วยกันคิด แก้ไขปัญหา เกิดความสามัคคี
- **พลังชุมชน** คนในชุมชนได้มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้กัน ชาวบ้านได้มีการพูดคุยกัน ทำให้ชุมชนมีความเข้มแข็ง

กลุ่มเกอญอโพ

- **พลังตัวตน** ได้รับความรู้ได้ค้นพบตัวเอง ฝึกความกล้าแสดงออก
- **พลังครอบครัว** ครอบครัวให้การสนับสนุนในการเรียนรู้การทำกิจกรรมต่างๆ
- **พลังสร้างปัญญา** ได้เรียนรู้จากการปฏิบัติจริงทำให้เกิดความเข้าใจในสิ่งที่เรียน
- **พลังเพื่อน** มีการทำกิจกรรมร่วมกับเพื่อน ทำให้เกิดความสนิทสนมกัน
- **พลังชุมชน** ได้เรียนรู้ประวัติศาสตร์ชุมชน ป่าชุมชน การพัฒนาชุมชน

โรงเรียนรุ่งอรุณ

- **พลังตัวตน** คือ การทำงานด้วยตนเอง รับผิดชอบงานในส่วนของตัวเอง
- **พลังครอบครัว** คือ พ่อแม่ให้การสนับสนุนในการเรียนและการทำกิจกรรมต่างๆ
- **พลังสร้างปัญญา** การมองรอบด้าน คิดเป็นระบบ การต่อยอดความรู้ สร้างเป็นสื่อ และนำไปสู่การสร้างจิตสำนึก
- **พลังเพื่อน** คือ ต้องมีการทำงานร่วมกันกับเพื่อน รู้จักการทำงานเป็นทีม
- **พลังชุมชน** คือ การทำงานร่วมกับชุมชน การศึกษาข้อมูลของชุมชนจากคนในชุมชน

โรงเรียนวิถีพุทธ

- **พลังตัวตน** คือ การทำงานด้วยตนเอง พัฒนาคุณธรรม จริยธรรม เป็นกิจนิสัย
- **พลังครอบครัว** คือ พ่อ แม่ พี่น้อง ส่งเสริมและสนับสนุนการปฏิบัติศาสนกิจ ปฏิบัติธรรม
- **พลังสร้างปัญญา** คือ การนำแนวอัตลักษณ์พัฒนาแนวคิด แนวปฏิบัติ มีสมาธิ ระเบียบวินัย นำไปสู่การใช้หลักธรรมเพื่อการเรียนรู้และดำรงชีวิต
- **พลังเพื่อน** คือ ความสามัคคี ร่วมแรง ร่วมใจ ในการสร้างความคิดเพื่อสังคม
- **พลังชุมชน** คือ การทำงานร่วมกับชุมชน การศึกษาข้อมูลของชุมชนจากคนในชุมชน

ทุกคนมีสิทธิที่จะเลือกการศึกษาที่ตนเองชอบ สำหรับต้นทุนชีวิต คือ การดูสิ่งที่ดีๆ ด้านที่ดีของเด็กกว่าคืออะไร เมื่อผ่านกระบวนการศึกษาทางเลือกแล้ว ต้นทุนชีวิตจะช่วยให้วิเคราะห์ว่าต้นทุนชีวิตมีอะไรบ้าง ตนเอง ครอบครัว ชุมชน เพื่อน โรงเรียน แต่ละด้าน แต่ละพลังนั้นเป็นอย่างไร เพื่อให้ผู้เรียนได้รู้จักตัวเอง อันจะเป็นฐานของการพัฒนาตนเองได้ในอนาคต

การศึกษาทางเลือกและต้นทุนชีวิต เป็นสิ่งที่ควรจะดำเนินการควบคู่กันไป

แนวทางการดำเนินงานการศึกษาทางเลือก

การจัดการศึกษาทางเลือกในสังคมไทยเป็นดัชนีชี้วัดให้เห็นว่า แนวทางการพัฒนาการศึกษาตามแนวคิดพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.๒๕๔๒ ได้เปิดทัศนคติการจัดการศึกษาได้ครอบคลุมต้องการของมนุษย์ทั้งในแง่มุมมองของปรัชญาการศึกษาและความรู้เชิงคุณค่าที่ให้ความหมายต่อวิถีชีวิตอย่างแท้จริง ซึ่งสามารถสรุปได้ ดังนี้

๑. ในมิติของการเปลี่ยนแปลงวิวัฒนาการ : การศึกษาทางเลือก เป็นนวัตกรรมทางการศึกษา กล่าวคือ การศึกษาทางเลือกเป็นการมาถึงของสิ่งใหม่ การริเริ่มสร้างความก้าวหน้า

ใหม่ๆ เพื่อนำเสนอทางออกจากวิกฤตการณ์ให้เกิดการพัฒนาในก้าวต่อไป อันเป็นไปตามกฎธรรมชาติ ที่จะต้องมีสิ่งใหม่เข้ามาแทนที่สิ่งเก่า ในลักษณะของวิวัฒนาการ เช่นเดียวกับแนวทางการเลือกอื่นๆ เช่น เกษตรกรรมทางเลือก เศรษฐศาสตร์ทางเลือก เทคโนโลยีทางเลือก พลังงานทางเลือก การแพทย์ทางเลือก เป็นต้น

๒. ในมิติของความแตกต่างหลากหลาย : การศึกษาทางเลือกมีความแตกต่างของการศึกษากระแสหลักทั่วไป ทั้งในปรัชญา เนื้อหาสาระ กระบวนการเรียนรู้ การวัดประเมินผล การศึกษา ตลอดจนการบริหารจัดการ การมีอยู่ของการศึกษาทางเลือก เป็นการยืนยันว่าการศึกษาไม่ใช่เส้นตรงเพียงเส้นเดียว เฉพาะการศึกษาในระบบกระแสหลัก แต่จะต้องมีทางเลือกของการศึกษาเรียนรู้ที่หลากหลาย ที่ทำให้แต่ละคนมีความแตกต่างกันโดยธรรมชาติ สามารถประสบความสำเร็จได้ตามธรรมชาติ และเต็มศักยภาพของตน

๓. ในมิติของสิทธิเสรีภาพทางการศึกษาของประชาชน : การศึกษาทางเลือก เป็นสิทธิเสรีภาพของประชาชน กล่าวคือ การศึกษาทางเลือกเป็นความชอบธรรมในสิทธิเสรีภาพทางการศึกษาของประชาชน ซึ่งเป็นสิทธิเสรีภาพขั้นพื้นฐาน บุคคลและครอบครัวพึงมีสิทธิที่จะเลือกรับการศึกษา เรียนรู้ ตามปรัชญาความเชื่อ ความต้องการ และความจำเป็นตามวิถีแห่งชีวิตของตน ของครอบครัว และชุมชน トラบที่ไม่ขัดต่อความสงบเรียบร้อย และศีลธรรมอันดีงามของสังคม

ดังนั้น ข้อเสนอในการพัฒนาการศึกษาทางเลือกอย่างมีทิศทาง ควรประกอบด้วย

๑. พัฒนาระบบการศึกษาและเรียนรู้ที่ยืดหยุ่น หลากหลาย เข้าถึงได้ง่าย มีระบบเทียบโอนความรู้และประสบการณ์ เพื่อให้ประชาชนทุกคน ทุกเพศ ทุกวัยมีโอกาสเข้าถึงการศึกษาและเรียนรู้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต กำลังแรงงานและผู้สูงอายุมีโอกาสศึกษาและเรียนรู้เพิ่มเติมตามความต้องการ

๒. สร้างความชัดเจนเชิงนโยบายของกระทรวงศึกษาธิการ และสร้างความเข้าใจแก่บุคลากรในเรื่องการศึกษาทางเลือก

๓. พัฒนาขีดความสามารถหน่วยงานปฏิบัติการในพื้นที่ให้มีความหลากหลายในการดำเนินการจัดการศึกษา

๔. สร้างมาตรฐานและวิธีการประเมินผลในรูปแบบที่หลากหลาย ยืดหยุ่นตามบริบทการเรียนรู้

บรรณานุกรม

การศึกษาทางเลือก : สุขภาวะกับสิทธิและการมีส่วนร่วมตามรัฐธรรมนูญ ๒๕๕๐.

<http://ppvoice.thainhf.org> เข้าถึง ระหว่างวันที่ ๒ – ๖ มิถุนายน ๒๕๕๗.

เครือข่ายการศึกษาทางเลือก <http://choice2learn.net/> เข้าถึง ระหว่างวันที่ ๑๘ - ๒๒ กันยายน พ.ศ. ๒๕๕๖.

จีระพันธุ์ พูลพัฒน์ และคำแก้ว ไกรสรพงษ์ (๒๕๔๔) **การจัดการศึกษาตามแนวคิดของมอนเตสซอร์รี่ในบริบทของสังคมไทย** กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ

นริศรา จริยะพันธุ์ (๒๕๕๕) **การศึกษาการจัดการเรียนการสอนและประสิทธิผลของโรงเรียนทางเลือก**, วิทยานิพนธ์การศึกษาหลักสูตรรัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์

บุษบง ตันติวงศ์ (๒๕๕๒) **การศึกษาออลดอร์ฟ : ปรัชญาหลักสูตรและการสอน**, กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ปกป้อง จันวิทย์ และ สุนทร ตันมันทอง (๒๕๕๕) **โรงเรียนทางเลือกกับทางเลือกในการศึกษาของประชาชน**, กรุงเทพฯ : สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย (ทีดีอาร์ไอ)

ประภาภัทร นิยม (๒๕๕๓) **แนวทางปฏิรูปประเทศด้านการศึกษาด้วยการศึกษาทางเลือก**, กรุงเทพฯ :

ปลดล็อกการศึกษาไทย ปฏิวัติด้วยรอยยิ้มของทุกภาคส่วน : สมัชชาปฏิรูประดับชาติ ครั้งที่ ๓ พ.ศ. ๒๕๕๖ วันที่ ๓๑ พฤษภาคม – ๒ มิถุนายน ๒๕๕๖ ณ ศูนย์นิทรรศการและการประชุมไบเทค บางนา กรุงเทพฯ

พร พันธุ์โอสถ (๒๕๔๓) **รายงานการศึกษาวิจัย เรื่อง การจัดการศึกษาทางเลือก โดยสถานศึกษาในรูปแบบต่างๆ**, กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ

ราชบัณฑิตยสถาน (๒๕๕๕) **พจนานุกรมศัพท์ศึกษาศาสตร์ ฉบับราชบัณฑิตยสถาน**, กรุงเทพฯ.

โรงเรียนวิถิพุทธ <http://www.vithebuddha.com> เข้าถึง วันที่ ๑๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๗.

ศูนย์จิตตปัญญาศึกษา มหาวิทยาลัยมหิดล <http://www.ce.mahidol.ac.th>. เข้าถึง วันที่ ๒๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๖.

สถาบันอาศรมศิลป์ <http://www.arsomsilp.ac.th> เข้าถึง วันที่ ๑๙ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๗.

สมาคมบ้านเรียนไทย <http://www.thaihomeschool.org> เข้าถึง วันที่ ๑๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๗.

สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา (๒๕๕๗) **กฎหมายว่าด้วยการศึกษาแห่งชาติ** กรุงเทพฯ. :

_____ (๒๕๕๒) **การติดตามประเมินผลเพื่อพัฒนาการจัดการศึกษาโดยครอบครัว**, กรุงเทพฯ. :

_____ (๒๕๕๖) **สถิติการศึกษาของประเทศไทย** กรุงเทพฯ. :

- สุชาดา จักรพิสุทธิ์ (๒๕๕๖) *การวิจัยการศึกษาทางเลือก : ฐานข้อมูลและการวิเคราะห์*, กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย
- อินทิรา วิทยสมบูรณ์ “เปลี่ยนการศึกษาไทย ด้วยการศึกษาทางเลือก” *สยามรัฐสัปดาห์วิจารณ์* ปีที่ ๖๑ ฉบับที่ ๓๖-๓๗ (๒๓ พฤษภาคม – ๑๓ มิถุนายน ๒๕๕๗) หน้า ๔๔
- Costa, Arthur L. and Bena Kallick. (1995) *Assessment in the Learning Organizaiton*. ASCD.
- Nagato, Yoshiyuki. (2006) *Attenation Education : Global Perspectives Relevant to the Asia-Pacific Region*. <http://www.springer.com> เข้าถึงวันที่ 14 พฤศจิกายน 2557

ภาคผนวก

สรุปสาระสำคัญ
การสัมมนาทางวิชาการ เรื่อง การพัฒนาการศึกษาทางเลือก
วันที่ ๒๒ กันยายน ๒๕๕๗ ณ โรงแรมรอยัลริเวอร์ กรุงเทพฯ

(ร่าง) ยุทธศาสตร์และเจตนารมณ์
การพัฒนาการจัดการศึกษาทางเลือก

ตามที่ พลเอก ประยุทธ์ จันทร์โอชา นายกรัฐมนตรี แถลงต่อสภานิติบัญญัติแห่งชาติ ข้อ ๔.๑ จัดให้มีการปฏิรูปการศึกษาและการเรียนรู้ โดยให้ความสำคัญทั้งการศึกษาในระบบและการศึกษาทางเลือกไปพร้อมกัน... ซึ่งน่าจะมีผลทำให้เกิดการศึกษาในสังคมที่หลากหลายไปตามธรรมชาติของผู้เรียนเป็นสำคัญ ตั้งแต่การศึกษาขั้นพื้นฐานถึงระดับอุดมศึกษา (หลายคู่ปลายเปิด) ผลการสัมมนาทางวิชาการ เรื่อง การพัฒนาการศึกษาทางเลือก โดยสำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ เมื่อวันที่ ๒๒ กันยายน ๒๕๕๗ ณ โรงแรมรอยัลริเวอร์ กรุงเทพฯ ได้มีข้อสรุปว่าด้วยยุทธศาสตร์และเจตนารมณ์การพัฒนาการจัดการศึกษาทางเลือก ดังนี้

๑. **นियามการศึกษาทางเลือก หมายถึง** การจัดการศึกษาที่เคารพในคุณค่าความเป็นมนุษย์และสิทธิเสรีภาพของประชาชนที่จะเลือกการศึกษาให้สอดคล้องกับธรรมชาติและศักยภาพของผู้เรียนที่มีความหลากหลาย เพื่อพัฒนาไปสู่ความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ และเป็นพลเมืองที่มีคุณค่าของประเทศชาติ มีลักษณะสร้างสรรค์ก่อให้เกิดนวัตกรรม และมีความแตกต่างจากการศึกษาตามแนวกระแสหลัก ทั้งในทางปรัชญาและองค์ประกอบของการจัดการศึกษาสามารถจัดได้ทั้งการศึกษาในระบบ นอกกระบบ ตามอัธยาศัย และการศึกษาตลอดชีวิต ทุกระดับและประเภทการศึกษา โดยรัฐ เอกชน ท้องถิ่น บุคคล และภาคประชาสังคม

๒. **แนวทางการพัฒนาการศึกษาทางเลือก :** การพัฒนาการศึกษาทางเลือกจะต้องได้รับการปรับปรุงและเปลี่ยนแปลง กฎและเงื่อนไขที่เป็นอุปสรรค ได้แก่

- **การบริหารจัดการ** เปลี่ยนให้เป็น การกระจายอำนาจจัดการศึกษา ให้สถานศึกษาหรือหน่วยจัด มีความเป็นอิสระ มีอำนาจการบริหารจัดการ ทั้งด้านงบประมาณ บุคลากร วิชาการ และการบริหารทั่วไป

- **การใช้หลักสูตร** ให้มีความยืดหยุ่น เปิดโอกาสให้สถานศึกษาและชุมชน ได้ปรับใช้หลักสูตรแกนกลางให้สอดคล้องกับปรัชญา แนวทาง และบริบทของสถานศึกษานั้นๆ
- **การวัดและประเมินผล** สถานศึกษาและชุมชนมีอิสระในการปรับใช้วิธีการวัดและประเมินผลที่ยืดหยุ่น สอดคล้องกับการพัฒนาผู้เรียนเป็นรายบุคคล
- **การประกันคุณภาพการศึกษา** เปิดโอกาสให้สถานศึกษาและชุมชนมีส่วนร่วมในการออกแบบตัวบ่งชี้ และวิธีการประกันคุณภาพการศึกษา ที่สอดคล้องกับหลักคิด แนวทาง และบริบทของสถานศึกษาและชุมชน เพื่อพัฒนาการจัดการศึกษาอย่างแท้จริง
- **การได้รับโอกาส** รัฐจัดสรรทรัพยากรและเปิดโอกาสให้สถานศึกษาและชุมชนสามารถระดมทรัพยากรบุคคลและทรัพยากรทางการศึกษา จากทุกภาคส่วน เพื่อพัฒนาการจัดการศึกษา ด้วยการมีส่วนร่วม อย่างกว้างขวาง
- **การศึกษาต่อในระดับอุดมศึกษา** ให้ปรับปรุงหลักเกณฑ์ ระเบียบ และวิธีการให้มีลักษณะยืดหยุ่น หลากหลาย คำนึงถึงประสบการณ์ชีวิตอันมีคุณค่าของผู้เรียน เช่น การกำหนดความเป็นปัจจุบันของคะแนน O-net

๓. กลไกการขับเคลื่อนการจัดการศึกษาทางเลือก

- **การสื่อสาร** ประชาสัมพันธ์ เพื่อสร้างความรู้ ความเข้าใจให้ตรงกัน ทั้งระดับชาติ ระดับพื้นที่
- **การพัฒนาบุคลากรการศึกษาทางเลือก** เรื่องการจัดตั้ง ปรัชญาการศึกษาทางเลือก โดยเฉพาะบุคลากรระดับเขตพื้นที่การศึกษา ให้มีความรู้ ความเข้าใจในปรัชญาการศึกษาทางเลือก และขั้นตอนการดำเนินการพัฒนาการศึกษาทางเลือก
- **การแก้ไขเฉพาะหน้า/เร่งด่วน** สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (สพฐ.) ปรับปรุงระเบียบ/เปลี่ยนผู้รับผิดชอบด้านการศึกษาทางเลือกจากสำนักนโยบายและแผน เป็น สำนักพัฒนานวัตกรรม เพื่อให้สอดคล้องกับปรัชญาการศึกษาทางเลือก มีการลงพื้นที่นำร่องที่มีปัญหา เพื่อรับฟังความคิดเห็นสำรวจความเดือดร้อน (โดยเฉพาะกรณีศูนย์การเรียนรู้ที่อนุญาตแล้วแต่ยังไม่ได้รับการสนับสนุน) รวบรวมสรุปเป็นแนวทางการแก้ปัญหา เพื่อนำมาแก้ไขให้ตรงประเด็น ก่อนการเปิดภาคเรียนที่ ๑ (สกศ.กำลังดำเนินการศึกษา ประเด็นค่าใช้จ่ายรายหัว ระยะที่สอง ช่วยเหลือปรับปรุงแก้ไข / สพฐ. จัดสรรงบประมาณสนับสนุนเรื่องการพัฒนาพื้นที่นำร่อง และสนับสนุนให้เกิดการดำเนินงานต้นแบบ)

- **ให้มีหน่วยงานเฉพาะที่รับผิดชอบการจัดการศึกษาทางเลือก** ที่เป็นอิสระ โดยมีหลักการแนวคิด ปรัชญาในการทำงานที่สอดคล้องและส่งเสริมการศึกษาทางเลือก ทั้งระดับชาติ ระดับจังหวัด อาจอยู่ภายใต้ กระทรวงศึกษาธิการ หรือ เป็นองค์การมหาชน หรือ สำนักงานรัฐมนตรี เพื่อให้การทำงานเป็นระบบ รวดเร็ว มี พ.ร.บ.การจัดการศึกษาทางเลือก รองรับแผนการจัดการศึกษาในระยะยาว ให้สำนักบริหารงานการศึกษาพิเศษ รับผิดชอบศูนย์การเรียนรู้สำหรับเด็กพิการ และเด็กด้อยโอกาสโดยตรง เนื่องจากเขตพื้นที่ไม่สามารถอนุญาตให้ดำเนินการได้ **สภาการศึกษาจังหวัด** เป็นนิติบุคคล มีความยั่งยืนใน (การรับสนับสนุน)งบประมาณจากส่วนกลาง บุคลากร มีความเป็นอิสระ สามารถจัดการศึกษาตามแนวทางที่คนในชุมชนต้องการ การทำงานเป็นในลักษณะเครือข่ายของจังหวัด โดยการมีส่วนร่วมของหอการค้า สภาอุตสาหกรรม..... มีสถานที่รองรับการฝึกงาน มีงบประมาณสนับสนุน มีการมอบวุฒิบัตร มีเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ เพื่อให้เด็กได้รับการพัฒนาตามศักยภาพ และตรงตามความต้องการของจังหวัด มีการร่วมประเมินผลผู้เรียน
- **ให้ภาคเอกชนเข้ามามีส่วนร่วมสนับสนุนงบประมาณ และสามารถนำไปลดหย่อนภาษีได้** และได้บุคลากรที่มีคุณภาพตรงตามความต้องการของภาคเอกชน
- **เป้าหมายของการจัดการศึกษาทางเลือกควรเป็นไปเพื่อให้เกิดความ** รับผิดชอบต่อการศึกษาและความเป็นเจ้าของการเรียนรู้โดยตรงของผู้เรียนโดยสมบูรณ์ ทั้งนี้ เป็นไปด้วยวิธีการที่สอดคล้องกับการถ่ายเท สัดส่วนของความ รับผิดชอบต่อการศึกษา จากสถานศึกษาไปสู่ผู้เรียน ตามลำดับของช่วงวัย
- **แก้ไขกฎหมาย** ได้แก่ กฎกระทรวงว่าด้วยการจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้ ที่มีความชัดเจนในเรื่องของการได้ค่าใช้จ่ายรายหัว โดย สพฐ. กำลังดำเนินการแก้ไข กฎกระทรวง คำว่า อาจจะเป็นว่า ให้ได้รับการสนับสนุนค่าใช้จ่ายรายหัว ปรับแก้ไขให้ศูนย์การเรียนรู้สามารถจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานในระบบได้

สรุปลสาระสำคัญ
การประชุมทางวิชาการ ครั้งที่ ๒ ประจำปี ๒๕๕๗
สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ
วันที่ ๑๐-๑๑ มีนาคม ๒๕๕๗
เรื่อง มหกรรมการเรียนรู้เพื่อสร้างสรรค์ด้วยปัญญาและการศึกษาทางเลือก
Constructionism and Alternative Education Fair
ณ โรงแรมໄໝະ จังหวัดขอนแก่น

การนำเสนอข้อมูลข่าวสารการจัดการศึกษาทางเลือกในประเทศไทย ในการประชุมทางวิชาการ ครั้งที่ ๒ ประจำปี ๒๕๕๗ สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ วันที่ ๑๐ - ๑๑ มีนาคม ๒๕๕๗ ณ โรงแรมໄໝະ จังหวัดขอนแก่น เรื่อง “มหกรรมการเรียนรู้เพื่อสร้างสรรค์ด้วยปัญญาและการศึกษาทางเลือก” มีกิจกรรมเป็น ๒ ประเภท ได้แก่ นิทรรศการ และการบรรยายและเสวนาแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ดังนี้

การจัดการศึกษาทางเลือกในประเทศไทย: หลากหลายแนวคิดและกรณีตัวอย่างจาก
ประสบการณ์จริง

๑. นิทรรศการโรงเรียนและศูนย์การเรียนรู้ นำเสนอข้อมูลพื้นฐาน กิจกรรม นวัตกรรม ที่นำมาประยุกต์ใช้ในการจัดการเรียนการสอนแต่ละแห่ง โดยมีคณะครูและนักเรียนประจำบูธ เพื่อนำเสนอและให้ข้อมูลเพิ่มเติม จำนวน ๙ บูธ ดังนี้

- ๑) โรงเรียนพังกุญชรพัฒนาศึกษา อำเภอน้ำพอง จังหวัดขอนแก่น (โรงเรียนวิถีพุทธ)
- ๒) โรงเรียนบ้านโนนสำราญ อำเภอหนองบัวซอ จังหวัดอุดรธานี (โรงเรียนวิถีพุทธ)
- ๓) โรงเรียนเทศบาลบ้านโนนชัย อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น (โรงเรียนวิถีพุทธ)
- ๔) สมาคมบ้านเรียนไทย (Home school)
- ๕) โรงเรียนสัตยาไส อำเภอชัยบาดาล จังหวัดลพบุรี
- ๖) โรงเรียนสัมมาสิกขา ศรีชะอโคก อำเภอกันทรลักษ์ จังหวัดศรีสะเกษ
- ๗) โรงเรียนลำปลายมาศพัฒนา อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์
- ๘) ศูนย์การเรียนรู้ครูประมวล พิมพ์เสน อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น
- ๙) ศูนย์การเรียนรู้ครูผอง เกตุพิบูลย์ ปราชญ์ชาวบ้าน อำเภอพล จังหวัดขอนแก่น
- ๑๐) นวัตกรรมจัดการเรียนรู้เพื่อสร้างสรรค์ด้วยปัญญา (Constructionism) ของโรงเรียน/สถานศึกษา จำนวน ๒๔ แห่ง

๒. การบรรยาย เสวนา และแลกเปลี่ยนเรียนรู้นวัตกรรมเรื่อง “การศึกษาทางเลือกในประเทศไทย” โดยนักวิจัย โรงเรียน ศูนย์การเรียนรู้ และผู้สนใจลงทะเบียนร่วมงาน เป็นการนำเสนอผลการศึกษาศึกษาทางเลือกโรงเรียนทางเลือกของประชาชนและข้อมูลพื้นฐานเกี่ยวกับโรงเรียนและศูนย์การเรียนรู้ กิจกรรม นวัตกรรมที่นำมาประยุกต์ใช้ในการจัดการเรียนการสอนแต่ละแห่ง และได้เปิดโอกาสให้มีการสอบถาม ไขข้อข้องใจ แลกเปลี่ยนประสบการณ์และความคิดเห็นซึ่งกันและกัน โดยสรุปประเด็นได้ ดังนี้

สรุปผลการเสวนาแลกเปลี่ยนเรียนรู้

- ความแตกต่างของการศึกษาทางเลือก คือ เป็นการศึกษาเพื่อสร้างความเป็นมนุษย์ ก้าวข้ามในหลายสิ่งโดยเฉพาะผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนรู้ การศึกษาเป็นการสร้างความเจริญงอกงามตามศักยภาพไม่จำเป็นต้องเป็นแนวทางเดียวกัน เพราะผู้เรียนแต่ละคนมีความแตกต่างกัน ผู้เรียนมีสิทธิที่จะเลือกเรียนในสิ่งที่ตนเองพึงพอใจและมีความสุข

การเรียนรู้ควรจะมีการยืดหยุ่นได้ตามความจำเป็นและความต้องการของผู้เรียน การเรียนรู้ไม่ใช่การเรียนในทุกสาระที่ได้รับการกำหนดไว้อย่างเป็นทางการ เป็นระเบียบ การศึกษาทางเลือกเป็นการศึกษาที่ดำเนินการได้ถูกทางแล้ว

- การศึกษาในระบบโรงเรียนที่ดำเนินการในปัจจุบันของประเทศ เปรียบเสมือนการตัดรองเท้าของผู้สวมใส่ให้พอดีกับขนาดของเท้า ซึ่งแตกต่างจากการศึกษาทางเลือกที่เป็นการตัดรองเท้าให้มีขนาดพอดีพอเหมาะกับขนาดเท้าของผู้สวมใส่

การจัดการศึกษาในระบบในปัจจุบัน กลุ่มผู้เรียนที่ได้เปรียบในการเข้าถึงการศึกษาที่มีคุณภาพเลิศ คือ ครอบครัวที่มีฐานะทางเศรษฐกิจดี ยิ่งทำให้คนถูกแบ่งแยกออกเป็นหลายระดับ อย่างไรก็ตาม ในการจัดการศึกษาทางเลือก สภาพทางเศรษฐกิจของครอบครัว ไม่ได้เป็นอุปสรรคในการจัดการเรียนการสอน เนื่องจากการเรียนรู้จะเน้นประสบการณ์ที่เกิดขึ้นจากการดำเนินชีวิตประจำวัน ซึ่งเป็นวิถีที่พึ่งพาตนเอง ให้ลูกพึ่งพาตนเองให้ได้มากขึ้น ลดการพึ่งพิงผู้อื่น

- แนวทางการจัดการศึกษาของการศึกษาแบบบ้านเรียน อาจจะไม่ใช่นำทางที่ดีที่สุด เป็นการเชื่อมความสัมพันธ์ระหว่างครูกับบ้านให้เป็นโซ่ที่เชื่อมคล้องไม่แยกขาดจากกัน ความหลากหลายแตกต่างกันขึ้นอยู่กับความสนใจของลูกหลานหรือความถนัดเฉพาะทาง หรือกิจกรรมในชีวิตประจำวันของผู้ปกครอง ตัวอย่างเช่น แนวคิดการใช้ศิลปะเป็นตัวนำ แนวทางวิถีธรรม เป็นต้น ทั้งนี้ ในกรณีกลุ่มบ้านเรียนที่ผู้ปกครองรวมตัวกันเพื่อสลับกันเป็นผู้อำนวยความสะดวกในการเรียนรู้ และมีจำนวนนักเรียนที่หลากหลาย โดยปกติ ผู้ปกครองจะใช้วิธีการเรียนที่ง่ายๆ ไม่ซับซ้อน เพื่อดึงความสนใจของผู้เรียนก่อน จากนั้นพิจารณาความโดดเด่น หรือความสนใจพิเศษของผู้เรียนแต่ละคนและจัดกิจกรรมการเรียนการสอนที่เหมาะสมในแต่ละบุคคล

ผลผลิตที่ได้จากการศึกษาทางเลือก คือ เด็กที่ได้รับการศึกษาจากแนวทางนี้จะมีความสามารถในการปรับตัวในสถานการณ์ต่างๆได้อย่างเหมาะสม

จุดอุปสรรคในการจัดการศึกษาแบบบ้านเรียน คือ มีความยากในทุกขั้นตอน ตั้งแต่ระยะเริ่มต้น ระยะการดำเนินการ พ่อ/แม่ต้องตอบคำถามต่อตนเองและบุตรหลานว่า มีศรัทธาและเชื่อมั่นกับแนวทางการจัดการเรียนการสอนประเภทนี้อยู่หรือไม่ ทั้งนี้ เมื่อพิจารณาผลลัพธ์ที่ได้รับ คือ พัฒนาการที่ดีที่เกิดขึ้นกับบุตรหลานของตน จะสร้างความภาคภูมิใจแก่พ่อแม่และบุตรหลานในการชื่นชมผลสำเร็จที่เกิดขึ้นจากการเพาะบ่ม ปัจจัยที่จะจัดการศึกษาแบบบ้านเรียนให้ประสบผลสำเร็จ คือ การที่พ่อแม่รู้จักการรอคอย เนื่องจากการลงทุนลงแรง ยังไม่ผลิดอกออกผลในระยะเวลาสั้น และเรียนรู้ผลที่จะเกิดขึ้นจากการลองผิดลองถูกในกระบวนการและวิธีการจัดการเรียนการสอนได้

- ในกรณีโรงเรียนสัตยาไส เสนอให้ครูในฐานะผู้อำนวยการเรียนรู้ ปรับใช้ทักษะที่สำคัญ คือ การเร้าความสนใจของผู้เรียนที่มีความสนใจแตกต่างกันในการมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆที่สร้างสรรค์ขึ้น หากครูและนักเรียนร่วมกันพิจารณาแล้วว่าทักษะใดที่ไม่เร้าความสนใจ ไม่เกิดพลังของการเรียนรู้ สามารถยุติกิจกรรมนั้นๆ แล้วสร้างสรรค์กิจกรรมอื่นๆทดแทนได้ ซึ่งเป็นแนวทางเดียวกันกับโรงเรียนลำปลายมาศพัฒนาที่เน้นการพัฒนากิจกรรม/นวัตกรรมให้เกิดการเรียนรู้ของผู้เรียน

- แนวทางการจัดการศึกษาของโรงเรียนสัมมาสิกขาศีระชะโศก ซึ่งเน้นการบริหารงานและการอบรมดูแลนักเรียน ให้สอดคล้องกับแนวคิดการศึกษาในระบบบุญนิยม กล่าวคือ ให้เป็นผู้มีศีลเด่น มีสัมมาอาชีพ เป็นงาน และเป็นผู้เชี่ยวชาญด้านวิชาการ ทั้งนี้โรงเรียนให้ความสำคัญกับการพัฒนาจิตวิญญาณนำวิชาการเพื่อให้เยาวชนเป็นคนดีให้ได้ ก่อนเป็นคนเก่ง โดยหลักการแล้ว นักเรียนต้องปฏิบัติตามกฎระเบียบพื้นฐานที่โรงเรียนกำหนดได้แก่ ศีลห้า ละอบายมุข รับประทานอาหารมังสวิรัต พักแรมในโรงเรียน และบริเวณพุทธสถาน

- โรงเรียนวิถิปุทธ ขณะนี้เข้าสู่ทศวรรษที่สองแล้ว ที่ผ่านมา การดำเนินการมีลักษณะลุ่มๆตอนๆ ประสบปัญหาขาดความร่วมมือของคณะครูที่ดำเนินกิจกรรม และความจำกัดของทรัพยากรที่โรงเรียนได้รับการจัดสรร โดยเน้นหลักการบูรณาการบ้าน วัด และโรงเรียน (บวร) เพื่อช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ให้สามารถดำเนินการได้อย่างยั่งยืน และสิ่งที่ยืนยันความสำเร็จ คือ การขยายผลจากนักเรียนในระดับโรงเรียนสู่ชาวบ้านในชุมชนได้อย่างกว้างขวาง นอกจากนี้ ผลจากการดำเนินการอย่างต่อเนื่องส่งผลให้ผลการทดสอบทางการศึกษาระดับชาตินักเรียน (O - NET) ของโรงเรียนวิถิปุทธมีค่าเฉลี่ยดีขึ้นอย่างมีนัยสำคัญ

สรุปผลการประชุม

โรงเรียนและสถานศึกษาที่จัดการศึกษาทางเลือก ได้เสนอข้อคิดเห็นว่า เห็นด้วยที่จะใช้เกณฑ์การประเมินโดยสำนักงานรับรองมาตรฐานและประเมินคุณภาพการศึกษา(องค์การมหาชน) รวมทั้งการทดสอบทางการศึกษาระดับชาตินั้นพื้นฐาน (O-NET) เช่นเดียวกับโรงเรียนที่จัดการศึกษาในรูปแบบปกติ และเสนอให้สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษาสนับสนุนการจัดการศึกษาทางเลือกอย่างต่อเนื่อง เนื่องจากสำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษาเป็นหน่วยงานที่ให้การสนับสนุนตั้งแต่แรกเริ่มดำเนินการในประเทศไทย และปรารถนาให้ช่วยผลักดันและขยายผลการดำเนินการให้กว้างขวางและยั่งยืน

ข้อเสนอแนะ/การนำไปใช้ประโยชน์

ที่ประชุมเสวนาเสนอให้สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา ปฏิบัติตามพันธกิจของสำนักงานฯ คือ การพัฒนา นโยบาย แผน มาตรฐานการศึกษาของชาติ เพื่อพัฒนาคุณภาพและมาตรฐานการศึกษา เพิ่มโอกาสทางการศึกษาและการเรียนรู้ และส่งเสริมการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน โดยจัดทำ (ร่าง) แนวทางการจัดการศึกษาทางเลือก ที่มีความชัดเจนและเป็นไปได้ในทางปฏิบัติ และประกาศเป็นพระราชกฤษฎีกาหรือพระราชบัญญัติ ที่ไม่ใช่ระเบียบกระทรวงศึกษาธิการ เนื่องจากจะสามารถขยายผลในการนำไปปฏิบัติได้หลากหลาย เมื่อเปรียบเทียบ ระเบียบกระทรวงศึกษาธิการจะบังคับใช้ได้เฉพาะสถานศึกษาในสังกัดกระทรวงศึกษาธิการเท่านั้น ซึ่ง (ร่าง) แนวทางการจัดการศึกษาทางเลือกนี้จะถูกนำไปเป็นแนวปฏิบัติสำหรับสถานศึกษาที่จัดการศึกษาทางเลือกในลักษณะเดียวกับแนวทางการดำเนินงานตามนโยบายการสนับสนุนค่าใช้จ่ายในการจัดการศึกษาตั้งแต่ระดับอนุบาลจนจบการศึกษาขั้นพื้นฐาน (เงินอุดหนุนค่าใช้จ่ายรายหัว) รวมทั้งหน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรจัดการฝึกอบรม/สัมมนา เพื่อเพิ่มพูนทักษะ ความรู้ และความเข้าใจรวมทั้งทักษะในการปฏิบัติงานของผู้ที่รับผิดชอบในระดับเขตพื้นที่การศึกษาทั้งประถมศึกษาและมัธยมศึกษา รวมทั้งนำข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินงานการจัดการศึกษาทางเลือก เพื่อวิเคราะห์ สังเคราะห์และวางแผนการจัดการศึกษาทางเลือกที่เหมาะสมกับบริบทของประเทศไทย ทั้งนี้ เมื่อได้พัฒนา (ร่าง) แนวทางการจัดการศึกษาทางเลือก ในส่วนของระเบียบ แนวปฏิบัติ หรือองค์ประกอบอื่นๆ แล้ว สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษาควรจัดการประชุม/สัมมนาเพื่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน รวมทั้งปรับปรุง/แก้ไขข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาทางเลือกให้เป็นปัจจุบันอย่างต่อเนื่อง

การศึกษาและพัฒนาอัตลักษณ์ ๒๙ ประการ สู่ความเป็นโรงเรียนวิถีพุทธ

พระมหาวิชาญ สุวิชาโน

บรรเจอดพร สู่แสนสุข

โรงเรียนวิถีพุทธ หมายถึง โรงเรียนระบบปกติทั่วไปที่นำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา มาใช้ หรือประยุกต์ใช้ในการบริหารและการพัฒนาผู้เรียนโดยรวมของสถานศึกษา เป็นนวัตกรรม การจัดการศึกษาอีกรูปแบบหนึ่งที่มุ่งหวังพัฒนาคนให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ เน้นกรอบการพัฒนา ตามหลักไตรสิกขา อย่างบูรณาการ มีการจัดรูปแบบโรงเรียนวิถีพุทธโดยมีจุดเน้น คือพัฒนา ผู้เรียนโดยใช้หลักไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ ปัญญา ผู้เรียนผ่านการพัฒนา การกิน อยู่ ฟังเป็น ต่อเนื่องอย่างบูรณาการไปถึงการพัฒนาตนเองกับสิ่งแวดล้อมทางกายภาพ วัตถุ เพื่อนมนุษย์ และสรรพสัตว์ การพัฒนาจิตใจ ให้มีสมาธิ สงบ สบาย สดชื่น เบิกบาน มุ่งมั่น เข้มแข็ง เพียร พยายาม รวมทั้งมีปัญหา รู้เข้าใจเหตุผล ความจริง คือ มีปัญญารู้เข้าใจในคุณค่าแท้ ใช้ กระบวนการทางวัฒนธรรมแสวงหาปัญญา และมีวัฒนธรรมเมตตา เป็นฐานการดำเนินชีวิต โดยมีผู้บริหารและคณะครูเป็นกัลยาณมิตร การพัฒนาลักษณะโรงเรียนวิถีพุทธ เน้นการจัดสภาพทุก ด้าน เพื่อสนับสนุนให้ผู้เรียนพัฒนาตามหลักพุทธธรรมอย่างบูรณาการที่ส่งเสริมให้เกิดความเจริญ อกงามตามลักษณะแห่งปัญญาวัฒนธรรม ๔ ประการ คือ

๑. สัมปยุตสังเสวะ หมายถึง อยู่ใกล้คนดี ใกล้ผู้รู้ มีครูอาจารย์ดี มีข้อมูล มีสื่อที่ ดี
๒. สัทธัมมัสสวนะ หมายถึง เอาใจใส่ศึกษาโดยมีหลักสูตรการเรียนการสอนที่ดี
๓. โยนิโสมนสิการ หมายถึง มีกระบวนการการคิด วิเคราะห์ พิจารณาหา เหตุผลที่ดีและถูกวิธี
๔. รัมมานุรัมมปฏิบัติ หมายถึง ความสามารถนำความรู้ไปใช้ในชีวิตได้ถูกต้อง เหมาะสม

กระบวนการเรียนรู้เพื่อความเจริญอกงามของบุคลากร และสังคม โดยการถ่ายทอด ความรู้ การฝึก การอบรม การสืบสานทางวัฒนธรรม การสร้างสรรค์จรรโลงความก้าวหน้า ทางด้านวิชาการ การสร้างองค์ความรู้ที่เกิดจากการจัดสภาพแวดล้อม สังคมการเรียนรู้ และ ปัจจัยเกื้อหนุนให้บุคคลเรียนรู้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต การจัดการศึกษา ในลักษณะของ กระบวนการเรียนการสอน ในการเสริมสร้างคุณธรรม จริยธรรม เอาไว้อย่างเป็นระบบ เริ่มจาก ความมุ่งหมายและยึดหลักการ แนวทางการจัดการศึกษา การจัดกระบวนการเรียนรู้ สาระสำคัญ ของหลักสูตร และการประเมินผล ที่มุ่งพัฒนาคนไทยให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งร่างกาย จิตใจ

สติปัญญา ความรู้ คุณธรรม มีจริยธรรมและวัฒนธรรม สามารถพัฒนาทักษะชีวิตให้เป็นคนดี เก่ง มีความสุข สนุกกับการเรียนรู้ ซึ่งจะช่วยเสริมสร้างสังคมแห่งการเรียนรู้ที่มีคุณภาพและสนับสนุนปัจจัยที่ก่อให้เกิดการเรียนรู้ตลอดชีวิตในทุกมิติ ในกระบวนการขับเคลื่อนให้บังเกิดประสิทธิผลในทางปฏิบัติที่ชัดเจนยิ่งขึ้นในทุกระดับชั้น

โรงเรียนวิถีพุทธ ถือเป็นการจัดการศึกษาแนวพุทธรูปแบบหนึ่ง ซึ่งตรงกับโรงเรียนแนวพุทธแบบที่ ๒ ชื่อของโรงเรียนวิถีพุทธ เริ่มเป็นที่รู้จักในปี พ.ศ. ๒๕๔๖ เมื่อกระทรวงศึกษาธิการได้จัดโรงเรียนวิถีพุทธขึ้นในระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน ซึ่ง ไพรัช สู่แสนสุข และ บรรณเจตพร สู่แสนสุข ได้กล่าวถึงโรงเรียนวิถีพุทธ เป็นโรงเรียนรูปแบบหนึ่งใน ๕ รูปแบบ คือ ๑) โรงเรียนวิถีพุทธ ๒) โรงเรียนในกำกับของรัฐ ๓) โรงเรียนสองภาษา ๔) โรงเรียนสำหรับเด็กที่มีความสามารถพิเศษ และ ๕) โรงเรียนต้นแบบการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร (ICT) ที่กระทรวงศึกษาธิการกำลังเตรียมการพัฒนาให้เป็นนวัตกรรมแห่งการพัฒนาผู้เรียนสู่การเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ได้อย่างมีประสิทธิภาพและสอดคล้องกับจุดเน้นการพัฒนาของประเทศ

การจัดการเรียนรู้ คุณธรรมที่เอื้ออำนวยให้ผู้เรียนสามารถเรียนรู้ด้วยตัวเองอย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต มีนิสัยใฝ่เรียนรู้ มีความสามารถคิดวิเคราะห์ แก้ปัญหา มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ มีคุณธรรมจริยธรรม รักความเป็นไทยและมีความสามารถก้าวไกลในระดับสากล ความสำคัญด้านการศึกษาและพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมอันเป็นวิถีทางอันดีที่สุดที่จะสร้างสันติภาพจากภายในแก่มวลมนุษยชาติ การสนับสนุนและส่งเสริมพลเมืองโลกผ่านกระบวนการบริหารการศึกษาเรียนรู้ คุณธรรม อีกทั้งการน้อมนำหลักพุทธธรรมคำสอนขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้ามาศึกษาและปฏิบัติ โดยเฉพาะอย่างยิ่งหลักไตรสิกขา ศีล สมาธิ ปัญญา อันจะทำให้เข้าใจความเป็นมนุษย์ได้อย่างถูกต้องตามจริง รวมทั้งเป็นพลเมืองที่มีคุณภาพของโลกและเป็นคนที่สมบูรณ์ตามแบบวิถีพุทธ ผ่านกิจกรรมทางวิชาการศาสนาและวิถีชีวิตชุมชน รูปแบบการจัดการศึกษาตามกระแสหลัก ส่งผลให้ไม่สามารถพัฒนาคนให้มีความรู้ คุณธรรมได้ เพื่อเป็นการเพิ่มทางเลือกในการพัฒนาคุณภาพการศึกษา

สำนักพัฒนานวัตกรรมการจัดการศึกษา สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ ได้พัฒนาโรงเรียนในรูปแบบการนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาใช้ในการจัดการศึกษาโดยเรียกชื่อโรงเรียนรูปแบบนี้ว่า โรงเรียนวิถีพุทธ ที่มุ่งจัดการศึกษาแบบบูรณาการหลักไตรสิกขาเข้ากับกลุ่มสาระและกิจกรรมต่างๆ ในหลักสูตร ส่งผลให้ผู้เรียนได้รับการพัฒนาทั้งทางกาย สังคม จิตใจ และปัญญาอย่างครบถ้วน ปัจจุบัน ปัญหาสำคัญอยู่ที่การจัดการศึกษาไม่เชื่อมโยงกับชีวิตจริงของผู้เรียน ส่วนใหญ่เอาวิชาหรือศาสตร์เป็นตัวตั้ง มุ่งพัฒนาหลักวิชาการการทดสอบความรู้ และการได้มาซึ่งประกาศนียบัตรปริญญาบัตรเพื่อแสดงว่ารู้วิชา ศาสตร์นั้นๆ การจัดการศึกษาดังกล่าวเป็นการแยกส่วนจากชีวิตจริง ดังนั้น การนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาใช้เชื่อมโยง สัมพันธ์กับเหตุปัจจัยทั้งหมด การศึกษาในพุทธศาสนาจะไม่แยกส่วนโดยเห็นว่า ชีวิตคือการศึกษาวีถิชีวิต เรียกว่า ไตรสิกขา สิกขา คือ ศึกษาเรียนรู้ อย่าง

บูรณาการระหว่างชีวิต ความเป็นจริง และวิชาการเข้าไปด้วยทั้งหมด ซึ่งในการขับเคลื่อนกระบวนการพัฒนาทุกขั้นตอนต้องใช้ความรู้ในการพัฒนาด้านต่างๆ ด้วยความรอบคอบ เป็นไปตามลำดับขั้นตอน สอดคล้องกับวิถีชีวิตของสังคมไทย ซึ่งในการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธได้จุดประกายภาพความสำเร็จในการนำไตรสิกขา (ศีล สมาธิ ปัญญา) มาใช้ในการพัฒนาคุณภาพผู้เรียนให้สอดคล้องกับพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช ๒๕๔๒ ที่มุ่งให้ผู้เรียนเป็นคนดี คนเก่ง และอยู่ร่วมกับสังคมได้อย่างมีความสุข สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานได้กำหนดนโยบาย และจัดทำกรอบการบริหารราชการให้สอดคล้องกับวิสัยทัศน์ขององค์กรที่เป็นองค์กรหลักในการจัดการส่งเสริมสนับสนุนการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานให้ประชากรวัยเรียนอย่างทั่วถึง มีคุณธรรม มีหลักเศรษฐกิจพอเพียง และมีคุณภาพตามมาตรฐานโดยจัดทำหลักกลยุทธ์ และวางแนวทางให้โรงเรียนดำเนินการในกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรมในสถานศึกษา เช่น ๑) ทุกโรงเรียนจัดกิจกรรมคุณธรรม นำความรู้เชื่อมโยงสู่การเรียนการสอนตามกลุ่มสาระต่างๆ ๒) พัฒนาโรงเรียนคุณธรรมต้นแบบและโรงเรียนวิถีพุทธต้นแบบ ๓) สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน สนับสนุนรูปแบบกิจกรรมพัฒนาผู้เรียนที่หลากหลาย โดยเฉพาะกิจการลูกเสือยุวกาชาด เนตรนารี และค่ายคุณธรรม ๔) ส่งเสริมความเข้มแข็งระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียนขยายไปยังโรงเรียนขยายโอกาสและพัฒนาระบบส่งเสริมความประพฤติของนักเรียน เป็นต้น

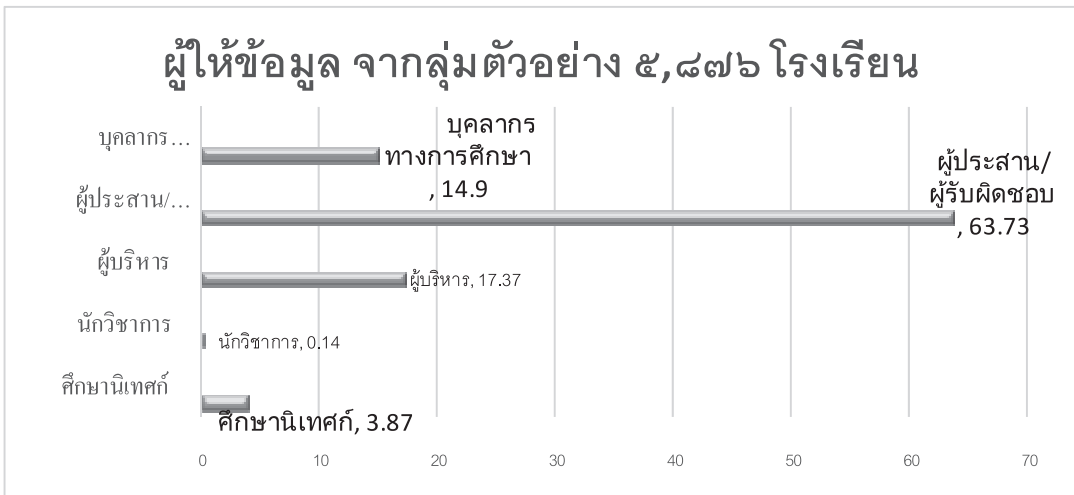
รศ.ดร.สุพรรณิ ไชยอำพร กล่าวว่า แม้ที่ผ่านมาจะมีการศึกษาวิจัยเพื่อพัฒนาให้ได้มาซึ่งรูปแบบแนวทางกระบวนการที่เป็นไปเพื่อการสนับสนุนนโยบายด้านการส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรม มีผลการวิจัยของสถาบันอุดมศึกษา รวมทั้งสถาบันต่างๆ ที่ส่วนมากเกี่ยวข้องกับปัญหาสังคม สภาพการพัฒนาตัวบ่งชี้ด้านคุณธรรม จริยธรรมที่พบว่ายังมีความก้าวหน้าช้ากว่าต่างประเทศ การสังเคราะห์งานวิจัยคุณลักษณะและกระบวนการปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรมของประเทศต่างๆ ยังพบว่าปัญหาด้านคุณธรรม จริยธรรมของนักเรียน ล้วนระบุถึงความเสี่ยงและความเสี่ยงของคุณลักษณะที่ไม่พึงประสงค์เกิดจากสภาพการทางสังคมในปัจจุบันที่มีการเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว ความเจริญก้าวหน้าทางวัตถุ เทคโนโลยีและการสื่อสารตามกระแสสังคมโลกยุคโลกาภิวัตน์ ทำให้วิถีชีวิตค่านิยมของนักเรียนเปลี่ยนไป การปรับตัวเพื่อให้อยู่รอดในสภาวะสังคมที่เปลี่ยนไปในหลายมิติ สังคมส่วนใหญ่มุ่งแข่งขัน ขาดความตระหนักในความรับผิดชอบต่อสังคมมวลรวม ผู้ปกครองไม่มีเวลาดูแลบุตรหลานอย่างทั่วถึง เป็นเหตุให้เกิดปัญหาต่างๆ ตามมา เช่น การบริโภควัตถุนิยม พฤติกรรมลอกเรียนแบบอย่างที่ไม่ดีจากสื่อที่ไม่สร้างสรรค์ ขาดระเบียบวินัยทางสังคม ทะเลาะวิวาท มั่วสุมยาเสพติด นักวิชาการศึกษาเชื่อว่าถ้ามนุษย์ได้รับการศึกษาและพัฒนาการทางสติปัญญาตามลักษณะของพฤติกรรมทางจริยธรรมที่ดี สถานศึกษาจะเป็นหน่วยงานหลักในการพัฒนาผู้เรียนให้มีพฤติกรรมที่พึงประสงค์ทั้งด้านพุทธิพิสัย(Cognitive Domain) ด้านจิตพิสัย(Affective Domain) ด้านทักษะพิสัย(Psychomotor Domain) ซึ่งมนุษย์จะเกิดการเรียนรู้ใน ๓ ด้านคือ ด้านสติปัญญา ด้านร่างกาย และด้านจิตใจ

และนำหลักการนี้จำแนกเป็นจุดมุ่งหมายทางการศึกษาเรียกว่า Taxonomy of Educational Objectives โดยจัดหลักสูตรที่ส่งเสริมและพัฒนาผู้เรียนให้เจริญงอกงามทั้ง ๓ ด้าน มุ่งพัฒนาองค์รวมของความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งให้ครบทุกด้านทั้งร่างกาย จิตใจ สติปัญญา อารมณ์ สังคมเสริมสร้างศีลธรรม คุณธรรมและจริยธรรม ความเอื้ออาทรและช่วยเหลือเกื้อกูลกันตามวิถีความเป็นไทยอย่างมีวัฒนธรรม สามารถพัฒนาทักษะชีวิตให้เป็นคนดี คนเก่ง มีความสุข ทั้งกายและจิตใจผ่านกระบวนการเรียนรู้ที่หลากหลายบูรณาการ ตามแนวทางโรงเรียนวิถีพุทธ

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน ร่วมกับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ศึกษาวิจัยโครงการ การประเมิน เสนอแนะ และพัฒนาโรงเรียนวิถีพุทธ อย่างต่อเนื่อง และในปี ๒๕๕๖-๒๕๕๗ ได้มีการศึกษาวิจัยเรื่อง การศึกษาและพัฒนาอัตลักษณ์ ๒๙ ประการ สู่ความเป็นโรงเรียนวิถีพุทธ ดังนี้

การวิจัยเรื่อง การศึกษาและพัฒนาอัตลักษณ์ ๒๙ ประการสู่ความเป็นโรงเรียนวิถีพุทธ มีจุดมุ่งหมายเพื่อนำเสนอข้อมูลสารสนเทศเกี่ยวกับการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธ ตามตัวชี้วัด ๒๙ ประการ ซึ่งเป็นการวิจัยเชิงประเมินผล โดยใช้รูปแบบการวิจัยเชิงสำรวจ มีประชากร คือ โรงเรียนวิถีพุทธ จำนวน ๑๓,๙๖๑ โรงเรียน มีกลุ่มตัวอย่างจำนวน ๕,๘๗๖ โรงเรียน เครื่องมือที่ใช้เป็นแบบสำรวจความพึงพอใจ/ความคิดเห็นเกี่ยวกับอัตลักษณ์ ๒๙ ประการและแบบประเมินตนเองตามตัวชี้วัด ๒๙ ประการ สู่ความเป็นโรงเรียนวิถีพุทธ วิเคราะห์ข้อมูลโดยการหาค่าร้อยละ ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน และวิเคราะห์เชิงเนื้อหา ผลการวิจัยสรุปได้ดังนี้

กลุ่มตัวอย่างผู้ให้ข้อมูล

ผู้ประสาน/ผู้รับผิดชอบฯ	จำนวน ๔,๕๘๒ รูป/คน	คิดเป็นร้อยละ ๖๓.๗๓
ผู้บริหารสถานศึกษา	จำนวน ๑,๒๔๙ รูป/คน	คิดเป็นร้อยละ ๑๗.๓๗
บุคลากรทางการศึกษา	จำนวน ๑,๐๗๑ คน	คิดเป็นร้อยละ ๑๔.๙๐
นักวิชาการ/ศึกษานิเทศก์	จำนวน ๒๘๘ คน	คิดเป็นร้อยละ ๐๔.๐๐
รวม	จำนวน ๗,๑๙๐ รูป/คน	คิดเป็นร้อยละ ๑๐๐

๑. ผลการประเมินตามองค์ประกอบหลัก ๕ ด้านประกอบด้วย ด้านกายภาพ ด้านพฤติกรรมนักเรียน ครู และผู้บริหาร ด้านการเรียนการสอน ด้านกิจกรรมประจำวันพระ และด้านส่งเสริมวิถีพุทธ พบว่า ทุกด้านมีระดับการปฏิบัติตามตัวชี้วัดอยู่ในระดับ ดี โดยด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด คือ ด้านพฤติกรรมนักเรียน ครู และผู้บริหาร ส่วนด้านที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด คือ ด้านกิจกรรมประจำวันพระ เมื่อพิจารณารายด้าน พบว่า ๑) ด้านกายภาพมีระดับการปฏิบัติสูงสุดคือ ไม่มีสิ่งเสพติด เหล้า บุหรี่ในโรงเรียน ๑๐๐% และส่วนตัวชี้วัดที่มีระดับการปฏิบัติต่ำสุด คือ มีป้ายโรงเรียนวิถีพุทธ ๒) ด้านพฤติกรรม นักเรียน ครู และผู้บริหาร มีระดับการปฏิบัติสูงสุดคือ ยิ้มง่าย ใหัวสวย กราบงาม และส่วนตัวชี้วัดที่มีระดับการปฏิบัติต่ำสุด คือ ก่อนรับประทานอาหารจะมีการพิจารณาอาหาร รับประทานอาหารไม่ดั่ง ไม่หก ไม่เหลือ ๓) ด้านการเรียนการสอน มีระดับการปฏิบัติสูงสุด คือ ครู ผู้บริหาร และนักเรียนทุกคนเข้าค่ายปฏิบัติธรรมอย่างน้อยปีละ ๑ ครั้ง และส่วนตัวชี้วัดที่มีระดับการปฏิบัติต่ำสุด คือ บริหารจิต เจริญปัญญาก่อนเข้าเรียนเข้า-ป้ายทั้งครูและนักเรียน ๔) ด้านกิจกรรมประจำวันพระ มีระดับการปฏิบัติสูงสุด คือ ทำบุญ ใส่บาตร ฟังเทศน์ และส่วนตัวชี้วัดที่มีระดับการปฏิบัติต่ำสุด คือ รับประทานอาหารมังสวิรัตินมื่อกลางวัน ๕) ด้านการส่งเสริมวิถีพุทธ มีระดับการปฏิบัติสูงสุด คือ ชื่นชมคุณความดีหน้าเสาธงทุกวัน และส่วนตัวชี้วัดที่มีระดับการปฏิบัติต่ำสุด คือ ครู ผู้บริหาร และนักเรียน สอดได้ธรรมศึกษาตรีน้อย

๒. ผลการประเมินตามองค์ประกอบย่อย ๒๙ ตัวชี้วัดจำแนกตามเขตพื้นที่การศึกษา ประถมศึกษา(สพป.) และ เขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา(สพม.) พบว่า มีระดับการปฏิบัติตามตัวชี้วัดในระดับดีทั้งสองเขตพื้นที่

๓. การเปรียบเทียบผลการประเมินระหว่างโรงเรียนในสังกัดเขต สพป. และ สพม. พบว่า มีระดับการปฏิบัติตามตัวชี้วัดสอดคล้องกัน โดยตัวชี้วัดที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุดของ สพป. คือ ไม่มีสิ่งเสพติด เหล้า บุหรี่ในโรงเรียน ๑๐๐% มีระดับการปฏิบัติ ดีมาก ส่วนตัวชี้วัดที่มีคะแนนเฉลี่ยสูงสุดของ สพม. คือ ชื่นชมคุณความดีหน้าเสาธงทุกวัน มีระดับการปฏิบัติ ดีมากเช่นกัน ทั้งสองเขตพื้นที่การศึกษามีตัวชี้วัดที่มีคะแนนเฉลี่ยต่ำสุดเหมือนกัน คือ รับประทานอาหารมังสวิรัตินมื่อกลางวัน มีระดับการปฏิบัติควรปรับปรุง เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน มีดังนี้

- **ด้านกายภาพ** มีตัวชี้วัด ๗ ตัวชี้วัด ระดับการปฏิบัติการดี
  - ๑) มีป้ายโรงเรียนวิถีพุทธ
  - ๒) มีพระพุทธรูปบริเวณหน้าโรงเรียน
  - ๓) มีพระพุทธรูปประจำห้องเรียน
  - ๔) มีพุทธศาสนสุภาษิต
  - ๕) มีความสะอาด สงบ ร่มรื่น
  - ๖) มีห้องจริยธรรมหรือลานธรรม
  - ๗) ไม่มีสิ่งเสพติด เหล้า บุหรี่ ๑๐๐%
- **ด้านพฤติกรรม** มีตัวชี้วัด ๕ ตัวชี้วัด ระดับการปฏิบัติการ ดี
  - ๘) รักษาศีล ๕
  - ๙) ยิ้มง่าย ไหว้งาม กราบสวดย
  - ๑๐) พิจารณาอาหารก่อนรับประทาน
  - ๑๑) ประหยัด อดออมใช้สิ่งของ
  - ๑๒) มีนิสัยใฝ่รู้สู้สิ่งยาก
- **ด้านการเรียนการสอน** มีตัวชี้วัด ๕ ตัวชี้วัด ระดับการปฏิบัติการ ดี
  - ๑๓) บริหารจิต เจริญปัญญา ก่อนเข้าเรียน เข้า-ป่วย ทั้งครูและนักเรียน
  - ๑๔) บูรณาการวิถีพุทธทุกกลุ่มสาระและในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา
  - ๑๕) ครูพานักเรียนทำโครงการคุณธรรม กิจกรรมจิตอาสา สัปดาห์ละ ๑ ครั้ง
  - ๑๖) ครู ผู้บริหาร นักเรียนทุกคนไปปฏิบัติศาสนกิจที่วัด เดือนละ ๑ ครั้ง มีวัดเป็นแหล่งเรียนรู้
  - ๑๗) ครู ผู้บริหาร และนักเรียนทุกคนเข้าค่ายปฏิบัติธรรมอย่างน้อยปีละ ๑ ครั้ง
- **ด้านกิจกรรมประจำวันพระ** มีตัวชี้วัด ๔ ตัวชี้วัด ระดับการปฏิบัติการ ดี
  - ๑๘) ใส่เสื้อสีขาวทุกคน
  - ๑๙) ทำบุญ ใส่บาตร ฟังเทศน์
  - ๒๐) รับประทานอาหารมังสวิรัตินมื่อกลางวัน
  - ๒๑) สวดมนต์แปล
- **ด้านการส่งเสริมวิถีพุทธ** มีตัวชี้วัด ๘ ตัวชี้วัด ระดับการปฏิบัติการ ดี
  - ๒๒) ไม่มีอาหารขยะขายในโรงเรียน
  - ๒๓) ไม่ดุด่านักเรียน
  - ๒๔) บริหารจิต เจริญปัญญา ก่อนประชุมทุกครั้ง
  - ๒๕) ชื่นชมคุณความดีหน้าเสาธงทุกวัน
  - ๒๖) โสมรุมเพื่อสะท้อนความรู้ เช่น ความรู้สึกที่ได้ทำความดี

- ๒๓) ครู ผู้บริหาร และนักเรียนมีสมุดบันทึกความดี
- ๒๔) ครู ผู้บริหาร และนักเรียนสอบได้ธรรมศึกษาตรีเป็นอย่างน้อย
- ๒๕) มีพระมาสอนอย่างสม่ำเสมอ

๔. ระดับความพึงพอใจต่ออัตลักษณ์ ๒๕ ประการ พบว่า ทุกข้ออยู่ในระดับ มาก

- ๑) ความพึงพอใจในความสำเร็จในการพัฒนาอัตลักษณ์โรงเรียนวิถีพุทธ ๒๕ ประการ
- ๒) ผลของอัตลักษณ์วิถีพุทธ ๒๕ ประการต่อการพัฒนาลักษณะนิสัยของนักเรียน
- ๓) ความเหมาะสมของปริมาณอัตลักษณ์วิถีพุทธ ๒๕ ประการ
- ๔) การยอมรับครู ผู้บริหาร และนักเรียนต่ออัตลักษณ์วิถีพุทธ ๒๕ ประการ
- ๕) การสนับสนุนโรงเรียนวิถีพุทธของ สพฐ.
- ๖) การสื่อสารและการให้ข่าวสารสนเทศจาก สพฐ. แก่โรงเรียนวิถีพุทธอย่างยั่งยืน

๓. สรุปความคิดเห็นและข้อเสนอแนะจากผู้ตอบแบบประเมิน

๓.๑ ความสำเร็จและความประทับใจในการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมของนักเรียน และบุคลากรรอบข้าง

โรงเรียนวิถีพุทธเป็นโครงการที่ดีมาก มีแนวปฏิบัติและการดำเนินงานที่ดี เป็นแบบอย่างที่ดีมีประโยชน์มาก ทำให้สถานศึกษา และบุคลากร รวมทั้งนักเรียนมีจิตสำนึกที่ดี และประพฤติปฏิบัติตนแต่สิ่งที่ดีงาม รู้ถูก รู้ผิด สามารถพัฒนาลักษณะอันพึงประสงค์ของนักเรียนได้ โดยพัฒนาเยาวชนให้มีคุณธรรมจริยธรรม ประพฤติปฏิบัติในสิ่งที่ดี มีศีลธรรม มีระเบียบวินัย สามารถนำหลักธรรมไปใช้ในดำรงชีวิตแบบวิถีพุทธได้เป็นอย่างดี ส่งเสริมให้เกิดความสงบสุขของคนในชาติเพื่อประเทศชาติจะได้เจริญอยู่ต่อไป ช่วยกันพัฒนาประเทศในอนาคตให้ยั่งยืน และปรับเปลี่ยนพฤติกรรมที่ไม่ดีในสังคมปัจจุบันให้ลดลง

๓.๒ ผลต่อลักษณะนิสัยของนักเรียนเนื่องจากแนวทางอัตลักษณ์ ๒๕ ประการสู่ความเป็นโรงเรียน วิถีพุทธ

โรงเรียนวิถีพุทธมีกิจกรรมส่งเสริมการทำความดี สร้างคนดีแล้วกลายเป็นคนเก่งได้ ส่งผลต่อผู้เรียนโดยทำให้ผู้เรียนมีจิตสำนึกที่ดี สร้างจิตอาสา พัฒนาบ้าน วัด โรงเรียนมีคุณธรรม ประพฤติปฏิบัติในทางที่ถูกที่ควร ปลูกฝังให้เด็กยิ้มง่าย ไหว้สวย อ่อนน้อมถ่อมตน ฝึกให้นักเรียนนั่ง สงบ ทำให้นักเรียนมีสมาธิในการเรียน รู้จักตนเอง เสียสละ ซื่อสัตย์ สุจริต ยอมรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่นได้ ช่วยให้เด็กมีระเบียบวินัย มีศีลธรรมมากขึ้น เป็นคนดี พัฒนาให้นักเรียนรู้สึกได้ว่า การเป็นผู้ให้ มีความสุขมากกว่าการเป็นผู้รับ พัฒนาเด็กให้เป็น

ผู้ใหญ่ที่ดี นอกจากพัฒนาจิตใจเยาวชนยังเป็นการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของเยาวชนส่งผลให้นำไปปฏิบัติในชีวิตประจำวันที่บ้าน เพื่อให้ผู้ปกครองได้รับรู้และเห็นพฤติกรรมที่ดี

๓.๓ ความเหมาะสมของปริมาณงานตามแนวอัตลักษณ์ ๒๙ ประการสู่ความเป็นโรงเรียนวิถีพุทธ

โรงเรียนวิถีพุทธทุกโรงเรียนดำเนินงานตามแนวอัตลักษณ์ ๒๙ ประการ แต่บางโรงเรียนโดยเฉพาะโรงเรียนขนาดเล็ก หรืออยู่ห่างไกลในชนบท บนดอย ประสบปัญหาเรื่องความไม่พร้อมทั้งในด้านบุคลากร สถานที่ วัสดุอุปกรณ์ สื่อ และงบประมาณในการจัดกิจกรรมวิถีพุทธ โรงเรียนบางแห่งอยู่ห่างไกลมีข้อจำกัด ไม่มีพระสงฆ์เข้ามาสอนหรือจัดค่ายอบรมคุณธรรมให้นักเรียน ครูมีน้อยต้องรับภาระงานหลายด้าน ทำให้ดำเนินงานตามแนวอัตลักษณ์ได้ไม่เต็มที่ รวมถึงโรงเรียนที่มีนักเรียนหลากหลายศาสนาเข้ามาเรียน หรือมีนักเรียนที่นับถือศาสนาพุทธอยู่เป็นส่วนน้อย ตัวอย่างข้างต้นเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้โรงเรียนจัดกิจกรรมวิถีพุทธได้น้อย ไม่สามารถดำเนินการได้ครบตามปริมาณงานที่กำหนดในอัตลักษณ์ ๒๙ ประการ ในขณะที่บางโรงเรียนมีความพร้อมมาก สามารถดำเนินงานตามวิถีพุทธได้ในปริมาณมากกว่าที่กำหนดไว้ในอัตลักษณ์ ๒๙ ประการได้อย่างประสบความสำเร็จ นอกจากนี้ การทำกิจกรรมบางข้อในอัตลักษณ์ ๒๙ ประการต้องใช้เวลามาก เบียดเวลาการเรียนการสอนวิชาการ ส่งผลกระทบต่อผลการเรียนของนักเรียน และไม่สะดวกหลายประการ ซึ่งเป็นอุปสรรคในการดำเนินกิจกรรม

๓.๔ การยอมรับอัตลักษณ์ ๒๙ ประการสู่ความเป็นโรงเรียนวิถีพุทธในการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมของนักเรียน

อัตลักษณ์ ๒๙ ประการบางข้อ ไม่สอดคล้องกับสภาพความเป็นจริงและไม่สะดวกต่อการนำไปสู่การปฏิบัติ ไม่เหมาะสมกับบริบทของโรงเรียนส่วนใหญ่ เช่น อาหารมังสวิรัต เป็นต้น หลายกิจกรรมจำเป็นต้องอาศัยงบประมาณ ซึ่งอาจมีข้อจำกัดสำหรับโรงเรียนขนาดเล็กที่รองรับนักเรียนที่ขาดโอกาสเป็นส่วนมาก เช่น ชุดขาว พระพุทธรูปในห้อง มีพระมาสอนหรืออบรมธรรมะ เป็นต้น ความหลากหลายของการนับถือศาสนา และช่วงอายุของนักเรียน เป็นสาเหตุหนึ่งในการดำเนินงานวิถีพุทธ โรงเรียนจำเป็นต้องมีการปรับเปลี่ยนกิจกรรมให้เหมาะสมกับบริบทโรงเรียน นอกจากนี้มีผู้ประเมินบางส่วนแสดงความเห็นว่าชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมตามแนวอัตลักษณ์น้อยเกินไป

๓.๕ การสนับสนุนส่งเสริมจากสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน ด้านงบประมาณ

ควรมีงบประมาณสนับสนุนการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ให้เพียงพอ เพื่อโรงเรียนสามารถดำเนินการได้อย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะโรงเรียนขนาดเล็ก และโรงเรียนที่เริ่มเข้าโครงการควรมีงบประมาณสนับสนุนกิจกรรมพัฒนาบุคลากร นักเรียนและผู้ปกครอง การจัดสถานที่ห้องปฏิบัติธรรม ลานธรรม ค่าตอบแทนพระวิทยากร การจัดหาพระพุทธรูป ป้ายไวณิล และชุดขาว

จัดซื้อสื่อธรรมะหรืองบประมาณในการพัฒนาสื่อใหม่ๆ การจัดอบรมค่ายคุณธรรมของโรงเรียนหรืองบประมาณในการนำนักเรียนเข้าค่ายปฏิบัติธรรมนอกสถานที่

ด้านการดำเนินงาน

การจัดทำคู่มือ/เอกสารประกอบการดำเนินโครงการโรงเรียนวิถีพุทธ ผลิตสื่อเพื่อการเรียนการสอนในการพัฒนาโรงเรียนวิถีพุทธ หลากหลายรูปแบบ จัดอบรมสัมมนา ศึกษาดูงานส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรม พัฒนาการดำเนินงานวิถีพุทธแก่ ครู ผู้บริหาร นักเรียน ผู้ปกครองอย่างต่อเนื่อง เพื่อการปฏิบัติเป็นแนวเดียวกัน บทบาทการเป็นที่ปรึกษา โดยจัดตั้งองค์การบริหารโรงเรียนวิถีพุทธอย่างชัดเจน ให้คำแนะนำ ปรึกษา เมื่อโรงเรียนมีปัญหาหรือต้องการกิจกรรมอื่นที่เกี่ยวข้อง จัดสรรครูพระหรือพระธรรมทูตมาสอนในโรงเรียนตลอดปี การศึกษา สร้างขวัญและกำลังใจแก่โรงเรียน ผู้ปฏิบัติงานและนักเรียนที่ปฏิบัติตามแนวทางวิถีพุทธอย่างประสบความสำเร็จ โดยการยกย่อง มอบเกียรติบัตร ประกาศ หรือมอบทุนการศึกษา

ด้านการประสานงาน ประชาสัมพันธ์

ควรเพิ่มการประชาสัมพันธ์ ติดต่อประสานงาน สื่อสารความเคลื่อนไหวเกี่ยวกับโรงเรียนวิถีพุทธ มีเวทีหรือช่องทางเผยแพร่ผลงานของโรงเรียนต้นแบบที่ดำเนินงานอย่างประสบผลสำเร็จ เผยแพร่กิจกรรมเครือข่ายโรงเรียนวิถีพุทธ ประสานงานระหว่างโรงเรียนเครือข่ายระหว่างเขตพื้นที่การศึกษาหรือ สภฐ. กับโรงเรียน และระหว่างที่ปรึกษา วิทยากร โรงเรียนควรประสานงานให้โรงเรียนวิถีพุทธชั้นนำเข้ามาแนะนำ หรือเป็นที่เลี้ยงให้แก่โรงเรียนวิถีพุทธอื่น โดยเฉพาะโรงเรียนขนาดเล็ก

ด้านการติดตาม ประเมินผล

ควรมีคณะกรรมการ กำกับติดตาม นิเทศดูแล ตรวจสอบ และประเมินผลการดำเนินการของโรงเรียนตามสภาพจริง อย่างเป็นระบบ อย่างจริงจัง และต่อเนื่อง และประกาศเกียรติคุณการดำเนินการของโรงเรียน ที่ผ่านตามเกณฑ์การประเมิน ผู้ทำการนิเทศโครงการควรเข้ามาแนะนำกิจกรรม และให้กำลังใจ กระตุ้นให้โรงเรียนดำเนินการเป็นไปอย่างมีระบบและควรใช้เกณฑ์การประเมินต่างกันระหว่างโรงเรียนขนาดเล็กที่มีบุคลากรน้อยกับโรงเรียนที่มีบุคลากรมาก

๓.๖ ข้อเสนอแนะเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน

ผู้บริหาร ครู ชุมชน ตระหนักถึงความสำคัญของการปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรม ให้ความร่วมมือ มีจิตใจใฝ่ธรรมะ ปฏิบัติเป็นแบบอย่าง และให้การสนับสนุนทุกด้านฝังคุณธรรมให้ลึกลงไปใจแล้ว และเป็นแนวทางเดียวกัน การพัฒนาเป็นไปอย่างยั่งยืน โรงเรียนดำเนินโครงการและกิจกรรมวิถีพุทธอย่างต่อเนื่อง บุคลากรในโรงเรียนต้องมีส่วนร่วมและทำงานเป็นทีม ร่วมมือไปในทิศทางเดียวกัน และมีผู้รับผิดชอบสานต่อโครงการ กรณีคนเดิมย้ายหรือเกษียณ ครู และนักเรียนปฏิบัติอย่างสม่ำเสมอให้ติดเป็นนิสัย ดำเนินงานเหมือนหนึ่งเป็นงานปกติของโรงเรียนที่ต้องกระทำสม่ำเสมอ ให้เป็นวิถีจนเป็นวัฒนธรรมองค์กร โรงเรียนประชาสัมพันธ์

โครงการ/กิจกรรม ให้ผู้ปกครอง/ชุมชน ทราบและเข้ามามีส่วนร่วมกับทางโรงเรียน สพฐ. ควรมี การสนับสนุนในด้านงบประมาณ ด้านวิชาการ การให้ความรู้และการประเมินผลการปฏิบัติอย่าง ต่อเนื่องเพื่อให้เกิดการพัฒนาอย่างยั่งยืน นอกจากนี้ สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ กระทรวง และหน่วยงานอื่นควรเข้ามาส่งเสริม และให้ความร่วมมือ ช่วยกันพัฒนาโรงเรียนวิถี พุทธอย่างยั่งยืน

โรงเรียนควรจัดทำปฏิทินกิจกรรมทางศาสนา มีแผนงาน โครงการ ในแผนปฏิบัติการ การประจำปี มีการรวมกลุ่มของโรงเรียนวิถีพุทธ เพื่อวิเคราะห์ปัญหาและจัดทำแผนยุทธศาสตร์ จัดให้มีกลุ่มโรงเรียนแกนนำเพื่อเป็นพี่เลี้ยง ติดตามประสานงานระหว่างโรงเรียนวิถีพุทธ ควรมี กระบวนการส่งเสริมการมีส่วนร่วม กิจกรรมสร้างความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนวิถีพุทธ และมีการขยายผลไปสู่ผู้ปกครอง ชุมชน เชิญให้บุคคลเหล่านั้นเข้าร่วมในกิจกรรมสร้างเครือข่ายชุมชน จะเป็นการปลูกฝังวิถีพุทธได้อย่างยั่งยืน

๓.๗ ข้อเสนอแนะด้านนโยบาย

๑. ควรจัดโรงเรียนวิถีพุทธเป็นวาระแห่งชาติ สนับสนุนอย่างจริงจังและจริงจัง บูรณาการเข้ากับหลักสูตรแกนกลาง เพื่อให้เกิดความยั่งยืน และลดความซับซ้อนของ วัตถุประสงค์ ที่ซ้ำกับโครงการอื่นๆ จัดให้เป็นส่วนหนึ่งของมาตรฐานการศึกษา เพื่อให้โรงเรียนได้ ปฏิบัติเป็นรูปธรรม ควรจัดให้มีวิชาศีลธรรม และวิชาหน้าที่พลเมืองเป็นวิชาเฉพาะโดยตรง เพื่อให้นักเรียนได้เรียนรู้และเข้าใจที่ชัดเจน

๒. ควรสมัครเป็นโรงเรียนวิถีพุทธด้วยความสมัครใจ ขึ้นกับบริบทของโรงเรียน โดยมีกระบวนการประเมินความพร้อมเบื้องต้นและจัดกลุ่มโรงเรียนวิถีพุทธ เพื่อความสะดวกใน การติดตามการดำเนินงาน ช่วยเหลือ ให้คำปรึกษา และการประเมินผลได้เหมาะสมกับบริบท ของแต่ละกลุ่มโรงเรียน

๓. จัดทำอัตลักษณ์วิถีพุทธ ให้เหมาะสมกับบริบทของท้องถิ่นแต่ละท้องถิ่น แต่มี แนวทางในการดำเนินการโรงเรียนวิถีพุทธไปในทางเดียวกัน โดยเน้นให้นำไปปฏิบัติได้จริง เหมาะสมกับวัยและระดับชั้นเรียนและยุคปัจจุบัน ควรมีการสำรวจความต้องการของครู นักเรียน และท้องถิ่น เพื่อเป็นข้อมูลในการปรับปรุง และพัฒนาการดำเนินงานตามแนววิถีพุทธ ให้เหมาะสมกับสถานการณ์ปัจจุบัน

๔. กำกับติดตามของคณะกรรมการในระดับต่างๆ อย่างต่อเนื่องและสม่ำเสมอ ประสานกับวัดในเขตบริการของโรงเรียนให้เข้ามามีบทบาทพัฒนาโรงเรียนตามแนวทางวิถีพุทธ อย่างเป็นรูปธรรม สำหรับการประเมินผลการดำเนินงานโครงการวิถีพุทธ ไม่ควรเน้นการประเมิน เอกสาร แต่ควรพิจารณาจากพฤติกรรมของนักเรียน ความพึงพอใจของผู้ปกครอง/ชุมชน

๕. ควรจัดตั้งองค์กรศูนย์กลางโรงเรียนวิถีพุทธและสร้างเครือข่ายในระดับต่างๆ เพื่อให้การดำเนินงานมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้นและจัดทำศูนย์การเรียนรู้โรงเรียนวิถีพุทธ โดยให้ทุก

ฝ่าย ได้แก่ บ้าน วัด โรงเรียน เข้ามามีส่วนร่วม โดยเฉพาะพระสงฆ์ควรจะมีบทบาทในการส่งงาน/โครงการ ประกวดผลการดำเนินงานของโรงเรียน ตั้งแต่ระดับเขตพื้นที่

๖. ควรสนับสนุนนักเรียนเข้าค่ายแบบกระจายทุกโรงเรียนเพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และนำกลับมาขยายผล การสร้างความตระหนักในการนับถือพุทธศาสนาเป็นสิ่งสำคัญ ว่า อะไรคือสิ่งที่ควรมีในชาวพุทธ และควรมีแบบทดสอบสำหรับนักเรียนเกี่ยวกับวิถีพุทธเพื่อเป็นการเรียนรู้ปฏิบัติ ด้านทฤษฎี มีการส่งต่อนักเรียนในระดับที่สูงขึ้นอย่างเป็นระบบ

๗. ควรพัฒนาโรงเรียนวิถีพุทธอย่างต่อเนื่อง โดยไม่คิดเป็นเพียงนโยบาย ควรมีกฎระเบียบที่สอดคล้องกับการนับถือศาสนาพุทธ และการเป็นศาสนาประจำชาติ นอกจากนี้ควรจัดให้เป็นอัตลักษณ์ของคนไทยว่า คุณธรรมจริยธรรมต้องนำการศึกษาที่จะสร้างคนดีแล้วกลายเป็นคนเก่งได้

๔. ข้อเสนอแนะจากผู้ประเมิน

จากการอภิปรายผลของการประเมินตนเองของโครงการศึกษาและพัฒนาอัตลักษณ์ ๒๙ ประการสู่ความเป็นโรงเรียนวิถีพุทธ มีข้อเสนอแนะสำหรับการนำผลของการประเมินไปใช้ในครั้งต่อไป ดังนี้

๔.๑ ข้อเสนอแนะสำหรับโรงเรียนวิถีพุทธ

อัตลักษณ์ ๒๙ ประการมีทั้งตัวชี้วัดที่ปฏิบัติยากและปฏิบัติง่าย บางตัวชี้วัดเป็นสิ่งที่โรงเรียนปฏิบัติได้อยู่แล้ว ผลของการปฏิบัติจึงออกมาดี ไม่ต้องปฏิบัติเพิ่มเติม จึงไม่เกิดอะไรใหม่ๆ สำหรับตัวชี้วัดที่ยาก ต้องการให้โรงเรียนได้ลองปฏิบัติ เพราะแต่ละตัวชี้วัดผ่านการวิเคราะห์มาแล้วว่ามีประโยชน์ โดยอาจมีประโยชน์ต่อสังคม ส่วนรวม และนักเรียน เช่น มังสวิรัต มีประโยชน์ต่อสุขภาพ ปฏิบัติเฉพาะวันพระ ใน ๗ วันรับประทานมังสวิรัตเพียง ๑ ครั้ง โรงเรียนวิถีพุทธไม่ได้แยกนิกายว่า เป็นเถรวาทหรือมหายาน แต่อาหารมังสวิรัตเป็นวิถีของมหายานที่ทำสำเร็จ และเป็นการไม่ส่งเสริมการฆ่าสัตว์ จึงต้องการให้โรงเรียนวิถีพุทธได้พยายามปฏิบัติ

ดังนั้น ให้โรงเรียนวิถีพุทธได้พิจารณาว่าตัวชี้วัดที่ทำได้ดีนั้น โรงเรียนมีการปฏิบัติมาก่อนแล้วหรือไม่ เพื่อให้เกิดมีการพัฒนาการของทางโรงเรียนวิถีพุทธ และให้พิจารณาคุณประโยชน์ของตัวชี้วัดข้อที่ยาก ให้ทางโรงเรียนวิถีพุทธได้พยายามปฏิบัติ ดังนี้

๑) ตัวชี้วัดที่ยากให้ฝึกทำ ตัวชี้วัดที่ง่ายให้ดำเนินการต่อไปอย่างต่อเนื่องอย่างยั่งยืน

๒) คณะทำงานของโรงเรียนควรศึกษาคูณประโยชน์ของอัตลักษณ์ แต่ละตัวชี้วัด เพื่อนำมาเผยแพร่ให้ผู้บริหาร บุคลากร และนักเรียนเข้าใจทั่วกัน และถือเป็นแนวปฏิบัติ

๓) ความสำเร็จของหลายโรงเรียน มาจากการนำแนวทางวิถีพุทธมาจัดทำแผนปฏิบัติการ จัดโครงการวิถีพุทธ โดยมีคณะกรรมการของโรงเรียนทำเป็นระบบ PDCA มีการตรวจสอบ ติดตามประเมินผล รายงานให้ผู้อำนวยการโรงเรียนทราบ สำหรับความสำเร็จ ปัญหาอุปสรรค ต้องร่วมมือกันทำจึงจะประสบผลสำเร็จ

๔) โรงเรียนควรเข้าใจว่า อัตลักษณ์ ๒๙ ประการมุ่งสู่ผล (output) การพัฒนา นักเรียน พัฒนาโรงเรียน พัฒนาบุคลากร สำหรับกลไกการปฏิบัติตามอัตลักษณ์ จัดเป็นสิ่งที่ป้อนเข้า (input) อัตลักษณ์ ๒๙ ประการจึงเป็นเครื่องมือที่สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานเสนอให้โรงเรียนนำไปใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อการพัฒนาผู้เรียน และบุคลากร พัฒนาระบบการบริหาร เพื่อให้เกิดความสุขในการปกครองทั้งครูและผู้นักปกครอง หัวใจของโรงเรียนวิถีพุทธ คือ เรารักนักเรียน ปรารถนาให้มีความสุข โดยแปลงมาจาก ศีล สมาธิ ปัญญา

๕) ควรมีโอกาสเข้ามามีส่วนร่วมในโรงเรียนเพิ่มขึ้น เช่น โรงเรียนวิถีพุทธทุกแห่งควรมีชุมนุมพุทธธรรม

๔.๒ ข้อเสนอแนะสำหรับเขตพื้นที่การศึกษา

๑) เขตพื้นที่การศึกษาคือผู้มีบทบาทสำคัญในการผลักดันในโรงเรียนวิถีพุทธให้ดำเนินการ พัฒนาได้อย่างประสบความสำเร็จ แต่ปัญหาคือผู้รับผิดชอบดูแลโรงเรียนวิถีพุทธระดับเขตไม่ได้รับมอบหมายอย่างชัดเจน มีการย้ายบ่อย และไม่ใช้ศึกษานิเทศก์ แต่เป็นนักวิชาการ เด็กฝึกงาน ลูกจ้าง ภาระงานสำคัญของกรมการระดับเขตคือ ควรพิจารณาผลความก้าวหน้าในการพัฒนาคุณธรรม จากการนิเทศด้วยสื่อเว็บไซต์ เพื่อให้มีข้อมูลผลการประเมินตนเองในเบื้องต้น ก่อนลงพื้นที่นิเทศภาคสนาม สำหรับแนะนำ ตรวจสอบ เพื่อการพัฒนาโรงเรียนวิถีพุทธ

๒) ศึกษานิเทศก์ทำความเข้าใจ มีศรัทธา เชื่อมมั่น และพัฒนาผู้เรียนไปตามแนวนี้อย่างกระฉ่างชัด มิฉะนั้นจะไม่สามารถนำพาโรงเรียนวิถีพุทธให้ดำเนินไปได้ งานโรงเรียนวิถีพุทธเป็นงานอาสา ต้องการให้ศึกษานิเทศก์ใส่ใจ ตระหนัก และเห็นความสำคัญของการพัฒนาโรงเรียนวิถีพุทธ ควรให้ผู้มีอำนาจตัดสินใจดูแล อย่างเข้มแข็ง เป็นผู้มีบทบาทสำคัญที่จะผลักดันให้โรงเรียนวิถีพุทธทั้งเขตไปได้

๓) สรุปประเมินผล ชี้แจง แนะนำ นิเทศอย่างเป็นระบบ เช่น นำเข้าประชุมเสนอผู้อำนวยการประจำทุกเดือน

๔) จัดฝึกอบรมด้านโรงเรียนวิถีพุทธด้วยงบประมาณและศักยภาพของเขตเอง ไม่ควรรอปัจจัยภายนอก

๕) ควรมีการอบรมทำความเข้าใจครูผู้รับผิดชอบโรงเรียนวิถีพุทธ

๖) ควรสร้างทีมงาน กรรมการพัฒนาโรงเรียนวิถีพุทธ พัฒนาให้เป็นระบบ เช่น งบประมาณ ความร่วมมือ ผลการพัฒนาผู้เรียน การรายงานผลในภาพรวมของเขตสะท้อนกลับให้โรงเรียน และรายงานให้หน่วยงานระดับสูง

- ๗) มีหลักสูตรฝึกอบรมเพื่อสร้างทีมงานรับผิดชอบด้านโรงเรียนวิถีพุทธ
- ๘) ผู้รับผิดชอบควรมีเวลาตอบคำถามแก่โรงเรียนวิถีพุทธ ตั้งใจทำ เยี่ยมโรงเรียนเป็นครั้งคราว

๔.๓ ข้อเสนอแนะสำหรับสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน

๑) กระทรวงศึกษาธิการควรเข้าใจว่าการพัฒนาโรงเรียนวิถีพุทธที่แท้จริงคือหัวใจของการพัฒนามนุษย์ การพัฒนาไอคิว ความฉลาดทางเชาว์ปัญญา ไม่สามารถรับประกันว่าทำให้นักเรียนมีความสุข เรียนด้วยหัวใจ การเรียนด้วยวิถีพุทธ ไม่ใช่ว่าเรียนแล้วจะต้องนับถือพุทธ นับถือศาสนาอื่น ๆ สามารถเรียนวิถีพุทธได้ โดยการใช้หลักการที่พระพุทธเจ้าตรัสสอน การพัฒนาในระดับกระทรวงควรมีแนวทางที่ชัดเจน เช่น การถอดบทเรียน การคัดสรรพุทธธรรมสำหรับการศึกษาอย่างเป็นระบบ ทำให้เป็นรูปธรรม มีการเผยแพร่หลักการศึกษาวิถีพุทธอย่างกว้างขวาง และการประยุกต์หลักพุทธธรรมทางการศึกษามีแนวทางอย่างไรในการบริหาร การสอนเด็กให้สามารถนำหลักธรรมไปใช้แก้ปัญหาในชีวิตประจำวันได้ การขาดพิจารณาญาณ การใช้กำลัง การผิดศีลธรรม เด็กไม่สามารถควบคุมอารมณ์ตนเอง ขาดความกตัญญู ทั้งหมดนี้ มิใช่แค่กล่อมเกลารือแต่สอนในห้องเท่านั้น หากควรมีการวิจัยทดลองอย่างเป็นระบบ เรียนรู้ด้วยปัญญา ไม่ใช่เฉพาะความเชื่อหรือศรัทธาอย่างเดียว โรงเรียนวิถีพุทธควรเรียนอย่างเป็นระบบ

๒) สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานต้องประยุกต์หลักธรรมเพื่อการศึกษาอย่างเป็นระบบ มีคณะกรรมการรับผิดชอบการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธระดับประเทศ ภูมิภาค และเขต จัดสรรงบประมาณให้อย่างพอสมควร

๔.๔ ข้อเสนอแนะสำหรับเชิงนโยบาย

การพัฒนาอัตลักษณ์ในแต่ละปีจะมีตัวชี้วัดที่คิดขึ้นมาแต่ละด้าน แต่ผ่านการทดลองใช้ประยะหนึ่งมีการปรับตัวชี้วัดที่ไม่สามารถทำได้ หรือส่งผลต่อผู้เรียนน้อย ควรกำหนดเป็นคุณลักษณะที่ส่งผลต่อนักเรียนมากขึ้น เน้นมาตรฐานเป็นหลัก ปรับตัวชี้วัด เป็นขั้นทดลองใช้และคงตัวชี้วัดที่ดี/ ดีมากไว้

การศึกษาแบบบ้านเรียน (Home school)

กรณีศึกษา : ครอบครัวสมพงศ์

ที่ตั้ง ๓๓๓ ม.๑ บ้านเหมืองตะกั่ว ต.หนองธง อ.ป่าบอน จ.พัทลุง ๙๓๑๗๐

เขตพื้นที่การศึกษา พัทลุง เขต ๑ (ตอนนั้นมีเขตเดียว)

ระดับการศึกษาที่ดำเนินการ ช่วงชั้นที่ ๑-ช่วงชั้นที่สาม

แนวคิดในการจัดการศึกษาแบบบ้านเรียน (Home school)

เน้นความสุข-ความสนใจของผู้เรียนเป็นหลัก ไม่ได้เอาสาระวิชาหรือชั่วโมงเรียนเป็นตัวตั้ง หากเรียนรู้ที่จะเชื่อมโยงจากการใช้ชีวิต/วิถีชีวิตประจำวัน แล้วมานั่งสรุปบทเรียนเพื่อโยงเข้าสู่บทเรียน/สาระวิชาซึ่งส่วนใหญ่ไม่ได้ใช้สาระวิชาที่จัดไว้ในหลักสูตรแกนกลางในระดับ/ช่วงชั้นเป็นแกน แต่อยู่บนความสนใจและความต้องการของผู้เรียนในช่วงนั้นๆ มากกว่า และให้ความสำคัญต่อการใช้ชีวิตที่เกี่ยวข้อง สัมพันธ์กันภายในครอบครัว คนอื่นๆ สังคม และสิ่งแวดล้อม ใส่ใจต่อเป้าหมายที่เป็นองค์รวมของเนื้อหาหลักสูตร/องค์ความรู้มากกว่า รายละเอียดข้อมูล

กระบวนการจัดการศึกษาแบบบ้านเรียน

๑. เป็นการเรียนรู้ผ่านประสบการณ์ตรง ในสถานที่จริง กับเจ้าของเรื่อง(ผู้รู้) ตัวจริงได้ทดลองทำจริง (การพาทำ)
๒. ใช้การร่วมพูดคุย แลกเปลี่ยนในชีวิตประจำวัน เพื่อสรุปบทเรียนการเรียนรู้ออกมา
๓. ใช้การบันทึกบทเรียน/ร่องรอยการเรียนรู้ในรูปแบบต่างๆ เช่น วาดรูป เขียนบันทึก แต่งเป็นเพลง การบอกเล่าสนทนา
๔. เน้นกระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม (ใครอยู่ใกล้ๆ ชวนมาเกี่ยวมาร่วมเรียนด้วยหมด)
๕. เสริมการเรียนรู้ให้ครบทั้งสามฐาน (หัว-ใจ-กาย) โดยส่วนใหญ่ใช้ฐานใจนำ (ความรัก-สนุกที่จะเรียน)

ความสำเร็จและความภาคภูมิใจของครอบครัว

ค้นพบว่า มีบางสิ่งบางอย่างในตัวของผู้เรียนเปลี่ยนแปลงไป เช่น ใจเย็นลง อดทนได้มากขึ้น เข้าใจความยากลำบากของครู-ผู้สอนมากขึ้น เข้าใจลูกมากขึ้นว่า ในช่วงวัยนั้นมีความสามารถ-ข้อจำกัดเพียงไร และเข้าใจ(ความคาดหวัง) ตนเองมากขึ้น

ค้นพบว่า เด็กทุกคนมีศักยภาพและความรักที่จะเรียนรู้อยู่ตลอดเวลา หากบรรยากาศและโอกาสเอื้อ และเป็นการเรียนรู้ที่ไปพ้นจากขีดช่วงชั้น

ค้นพบว่า พ่อแม่ ผู้ใหญ่ ครอบครัวก็มีศักดิ์-สิทธิ์ในการคิดค้น สร้างสรรค์กระบวนการเรียนรู้ได้อย่างเหมาะสมกับสภาพของตนและครอบครัว หากไม่รับเอากรอบ/มาตรฐานเดียวไปครอบ

ค้นพบว่า พ่อแม่แทบทุกคนปรารถนาจะเห็นลูกๆ เติบโต ประสบความสำเร็จในชีวิต ท่ามกลางความรัก-ความสุข มากกว่าการประสบความสำเร็จด้วยความจำหน และความไม่เข้าใจกัน

ค้นพบว่า สังคม/ชุมชนเห็นเด็กเป็นสมบัติกลางที่ทุกคนต้องดูแล เอาใจใส่ เป็นต้นทางให้มีครอบครัวอื่นๆสนใจที่จะจัดการศึกษาโดยครอบครัว อีกบ้านเป็นสถานที่พักใจ/ปลอดภัย หรือสวนของเด็กๆ (เพื่อนๆของลูก)ในชุมชนได้เติบโต เรียนรู้ในชุมชน มีแหล่งเรียนรู้ มีครูอยู่มากมาย

การศึกษาแบบบ้านเรียน (Home school)

กรณีศึกษา : ครอบครัวไชยมณีกร

ที่ตั้ง ๑๑ ซ.ประยูร ๒/๑ ถ.เยาวราช ต.ตลาดใหญ่ อ.เมือง จ.ภูเก็ต ๘๓๐๐๐
 เขตพื้นที่การศึกษา สำนักงานเขตพื้นที่ประถมศึกษาจังหวัดภูเก็ต
 ระดับการศึกษาที่ดำเนินการ ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑

แนวคิดในการจัดการศึกษาแบบบ้านเรียน

เพื่อได้จัดการศึกษาตามความถนัดและความสนใจของผู้เรียนโดย อิงกับเป้าหมายของการเรียนรู้(เป้าหมายของชีวิต) เนื่องจากตลอดระยะเวลาหลายปีครอบครัวได้จัดการศึกษา (๗ ปี ที่จัดการศึกษาโดยครอบครัว ๑๒ ปี ตั้งแต่ผู้เรียนอยู่ในครรภ์) ครอบครัวได้แสวงหาและได้เรียนรู้ไปพร้อมกับผู้เรียน ทำให้ครอบครัวได้เข้าใจหลายสิ่งหลายอย่างตามความเป็นจริง จากการได้ลงมือปฏิบัติและเรียนรู้อย่างจริงจัง ในหลายๆ เรื่องที่สำคัญ ได้เข้าใจว่า สิ่งที่สำคัญที่สุดในการเรียนรู้ของเรา คือ **ความอยากเรียนอยากรู้ ซึ่งเป็นแรงขับเคลื่อน** (ความใฝ่รู้)ของผู้เรียนแต่ละคน (ที่เกิดเฉพาะตนจากภายในแต่สามารถจุดประกายให้กับคนอื่นได้) ไม่ว่าจะเรื่องต่างๆ จะยากหรือง่าย อย่างไรก็แล้วแต่ หากไม่อยู่ในความสนใจของผู้เรียน ผู้เรียนก็จะไม่สนใจ ไม่ตั้งใจ ไม่ให้ความสำคัญ (หรือให้ความสนใจ ความตั้งใจ ความสำคัญ น้อย) ทำให้ความรู้ต่างๆ ที่ผู้อื่นจัดการศึกษาให้ ไม่ว่าจะจากความหวังดี หรือเพื่อสอบ หรือด้วยเหตุผลอะไรก็ตาม เป็นไปด้วยความยากลำบาก และเสียเวลาเป็นอันมาก รวมไปถึง เกิดความเครียด ทั้งผู้เรียนและผู้สอน ทำให้ไม่เกิดบรรยากาศของการเรียนรู้ที่ดี แต่กลับเป็นบรรยากาศของการยึดเยียด ความรู้ต่างๆ ที่มีคุณค่า กลับกลายเป็นยาขม (สามารถเข้าใจความรู้สึกนี้ได้ด้วยตนเอง โดยให้ทำในสิ่งที่ไม่อยากทำ อ่านหนังสือเล่มที่ไม่อยากอ่านแต่โดนบังคับให้อ่าน ให้สนใจให้ศึกษาในเรื่องที่ไม่อยากรู้ไม่สนใจในขณะนั้น) นอกจากนั้น การเรียนรู้ยังประกอบไปด้วย ปัจจัยอื่นๆ อีกมาก รวมทั้ง การเรียนรู้เป็นเรื่องเฉพาะตน หากเราสามารถจัดการเรียนรู้ให้เหมาะสมเป็นรายบุคคลได้ การเรียนรู้จึงสามารถเป็นไปได้ด้วยดี เพราะการจัดการศึกษาที่จัดเป็นรายบุคคลนั้นสามารถ ปรับเปลี่ยน เพิ่มเติม ไปซ้ายไปขวา ได้ตามความต้องการของครอบครัวและของผู้เรียน ดังนั้น หากผู้เรียนมีความต้องการเรียนรู้ในเรื่องใด (แม้เรื่องเดียวกัน กระบวนการเรียนรู้ก็แตกต่างกัน สำหรับผู้เรียนแต่ละคน) ผู้เรียนสามารถใช้วิธีการเรียนรู้ในตนเองเดียวกัน ในเรื่องอื่นได้ ฉะนั้นเมื่อเป็นเช่นนี้ การเรียนรู้ตลอดชีวิตจึงเกิดขึ้นได้ จากการคงอยู่ ของการอยากเรียน อยากรู้ (ใฝ่รู้) ซึ่งทุกๆ องค์ความรู้ในกลุ่มสาระต่างๆ มีความสำคัญทั้งสิ้น สามารถก่อเกิดประโยชน์ให้แก่ตนเองและผู้อื่นได้ จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่ ควรให้อิสระกับการเรียนรู้ในขอบเขตกว้าง ที่เหมาะสมกับผู้เรียน และจะทำให้เกิดประโยชน์ต่อตนเองและผู้อื่น โดยใช้เวลาและไม่จำกัดขอบเขตของการเรียนรู้ ไม่ควร

เร่งรีบ หรือกำหนดระยะเวลา ขอบเขตของการเรียนรู้ ด้วยอายุ ระดับชั้น ช่วงชั้นหรืออะไรก็ตาม

การจัดการศึกษาโดยครอบครัวจึงเป็นรูปแบบหนึ่งที่เหมาะสม และเกิดคุณภาพในการเรียนรู้สูงสุด เพราะผู้จัดและผู้เรียนสามารถปรับเปลี่ยน วิธีการ ระยะเวลา และอื่นๆได้ ตามความเหมาะสมของผู้เรียน รวมทั้งของผู้จัดในเวลานั้นๆ เนื่องจากสามารถจัดได้ตามความสนใจ ความต้องการของผู้เรียนแม้จะไม่ได้ทั้งหมดด้วยข้อจำกัดบางประการที่อาจมี แต่น่าจะน้อยกว่าการเรียนด้วยรูปแบบอื่นๆ เนื่องจาก**การจัดการศึกษาโดยครอบครัว มีความรัก ความเมตตา และความรับผิดชอบชีวิตทั้งชีวิต ของผู้เรียน** ซึ่งเป็นจุดเด่นสำคัญที่ทำให้การจัดการศึกษาโดยครอบครัวที่จัดโดยพ่อ แม่ หรือ ผู้ปกครองจัดให้แก่ผู้เรียน แตกต่างจากการศึกษาในระบบอื่นๆ และหากเรามองความรู้ทั้งหมด ใน ๘ กลุ่มสาระการเรียนรู้ พบว่า ทั้ง ๘ กลุ่มสาระการเรียนรู้ เกี่ยวข้องกับชีวิตประจำวันทั้งสิ้น และไม่ว่า เราจะเรียนรู้ หรือสนใจเรื่องใด ก็ยังเป็นส่วนหนึ่งของ ๘ กลุ่มสาระการเรียนรู้ เพียงแต่จะมากจะน้อยไปในกลุ่มสาระการเรียนรู้ใด ก็ขึ้นอยู่กับความถนัด ความสามารถ และความสนใจของผู้เรียนที่ไม่เท่ากัน ไม่เหมือนกัน ไม่พร้อมกัน จึงทำให้ผู้เรียนไม่มีความจำเป็นต้องเรียนเรื่องเดียวกัน ในเวลาเดียวกัน และในระดับเดียวกัน และต้องจบเรื่องนั้น เรื่องนี้ ในระดับนั้น ระดับนี้ แต่สิ่งที่เราทุกคนต้องมีตลอดเวลา คือ ความผาสุก สงบ เย็น ไม่ว่าจะในขณะใด ฉะนั้นหากจะให้การเรียนรู้ เป็นการเรียนรู้ที่เหมาะสมจริง ควรจะตั้งอยู่บนการเรียนรู้ที่ผาสุก ตลอดเวลาของการเรียนรู้ หากเราไม่แยกการเรียนรู้ออกจากวิถีชีวิตเสียแล้ว (ทุกขณะของชีวิต คือ การเรียนรู้) ก็จะทำให้เราสามารถเรียนรู้ได้ตลอดชีวิต เพราะการดำรงอยู่ของชีวิตก็คือ การเรียนรู้ และการเรียนรู้ก็คือ การดำรงอยู่ของชีวิต สำหรับในกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน นั่นก็คือ การทำประโยชน์ให้แก่ตนเองและผู้อื่น ฉะนั้น หากเรามีเป้าหมายการเรียนรู้ คือ ความผาสุก สงบ เย็น และเป็นประโยชน์ทั้งต่อตนเองและผู้อื่นเสียแล้ว ก็น่าจะเป็น การครอบคลุม และตรงกับวัตถุประสงค์ของการเรียนรู้ทั้งหมด รวมไปถึงสามารถได้ผู้เรียนที่มีคุณลักษณะอันพึงประสงค์ที่ครอบครัว สังคม ประเทศชาติ และโลกต้องการไปพร้อมๆ กัน

ด้วยเหตุผลหลายประการที่ทำให้ครอบครัวต้องเปลี่ยนแผนการเรียนการสอนที่แต่เดิมอิงกับหลักสูตรแกนกลาง เป็นหลัก เมื่อผู้เรียนโตขึ้น ความชัดเจนในความถนัดและความสนใจ ก็มีมากขึ้น และจากประสบการณ์ที่ผ่านมามีครอบครัว พบว่า หากจัดกระบวนการเรียนรู้ในขณะที่ผู้เรียนยังไม่ต้องการหรือไม่สนใจ จะทำให้ ผลที่ได้รับไม่ได้ดีเท่าที่ควร บางครั้งยังกลับทำให้เกิดผลเสีย ตามมาอีกด้วย สำหรับการให้เทคนิค กระบวนการจุดใจหรือเทคนิคอื่นๆ ช่วย ก็จะเป็นเพียงแรงขับภายนอกที่มีแรงน้อยกว่า แรงขับที่มาจากภายใน อีกทั้งการเรียนรู้ที่เน้นตามความถนัดและความสนใจของผู้เรียน ยังเป็นการหล่อหลอม ให้ผู้เรียนเกิดพฤติกรรมการเรียนรู้ที่ยั่งยืน จากเหตุผลดังกล่าว ครอบครัว จึงมุ่ง เน้นการจัดการศึกษา ตามความถนัดและความสนใจของผู้เรียน โดยอิงกับเป้าหมายของชีวิตมากขึ้น ซึ่งเป้าหมายของครอบครัว คือ ความผาสุก คือ จิตใจที่มีปัญญาว่า ทุกสิ่งทุกอย่างที่อยู่บนโลก ไม่ว่าจะ เป็น สิ่งมีชีวิต สิ่งไม่มีชีวิต ดิน น้ำ ลม ไฟ

กิจกรรมการงาน ความดี ความชั่ว ความเหมาะสม ความไม่เหมาะสม ความถูกต้อง ความไม่ถูกต้อง ความเจ็บป่วย ความไม่เจ็บป่วย ปัญหาต่างๆ ทั้งหมดในโลก ไม่ใช่สุข ไม่ใช่ทุกข์ในใจเรา แต่เป็นเพียงวัตถุ สสารพลังงานที่เป็นกลางๆ เกิดขึ้น ตั้งอยู่ ดับไป หมุนวน อยู่ในโลก トラบชั่วกาลนาน ไม่มีหมดไปอย่างถาวร และไม่มีตั้งอยู่อย่างถาวร(ใจเพชร กล้าจน, *ความผาสุกที่แท้จริง*) สงบ เย็นและเป็นประโยชน์ ต่อตนเองและผู้อื่น ในบริบทของครอบครัว และข้อจำกัดต่างๆ ซึ่งหากมองในเป้าหมาย (จุดหมาย) การพัฒนาคุณภาพผู้เรียนระดับชาติร่วมกัน ก็จะเป็นจุดหมายเดียวกันกับหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐานที่มุ่งพัฒนาผู้เรียนให้เป็นคนดี มีปัญญา มีความสุข มีศักยภาพในการศึกษาต่อ และประกอบอาชีพ ซึ่งเป้าหมายที่ดีและเหมาะสมแล้วนั้น ไม่ควรต้องรอให้เกิดขึ้นในอนาคตเท่านั้น ควร จะเกิดขึ้นได้ใน ทุกๆวันด้วย (เมื่อฉันได้สิ่งนี้แล้ว จะมีความสุข อันนี้เป็นความสุขจากการไล่ล่า ซึ่ง ไม่ได้มีความสุขอยู่กับปัจจุบัน อาจจะเหมือนสุนัขที่ไล่ล่าชิ้นเนื้อที่ถูกผูกไว้กับศรีษะของตนเอง คือไล่ล่าไปเรื่อยๆ อาจจะเป็นการเสียเวลามากมาย บางครั้งอาจได้ชิ้นเนื้อ แต่บางครั้ง อาจเป็นการเสียเวลาและเสียหลายสิ่งหลายอย่างไปอย่างเปล่าประโยชน์ ซึ่งแท้จริงแล้วเราแน่ใจแล้วหรือว่า สังคมที่เราต้องการ คือ สังคมที่เต็มไปด้วยการแข่งขัน ที่เรานิยมใช้กันอยู่มากกว่าสังคมที่มีความผาสุก สงบ เย็น หากวิธีการหล่อหลอมสร้างเด็ก ยังเกิดขึ้นท่ามกลางการแข่งขันที่ไร้ขอบเขตที่พอเหมาะพอควร (เก่งขึ้นไปๆ) ชี้ชัดเจนว่าคนเก่งเท่านั้น คือ ผู้ที่ประสบความสำเร็จ (ได้ชิ้นเนื้อ) ส่วนที่เหลือ ได้รับแต่ความผิดหวัง และเสียโอกาส เสียเวลาไปกับเกมส์การไล่ล่า แต่สิ่งที่ฝังอยู่ในตัวเด็ก คือ นิสัยที่เกิดจากการไล่ล่าที่สังคม ครอบครัว ระบบการศึกษาได้หล่อหลอมพวกเขาไปตลอดการเรียนรู้ของเขาเสียแล้ว ยิ่งร้ายไปกว่านั้นบางคนไม่เคยได้มองเห็นความสวยงามของสองข้างทางระหว่างการเดินทางเลย เพราะตั้งแต่เข้าจรดคำต้องอยู่กับการเรียนเพื่อการสอบแข่งขันที่ตนต้องสอบให้ได้และต้องได้คะแนนดีเพื่ออยู่ในอันดับต้น ๆ เพื่อประสพกับความหวังที่ตนเอง ครอบครัว ระบบการศึกษา หรือสังคมคาดหวัง แต่อาจไม่ใช่สิ่งที่ตนเอง ครอบครัว ระบบการศึกษา หรือสังคมต้องการอย่างแท้จริงก็ได้ เพราะสิ่งที่เราหวังนั้นอาจจะไม่ใช่สิ่งที่เราต้องการอย่างแท้จริง หากเราได้ใช้เวลานั่งลงใคร่ครวญ และไตร่ตรอง เราต้องการแพทย์ที่เห็นแก่ตัวหรือไม่ เราต้องการวิศวกรที่คิดค้นสิ่งใหม่ที่เกิดประโยชน์แก่ตน โดยไม่มีจิตสำนึกที่จะคำนึงถึงสิ่งแวดล้อม หรือเพื่อนมนุษย์คนอื่นหรือไม่ หากไม่ใช่ เราคงต้องมาทบทวนวิธีการสร้างบุคลากรของเราว่า จะต้องใช้วิธีการที่แตกต่างออกไปจากที่เป็นอยู่หรือไม่ อย่างไร เพราะกระบวนการหล่อหลอมจะเข้าไปฝังอยู่ในตัวตนของเด็กๆ ที่จะเป็นผู้ใหญ่ต่อไป

นอกจากนั้นประสบการณ์ที่ได้จากการจัดการศึกษา พบว่า การเรียนรู้ทางวิชาการนั้น หากเรียนกันจริงๆ และด้วยความสนใจ ตั้งใจของผู้เรียน ผู้เรียนจะสามารถเรียนรู้ได้ดีรวดเร็ว และสูงกว่าในระดับชั้นที่ผู้เรียน เรียนอยู่ เช่น วิชาวิทยาศาสตร์ ในขณะที่ผู้เรียน เรียนอยู่ในระดับชั้นประถมปีที่ ๔ ผู้เรียนสามารถเรียนเนื้อหาในระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑ ได้ รวมทั้งในวิชาอื่นๆ ในบางกลุ่มสาระก็เช่นกัน แต่ในขณะเดียวกัน ในบางกลุ่มสาระที่ผู้เรียนยังไม่ได้สนใจใน

เวลานั้นๆ แต่ผู้เรียนจำเป็นต้องเรียน ต้องรู้เพื่ออะไรบางอย่างจากปัจจัย หรือแรงขับภายนอก เช่น เพื่อให้ทันการสอบก็จะทำให้ผู้เรียน เรียนรู้ได้ไม่เต็มที่ แต่หากเรื่องเดียวกันนั้นเกิดในขณะอื่น บริบทอื่น คือ ในเวลาที่ผู้เรียนสนใจ คุณภาพของการเรียนรู้จะแตกต่างกันมาก นั้นแสดงให้เห็นว่า **ความสนใจและความตั้งใจเป็นตัวแปรสำคัญ** ดังที่กล่าวข้างต้น ดังนั้น ครอบครัวยังไม่ ยอยากทำลายตัวแปรที่สำคัญ ตัวนี้ลง โดย บังคับ หรือยึดเคียวบางอย่างลงไป ในขณะที่ผู้เรียน ไม่ได้สนใจ หรือยังไม่อยากที่จะเรียนรู้ ในเรื่องนั้น โดยมีความเชื่อว่า หากผู้เรียนยังไม่มีแรงขับ จากภายในของตัวเองจะทำให้เสียเวลา และเป็นการทำลาย ความสำคัญและความประทับใจของ วิชาหรือกลุ่มสาระการเรียนรู้ต่างๆ ลงไป เพราะ**ทุกวิชามีความสำคัญ หากแต่ต้องอยู่บนความ สนใจที่จะเรียนรู้ของผู้เรียน** จึงมีความเห็นว่าน่าจะให้ผู้เรียนเลือกค้นหาตนเอง อย่างวางใจ โดย เชื่อว่าไม่ว่าผู้เรียนจะสนใจเรื่องอะไร หรือทำอะไร ก็คงไม่พ้นจากเนื้อหาวิชาการ ๘ กลุ่มสาระ จะต่างก็แต่เพียงการจัดระดับชั้นเรียน ซึ่งไม่สามารถแยกเป็นระดับชั้นตามเนื้อหาที่มาจากตัวชีวิต ตามหลักสูตรแกนกลางได้ คือในบางช่วง ผู้เรียนจะเด่นในกลุ่มสาระหนึ่ง ที่ผู้เรียนสนใจ แต่ อาจจะไม่ตรงกับตัวชีวิตในระดับศึกษานั้นๆ

สิ่งที่สำคัญอีกประการสำหรับการค้นหาตนเองและแนวทางสำหรับการดำเนินชีวิตใน อนาคต คือ **การให้โอกาสผู้เรียน** ดังนั้น ในการเรียนต่อในสาขาต่างๆ ต่อไปในอนาคต อาจจะต้องปรับเปลี่ยนเพื่อให้สอดคล้อง และกว้างพอที่จะได้ผู้เรียนที่เหมาะสมสำหรับสาขาวิชานั้น อาจจะต้องลองเรียน ลองสอบ เรียนเพิ่มเติมหรือทำค่าย เพื่อให้ผู้เรียนได้ค้นหาตัวเอง ว่าใช่หรือไม่ ที่จะเรียนต่อในสาขาวิชานี้หรือคณะนี้ และยังขาดความรู้ในเรื่องใดเป็นต้น และเราคงต้องให้ ความเชื่อมั่นว่าผู้เรียนที่ได้รับการหล่อเลี้ยง การใฝ่รู้ จากกระบวนการเรียนรู้ที่เป็นอิสระ ยืดหยุ่น และเป็นธรรมชาติ ของการจัดการศึกษาโดยครอบครัว จะสามารถทำให้ศักยภาพของผู้เรียนได้ งดงามตามธรรมชาติ จะสามารถปรับพื้นฐานความรู้ให้เชื่อมต่อกับระบบได้อย่างกลมกลืนและ งดงาม เพียงแต่มีโอกาสให้เท่านั้น จึงเป็นประเด็นสำคัญที่การศึกษาทุกภาคส่วนจำต้องให้ ความสำคัญอย่างยิ่งกับการให้โอกาสกับผู้เรียนในทุกรูปแบบการศึกษาไม่ว่าจะเป็นในระบบ นอก ระบบ และตามอัธยาศัย นอกจากจะทำให้ผู้เรียนได้เรียนตามความถนัดและความสนใจแล้ว ยัง ลดปัญหาต่างๆ ที่เกิด และเกี่ยวข้องจากการศึกษาอีกด้วย เช่น ผู้เรียนเกิดความอึดอัด กัดดันจาก การเรียนที่ไม่ตรงกับความถนัด หรือความพร้อมของตน เบื่อหน่ายการเรียนรู้ ซึ่งปรากฏการณ์ เหล่านี้ หากฟังดูเผินๆ เหมือนเป็นเรื่องเล็กน้อย แต่หากได้ศึกษาอย่างลึกซึ้งแล้ว ปัญหาเหล่านี้ เป็นประเด็นสำคัญที่ทำให้ผู้เรียนออกไปหาสิ่งชดเชย ไม่ว่าจะเป็น ปัญหาสุขภาพเสียดัด ตั้งครรภ์ในวัย เรียน และปัญหาอื่นๆ หลักใหญ่ สำหรับการเรียนรู้ อยู่ที่ตัวผู้เรียน เป็นสำคัญ

ดังนั้น เมื่อครอบครัว ให้ความสำคัญกับความสนใจกับความผาสุกของผู้เรียน ใน ข้อจำกัด และบริบทของครอบครัว ณ เวลานั้นๆ โดยมีทิศทางสู่เป้าหมาย จึงทำให้ แนวทางใน การจัดการศึกษา และกรอบการจัด เนื้อหา / สาระ / มาตรฐานการเรียนรู้ / กระบวนการเรียนรู้ แตกต่าง ออกไปจากเนื้อหา / สาระ / มาตรฐานการเรียนรู้ / กระบวนการเรียนรู้ของหลักสูตร

แกนกลาง หากจะให้การประเมินผลเป็นไปตามความเป็นจริง ก็ต้องประเมินผลตามสภาพจริงไป ตามกรอบการจัดการเรียนรู้ เนื้อหา / สารระ / มาตรฐานการเรียนรู้ / กระบวนการเรียนรู้ของผู้เรียน โดยไม่สามารถใช้เกณฑ์ตัวชี้วัดรายชั้นปีในกลุ่มสาระต่างๆ ตามหลักสูตรแกนกลางมา ประเมินได้เนื่องจากมีความแตกต่างกันในเรื่องต่างๆที่กล่าวมาข้างต้น แต่โดยเนื้อหาสาระความรู้ แล้วยังคงอยู่ในกลุ่มสาระการเรียนรู้ทั้ง ๘ เพียงแต่ความสนใจของผู้เรียนไม่ได้ตรงตามตัวชี้วัด รายชั้นปีและมาตรฐานตามหลักสูตรแกนกลาง ที่กำหนดว่าอายุนั้น ต้องเรียน ประถมนั้น มัธยม นั้น ต้องเรียนสาระนั้น อย่างนั้น เหมือนกันทุกคนแต่อยู่ในรูปการสอดแทรกและบูรณาการ จึงทำ ให้เป็นไปอย่างธรรมชาติ กลมกลืน เป็นองค์รวม

จุดมุ่งหมายของการจัดการศึกษา

สิ่งที่ครอบครัวมุ่งหมายในการจัดการศึกษาให้แก่ผู้เรียน คือ มีความผาสุก สงบ เย็น และเป็นประโยชน์ทั้งต่อตนเองและผู้อื่นด้วยความไม่ประมาท (ประโยชน์ตนและประโยชน์ผู้อื่น คือ มี งานที่ตรงกับความชอบ ความสนใจ ตรงตามความถนัดของตน สามารถเลี้ยงชีพได้ มีเวลา อิสระที่ได้ทำหน้าที่ที่สำคัญ และจำเป็นต่างๆ เช่น ดูแลตัวเอง ครอบครัว และสังคม) ซึ่ง สอดคล้องความมุ่งหมายและหลักการ ของกฎหมายว่าด้วยการศึกษาแห่งชาติ มาตรา ๖ การ จัดการศึกษาต้องเป็นไปเพื่อพัฒนาคนไทยให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ ทั้งร่างกาย จิตใจ สติปัญญา ความรู้ และคุณธรรม มีจริยธรรมและวัฒนธรรมในการดำรงชีวิต สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมี ความสุข และวิสัยทัศน์ ของหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน (ที่มุ่งพัฒนาผู้เรียนทุกคน ซึ่งเป็นกำลังของชาติ ให้เป็นมนุษย์ที่มีความสมดุลทั้งด้านร่างกาย ความรู้ คุณธรรม มีจิตสำนึก ในความเป็นพลไทยและเป็นพลเมืองโลก ยึดมั่นในการปกครองตามระบอบประชาธิปไตยอันมี พระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข มีความรู้และทักษะพื้นฐาน รวมทั้งเจตคติที่จำเป็นต่อการศึกษา ต่อ การประกอบอาชีพ และการศึกษาตลอดชีวิต โดยมุ่งเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญบนพื้นฐานความ เชื่อว่า ทุกคนสามารถเรียนรู้และพัฒนาตนเองได้เต็มตามศักยภาพ) โดยมุ่งพัฒนาผู้เรียนให้มี คุณลักษณะอันพึงประสงค์ เดียวกัน เพื่อให้สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคมได้อย่างมีความสุข ใน ฐานะเป็นพลเมืองไทย และพลโลก ซึ่งมีคุณลักษณะ ดังนี้

๑. รักชาติ ศาสน์ กษัตริย์
๒. ซื่อสัตย์สุจริต
๓. มีวินัย
๔. ใฝ่เรียนรู้
๕. อยู่อย่างพอเพียง
๖. มุ่งมั่นในการทำงาน
๗. รักความเป็นไทย
๘. มีจิตสาธารณะ

รวมทั้งจุดหมาย ของหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน เมื่อจบการศึกษาขั้นพื้นฐานผู้เรียนจะมี ดังนี้

๑. คุณธรรม จริยธรรม และค่านิยมที่พึงประสงค์ เห็นคุณค่าของตนเอง มีวินัย ปฏิบัติตนตามหลักธรรมของพระพุทธศาสนา หรือศาสนาที่ตนนับถือ ยึดหลักปรัชญาของ เศรษฐกิจพอเพียง
๒. มีความรู้อันเป็นสากล(ครอบคลุมแปลความเพิ่มเป็น มีความรู้อันเป็นสากล ของ ความเป็นมนุษย์ทางธรรม) และความสามารถในการสื่อสาร การคิด การแก้ปัญหา การใช้ เทคโนโลยี และมีทักษะชีวิต
๓. มีสุขภาพกายและสุขภาพจิตที่ดี มีสุขนิสัย และรักการออกกำลังกาย
๔. มีความรักชาติ มีจิตสำนึกในความเป็นพลเมืองไทยและพลโลก ยึดมั่นในวิถีชีวิต และการปกครองตามระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข
๕. มีจิตสำนึกในการอนุรักษ์วัฒนธรรมและภูมิปัญญาไทย การอนุรักษ์และพัฒนา สิ่งแวดล้อม มีจิตสาธารณะที่มุ่งทำประโยชน์ และสร้างสิ่งที่ดีงามในสังคม และอยู่ร่วมกันในสังคม อย่างมีความสุข

กระบวนการจัดการศึกษาแบบบ้านเรียน (Home school) ที่ดำเนินการ

ครอบครัวเน้นที่ผู้เรียนเป็นสำคัญ เพื่อให้เป็นไปตามจุดหมายของการศึกษาโดยรวม ครอบครัวใช้กระบวนการหลากหลาย ดังนี้

๑. เน้นการเรียนรู้แบบบูรณาการผ่านความรับผิดชอบหน้าที่การงานในวิถีชีวิต ที่เกิดขึ้นในชีวิตประจำวัน โดยตั้งใจและเกิดขึ้นอย่างเป็นธรรมชาติ จากกิจกรรมที่จัด หรือกำหนด ขึ้นจากความสนใจของผู้เรียน หรือจากครอบครัว
๒. เน้นใช้วิธีเรียนรู้โดยผ่านการทำกิจกรรมหลากหลาย ตามความถนัดและความ สนใจ ของผู้เรียน ร่วมกับการปรึกษาผู้เชี่ยวชาญในเรื่องที่สนใจ
๓. เรียนรู้ด้วยตนเองอย่างต่อเนื่อง ตามความสนใจของผู้เรียน คือ เรียนรู้จากการ อ่านหนังสือ วิซีดี คอมพิวเตอร์ อินเทอร์เน็ต เป็นต้น
๔. เรียนรู้จากการปฏิบัติจริง ทั้งในรูปแบบที่เป็น โครงการงาน กิจกรรมทั่วไป กิจกรรมค่ายต่างๆ รวมไปถึงการทำกิจกรรมการเรียนรู้ร่วมกับเครือข่ายการเรียนรู้ ชมรม และ หน่วยงานต่างๆ
๕. เรียนรู้ผ่านกระบวนการที่ครอบครัวเชื่อมโยงชุมชน สังคม การทัศนศึกษา และ การเดินทาง

จากกระบวนการที่ใช้ในการเรียนรู้ต่างๆ สามารถทำให้ผู้เรียนได้ฝึกทักษะ กระบวนการคิด การจัดการ การเผชิญสถานการณ์ การประยุกต์ความรู้มาใช้ในสถานการณ์ต่างๆ

ผู้เรียนได้เรียนรู้จากประสบการณ์จริง ได้ฝึกการปฏิบัติ ฝึกคิด ฝึกทำ โดยเน้นตามความถนัดและความสนใจ เพื่อรักษาความใฝ่รู้ที่เป็นสิ่งสำคัญในการเรียนรู้ต่อไป

ความสำเร็จและความภาคภูมิใจของครอบครัว

ความสำเร็จและความภาคภูมิใจของการจัดการศึกษาไม่ได้เป็นอะไรที่มากมายไปกว่าการจัดการศึกษาที่ยังคงหล่อเลี้ยงความใฝ่รู้ที่มีอยู่ในตัวผู้เรียน ซึ่งเป็นองค์ประกอบสำคัญในการเรียนรู้ที่จะเกิดขึ้นต่อไปอย่างยั่งยืน โดยครอบครัวสามารถจัดการศึกษาให้เป็นไปตาม เป้าหมายของการจัดการศึกษา คือ มีความผาสุก สงบ เย็น และเป็นประโยชน์ทั้งต่อตนเองและผู้อื่นด้วยความไม่ประมาท คือ มีงานที่ตรงกับความชอบ ความสนใจ ตรงตามความถนัดของตน สามารถเลี้ยงชีพได้ มีเวลาอิสระ ได้ทำหน้าที่ที่สำคัญ และจำเป็นต่างๆ เช่น ดูแลตัวเอง ครอบครัว และสังคมที่ผู้เรียนและครอบครัว ร่วมกัน จัดกิจกรรมการเรียนรู้ให้สามารถดำเนินการและสอดคล้องกับวิถีชีวิตของตนเองและครอบครัวได้ ผู้เรียนส่วนใหญ่จะจัดกิจกรรมการเรียนรู้ด้วยตนเองในสิ่งที่สนใจในแต่ละวัน

การศึกษาแบบบ้านเรียน (Home school)

กรณีศึกษา : ครอบครัววิภาณันท์

ที่ตั้ง ๒๓๙/๘ บ้านเชิงดอย ถนนห้วยแก้ว ต. สุเทพ อ.เมือง จ.เชียงใหม่ ๕๐๒๐๐

เขตพื้นที่การศึกษา สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาเชียงใหม่ เขต ๑

ระดับการศึกษาที่ดำเนินการ ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๒

แนวคิดในการจัดการศึกษาแบบบ้านเรียน

มุ่งเน้นผู้เรียนเป็นรายบุคคล ซึ่งสามารถกำหนดเป้าหมาย และ สาระการเรียนรู้ให้ตรงกับพัฒนาการที่เป็นจริงของผู้เรียน ตามลักษณะนิสัยในการเรียนรู้ ความถนัด ความสนใจ และระยะเวลาในการเรียนรู้ของผู้เรียน นอกจากนี้ การจัดการศึกษาโดยครอบครัวมีความยืดหยุ่นสูง สามารถปรับปรุงพัฒนาให้เป็นที่ไปตามสภาพการเปลี่ยนแปลงของผู้เรียนและครอบครัว ให้ตรงกับสภาพที่เป็นจริงของแต่ละครอบครัว อีกทั้งสามารถจัดรูปแบบการเรียนรู้ให้เป็นระบบของการบูรณาการการเรียนรู้ จากวิถีชีวิตจริง จากสิ่งแวดล้อม และ ผู้คนรอบตัว ในหลากหลายศาสตร์การเรียนรู้ และแง่มุมของชีวิต โดยมุ่งเน้นให้ผู้เรียนได้มีโอกาสได้เรียนรู้หลากหลายด้าน ได้ทำในสิ่งที่สนใจ เพื่อค้นพบความถนัด และ ความสามารถของตนเอง อันจะนำไปสู่การพัฒนาตามธรรมชาติ ตน และ อย่างเต็มศักยภาพ นำไปสู่การเป็นผู้คิดเป็น ทำเป็น และแก้ปัญหาเป็น รู้วิธีการเรียนรู้ ซึ่งจะเป็นเครื่องมือในการศึกษาตลอดชีวิต

ลักษณะนิสัยการเรียนรู้ของลูก เป็นแบบค่อยเป็นค่อยไป และเรียนรู้ได้ดีจากการเฝ้าสังเกต และทดลองทำด้วยตัวเอง นอกจากนี้ ยังมีความชอบค่อนข้างทางศิลปะ นาฏศิลป์ และดนตรี

กระบวนการจัดการศึกษาแบบบ้านเรียน (Home school) ที่ดำเนินการ

กลุ่มประสบการณ์	เป้าหมายคุณภาพผู้เรียนที่มุ่งหวังในชั้นประถมศึกษาปีที่ ๒ - ๖	กิจกรรม (บางส่วน)
๑. ทักษะกระบวนการความคิดเชิงวิเคราะห์ ๑.๑ ทักษะการเรียนรู้ (สังเกต วิเคราะห์ สรุปผล) ๑.๒ ทักษะการประยุกต์	๑. ชำนาญในขั้นตอนของกระบวนการเรียนรู้ โดยเริ่มต้นจากการสังเกต การเปรียบเทียบ การวิเคราะห์และประเมินผล การสรุปผล	๑. ฝึกทักษะการอยู่ร่วมในสังคมของเด็ก ๗ ขวบ ทั้งในสถานการณ์ที่มีพ่อแม่อยู่ด้วย และที่ไม่มีพ่อแม่อยู่ด้วย ๒. รู้วิธีปฏิบัติเมื่อหลงทางจาก

กลุ่มประสบการณ์	เป้าหมายคุณภาพผู้เรียนที่มุ่งหวังในชั้นประถมศึกษาปีที่ ๒ - ๖	กิจกรรม (บางส่วน)
<p>นำการเรียนรู้ไปใช้</p>	<p>๒. การนำความรู้ใหม่ที่สรุปได้ไปต่อยอดใช้ และตกผลึกความคิด</p>	<p>พ่อแม่ ๓. ฝึกเลือกสิ่งของ ๔. ฝึกการใช้เงิน ๕. ฝึกการเชื่อมโยงการเรียนรู้และต่อยอดด้วยทักษะการคิดของตนเอง</p>
<p>๒. ทักษะวิชา สุนทรียศาสตร์ ๒.๑ นาฏศิลป์ ๒.๒ ดนตรี ๒.๓ ศิลปะ</p>	<p>๑. มีความสามารถ ความมั่นใจและความสุขในการแสดงด้านนาฏศิลป์ ด้านดนตรี และด้านศิลปะ ๒. มีความมั่นใจในตัวเอง การควบคุมตนเอง มีความภูมิใจกับความสามารถในการเรียนรู้ของตนเอง</p>	<p>๑. ด้านนาฏศิลป์ ได้แก่ รำไทย บัลเลต์ เต้นแจ๊ส ๒. ด้านดนตรี ได้แก่ เปียโน ขิม ๓. ด้านศิลปะ ได้แก่ วาดรูป ระบายสี งานประดิษฐ์</p>
<p>๓. ทักษะชีวิต ๓.๑ การพัฒนาคุณค่าในตนเอง ๓.๒ การซึมซับหลักปฏิบัติทางพระพุทธศาสนา และเรียนรู้ความแตกต่างของศาสนา ๓.๓ หลักการพัฒนาความเข้าใจตนเอง ครอบครัว และสังคม ๓.๔ มารยาทในการสื่อสาร และการเข้าสังคม ๓.๕ ทักษะการเรียนรู้จากแหล่งเรียนรู้ สังคม และสิ่งแวดล้อม - ประวัติความเป็นมา</p>	<p>๑. มีความมั่นใจในตัวเอง การควบคุมตนเอง และเห็นคุณค่าในตัวเอง ๒. มีหลักคุณธรรม จริยธรรม ๓. รู้จักมุมมองต่อสังคมปัจจุบัน ข่าวสารด้านต่างๆ ๔. สามารถขยายโลกทัศน์ในการเรียนรู้ เชื่อมโยงการเรียนรู้ที่บ้านและความรู้รอบตัวในประวัติศาสตร์ ความเป็นมาของครอบครัวและชุมชนที่อยู่อาศัย ลักษณะทางภูมิประเทศ ภูมินิเวศน์ วัฒนธรรมประเพณี และการงานอาชีพของผู้คนในสังคม ๕. รู้กาลเทศะ และมีสัมมาคารวะ</p>	<p>๑. การขึ้นเวทีหรือร่วมกิจกรรมแสดงทักษะด้านนาฏศิลป์ ด้านดนตรี หรือด้านกีฬา ๒. การมีส่วนร่วมในกิจกรรมทางศาสนาของศาสนาพุทธและศาสนาอื่น ๓. การนั่งดูหรือฟังข่าวร่วมกับพ่อแม่ ๔. การไปสถานสงเคราะห์ ๕. การศึกษาภาษาต่างประเทศ ได้แก่ ภาษาอังกฤษ ภาษาจีน ๖. การร่วมกิจกรรมกับชาวต่างชาติ ต่างวัฒนธรรม ๗. การไปทัศนศึกษา : พิพิธภัณฑ์ แหล่งเรียนรู้ และสถานที่ท่องเที่ยวงานประเพณี</p>

กลุ่มประสบการณ์	เป้าหมายคุณภาพผู้เรียนที่ มุ่งหวังในชั้นประถมศึกษาปีที่ ๒ - ๖	กิจกรรม (บางส่วน)
<p>ของครอบครัว ชุมชน ท้องถิ่น บุคคลและสถานที่ ที่เกี่ยวข้อง</p> <ul style="list-style-type: none"> - ภูมินิเวศน์ ธรรมชาติ และ สิ่งแวดล้อม - ศาสนา วัฒนธรรม ขนบธรรมเนียม ประเพณี ไทย 	<p>๖. สามารถสื่อสารด้วยวาจาและ ตัวอักษรในภาษาต่างชาติได้</p> <p>๗. มีจิตอาสา มีความเคารพผู้คน ในความแตกต่างทางวัฒนธรรมและ วิถีชีวิต</p>	<p>ท้องถิ่น กิจกรรมเรียนรู้กับกลุ่ม เรียนรู้</p>
<p>๔. ทักษะวิชาการ</p> <ul style="list-style-type: none"> ๔.๑ ภาษาอังกฤษ ๔.๒ ภาษาจีน ๔.๓ คณิตศาสตร์ ๔.๔ วิทยาศาสตร์ ๔.๕ ภาษาไทย 	<p>๑. มีระดับความรู้ที่เหมาะสม ตามศักยภาพ ในวิชา ภาษาจีน คณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์ และ ภาษาไทย โดยเน้นภาษาอังกฤษ</p> <p>๒. เชื่อมโยงทักษะจากการเรียน วิชาการกับธรรมชาติและ สิ่งแวดล้อมในชีวิตประจำวัน</p> <p>๓. นำประโยชน์จากการเรียนไป ประยุกต์ใช้ในชีวิตได้</p>	<p>๑. ศึกษาโดยใช้หลักสูตรจาก ประเทศออสเตรเลีย</p> <p>๒. เรียนภาษาจีนที่สมาคมชาว จีน</p>
<p>๕. ทักษะด้านความสุข</p> <ul style="list-style-type: none"> ๕.๑ สุขอนามัย ๕.๒ กีฬาและการออกกำลังกาย ๕.๓ สิทธิและหน้าที่ ๕.๔ ดุลยภาพทางจิตใจ และอารมณ์ 	<p>๑. รู้จักดูแล สุขอนามัย ของ ตนเอง ด้านร่างกาย จิตใจ และ อารมณ์</p> <p>๒. มีส่วนร่วมในการดูแล สุขอนามัยของครอบครัวและ สังคม</p> <p>๓. มีความรับผิดชอบต่อหน้าที่ ต่อตนเองและการมีส่วนร่วมใน ครอบครัวและสังคม</p> <p>๔. รักษาสมดุลทางจิตใจ และ อารมณ์ รู้จักปล่อยวาง และให้ อภัย</p>	<p>๑. ปฏิบัติกิจวัตรประจำวัน</p> <p>๒. ออกกำลังกายสม่ำเสมอ</p> <p>๓. ทานอาหารที่มีประโยชน์ครบ ๕ หมู่</p> <p>๔. พักผ่อนอย่างเพียงพอ</p> <p>๕. ช่วยงานบ้านที่ได้รับ มอบหมาย</p> <p>๖. ดูแลเอาใจใส่คนในครอบครัว</p> <p>๗. ร่วมเรียนรู้ในกิจกรรมการ เรียนรู้ด้วยความสุข</p> <p>๘. สวดมนต์ก่อนนอน</p>

ความสำเร็จและความภาคภูมิใจของครอบครัว

๑. ลูกมีความสุขในชีวิตประจำวัน อารมณ์เบิกบาน แจ่มใส
๒. ลูกมีความใฝ่รู้ กระตือรือร้น สนใจในคน สิ่งของ เรื่องราวต่างๆ ที่อยู่รอบตัว
๓. ลูกมีลักษณะที่พึงประสงค์ในสังคม เป็นคนน่ารัก
๔. ลูกมีความรับผิดชอบ ที่เหมาะสม ตามระดับอายุ

คณะผู้จัดทำ

ที่ปรึกษา

นางสุทศศรี วงษ์สมาน
นายพิษณุ ตูลสุข
นางสาวสมรชนีกร อ่องเอิบ

เลขาธิการสภาการศึกษา
รองเลขาธิการสภาการศึกษา
รักษาราชการแทน
ผู้อำนวยการสำนักมาตรฐานการศึกษา
และพัฒนาการเรียนรู้

บรรณาธิการ

นายรววิช ตาแก้ว

นางสาวพุดมิสาร์ อัครกะพู่

นักวิชาการศึกษาคำนาฏการพิเศษ
หัวหน้ากลุ่มส่งเสริมการเพิ่มโอกาสทาง
การศึกษาและการเรียนรู้ตลอดชีวิต
นักวิชาการศึกษาคำนาฏการพิเศษ

คณะทำงาน/ผู้เรียบเรียง

นายรววิช ตาแก้ว

นางสาวพุดมิสาร์ อัครกะพู่
นางสาวสมปอง สมญาดี
นางสาวปิยะมาศ เม็ดไธสง
นายวิทยาศาสตร์ ดลประสิทธิ์

นักวิชาการศึกษาคำนาฏการพิเศษ
หัวหน้ากลุ่มส่งเสริมการเพิ่มโอกาสทาง
การศึกษาและการเรียนรู้ตลอดชีวิต
นักวิชาการศึกษาคำนาฏการพิเศษ
นักวิชาการศึกษาคำนาฏการพิเศษ
นักวิชาการศึกษาคำนาฏการ
นักวิชาการศึกษาปฏิบัติการ

ผู้ประสานงานการพิมพ์

นางสาวปิยะมาศ เม็ดไธสง

นักวิชาการศึกษาคำนาฏการ

ผู้พิมพ์ต้นฉบับ/รูปเล่ม

นางสาวบุศรา บุญเกิด